

AB ve TÜRKİYE'de TARIMDA SEKTÖREL ANALİZLER

Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü (TEAE)
Agricultural Economics Research Institute (AERI)

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kampusü
Eskişehir yolu 9. km 1.Nolu kapı
Lodumlu/Ankara
Tel : 312.287 58 03
Faks : 312.287 54 58
E-mail : aeri@aeri.org.tr

www.aeri.org.tr

Editörler: Dr. Gülşen KESKİN
Dr. Celile Ö. DÖLEKOĞLU
Doç. Dr. İlkay DELLAL
Tijen ÖZÜDOĞRU

ISBN 975-407-219-1
TEAE Yayın No:152

Aralık 2006

TEAE Bakış' da yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

© TEAE. Her hakkı saklıdır.

ÖNSÖZ

Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü (TEAE), tarım politikalarının belirlenmesi amacı ile tarım ekonomisi konusunda araştırma projelerinin hazırlanması, yürütülmesi ve sonuçların karar vericilere bildirilmesi görevinin yanı sıra, ürün bazında hazırladığı raporlarla dünya ve Türkiye piyasalarını izlemekte, yayımladığı eserler ve düzenlediği etkinliklerle ilgili kesimleri bilgilendirmektedir.

TEAE çalışmalarından birisi de Türkiye'nin AB'ne üyeliğinin ekonomik etki değerlendirmesidir. Tarım, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde en zor müzakerelere edilecek konu olarak ifade edilmektedir. Avrupa Birliği'ne üyeliğin ürünler itibarıyla etkilerinin analiz edilmesi müzakerelerin daha doğru yönlendirilmesini sağlayacak ve olumsuz sonuçların ortaya çıkmasını engelleyecektir. TEAE'nin, "AB ve Türkiye'de Tarımda Sektörel Analizler" adlı bu çalışmasında, Hububat, Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar, Pamuk, Süt ve Süt Ürünleri ile Kanatlı alt sektörleriyle ilgili kesimlerin ihtiyaç duyabileceği ekonomik veriler, Türkiye ve AB karşılaştırmaları yapılarak yorumlanmaktadır. Alt sektörlerle ilgili raporların ilk kısımlarında Türkiye'de ürünle ilgili makro veriler sunulmakta, ikinci kısımlarında Avrupa Birliği'ndeki makro veriler ile mevzuat karşılaştırmaları yapılmakta olup son kısımlarında üyelik sürecinde bu alt sektörlerle ilgili beklenen gelişmeler yorumlanmaktadır.

Hazırlanan bu çalışmanın karar vericiler için olduğu kadar bu alt sektörlerle ilgilenen paydaşların da yararlanabileceği bir kaynak olacağını ümit ediyoruz.

Doç. Dr. İlkey DELLAL
TEAE Müdür Vekili

İÇİNDEKİLER

1	Süt ve Süt Ürünleri	1
2	Kanatlı Sektörü	18
3	Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar	28
4	Zeytinyağı	42
5	Pamuk	53
6	Hububat	63

1. SÜT ve SÜT ÜRÜNLERİ

Sevgi İRİBOY, TEAE

1 Giriş

Süt sığırcılığı kırsal kesimde tarımsal faaliyetle uğraşan nüfusun esas veya yan işi olup ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla çok önemli bir istihdam kaynağıdır.

Ülkemizde süt sığırcılığı genel olarak küçük aile işletmelerinde yapılmaktadır. Bununla birlikte çok modern şartlarda çalışan büyük ölçekli işletmeler de bulunmaktadır. Süt işleyen işletmelerinin coğrafi dağılımlarına bakıldığında; Ege (%38,8) ve Marmara Bölgeleri (%26,5) tesis sayısı açısından ilk iki sırayı alırken %1,3'lük oranla VIII. Bölge (Orta Doğu tarım bölgesi) tesis sayısı açısından oldukça düşük bir paya sahiptir (1).

Dünya toplam süt üretimi FAO verilerine göre 2004 yılı itibarıyla 618 milyon ton'dur. AB25'in dünya toplam süt üretimindeki payı ise %24 olup, sağılan hayvan sayısının da %8'si Birlik ülkelerine aittir (2). Süt sektörü topluluğun toplam tarımsal çıktısının yaklaşık %18'lik bölümünü oluşturmakta olup AB'nin başlıca tarımsal aktivitesi durumunda bulunmaktadır (3). AB15'de süt sığırcılığı işletmelerinin büyüklüklerine bakıldığında 50-99 baş süt ineği sayısına sahip işletmelerin toplam işletmelerin %28,4'ünü oluşturdukları görülmektedir. Süt Ortak Piyasa Düzenine (OPD) ilişkin FEOGA Garanti Bölümü Harcamaları incelendiğinde, süt ürünlerine yönelik harcamaların toplam harcamaların 1990'larda gerçekleştirilen reformlara dek %42'sini oluşturduğu ancak, 1980 yılından 1996 yılına kadar olan dönemde, bu payın giderek azaldığı görülmektedir. Nitekim 1996 yılına gelindiğinde, toplam Garanti Bölümü Harcamaları içinde süt ürünlerinin payı %9,1'e, 2003'de ise %5,9'a gerilemiştir. Buna göre, süt OPD çerçevesinde alınan önlemlerin bütçe yükünü azaltıcı bir etkisi olduğu ifade edilebilir (2). Son yıllardaki üretim değerlerine göre AB25 içinde en yüksek üretimi sırasıyla Almanya, Fransa ve İngiltere'nin gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Peynir ve tereyağı üretiminde ise Almanya, Fransa ve Hollanda önemli ülkelerdir.

Ülkemizde süt üreticilerinin yaklaşık %80'i 1-9 baş hayvanın bulunduğu küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Bu işletmelerde hayvan sağlığı ve refahına yönelik uygulamalar için gerekli altyapılar bulunmamakla birlikte hayvan başına süt verimi de düşüktür. Bu yapı, örgütlenme gibi yapısal sorunların aşılmasını zorlaştırmakta karlı, verimli ve kaliteli bir hayvancılık yapılmasını engellemektedir.

AB'ye tam üyeliğin ardından Türkiye'yi en çok zorlayacak konulardan biri kota sistemine geçiş olacaktır. AB üye ülkelerinde ülkeler arası kota tahsisi ülkenin önceki yıllardaki kayıtlı üretim-tüketim değerlerine göre yapıldığından öncelikle süt sektörünün kayıtlı altına alınması ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

2 Türkiye’de Durum

2.1. Üretim, Tüketim ve Hayvancılık Destekleri

Ülkemizde süt ineği sayısında 2001-2005 yılları arasında bir düşüş gerçekleştiği fakat verimde sürekli bir artış olduğu Tablo 1’den görülmektedir. Süt ineği sayısı 2001 yılında 5,085 milyon baş iken 2004 yılında 3,998 milyon başa düşmüştür. İnek başına verim ise 2001 yılında 1669 ton olarak gerçekleşmiş 2005 yılında bu rakam 2508 tona yükselmiştir. Bu dönemde boğa altı süt ineği sayısında %21,4’lük bir azalma gerçekleşirken inek sütü veriminde %50,3’lük bir artış olmuştur.

Tablo 1.	Türkiye’de Süt İneği Sayısı ve İnek Başına Verim					
	2001	2002	2003	2004	2005	2005/2001 (%)
Süt İneği Sayısı (1000 baş)	5.085	4.392	5.040	3.875	3.998	-21,4
İnek Başına Verim (kg/baş)	1.669	1.705	1.887	2.479	2.508	50,3

Kaynak: TÜİK

Ülkemiz inek sütü üretimi 2001-2005 yılları incelendiğinde genel olarak artış göstermiştir. 2001 yılında toplam inek sütü üretimi 8,4 milyon tondan 2005 yılında 10 milyon tona çıkmıştır. Ülkemiz toplam süt üretiminin 2005 yılında %46,3’ünü melez, %35,9’unu kültür ve %17,8’ini yerli ırklar oluşturmaktadır. Toplam süt üretimi içerisinde inek sütü üretiminin oranı %90,3’tür (Tablo 2).

Tablo 2.	Tür ve İrklarına Göre Süt Üretimi					
	İnek (ton)					Diğerleri*
Yıl	Kültür	Kültür Melezi	Yerli	Toplam		
2001	2.660.282	4.410.758	1.418.042	8.489.082	1.006.468	9.495.550
2002	2.467.889	3.867.656	1.155.088	7.490.633	917.933	8.408.566
2003	3.215.859	4.568.252	1.730.027	9.514.138	1.096.873	10.611.011
2004	3.231.461	4.608.293	1.769.571	9.609.325	1.070.082	10.679.407
2005	3.596.017	4.646.857	1.783.328	10.026.202	1.081.694	11.107.896

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu *Manda, koyun ve keçi

Ülkemiz 2002 yılı yurtiçi tüketim miktarı 8,9 milyon ton iken 2005 yılında 9,6 milyon ton olmuştur. Tüketim miktarı ise aynı yıllarda %7,3’lük bir artış göstermiştir. 2006 yılı tüketim miktarı 9,9 milyon ton olarak tahmin edilmiştir. Bir önceki yıla göre %1’lik bir artış beklenmektedir. İhracat 2005’de 2002 yılına göre %36,6 artarken, ithalat %44 oranında artmıştır (Tablo 3).

Tablo 3.		Yurtiçi Tüketim, İhracat, İthalat Değerleri				
(Ton)	2002	2003	2004	2005	2006(c)	
Toplam Yurtiçi Tüketim	8.954.532	9.906.441	9.555.427	9.660.425	9.946.939	
İthalat a/	104.243	160.888	164.346	150.128	148.916	
İhracat b/	76.742	92.839	92.006	104.871	101.475	
Toplam tüketim	9.031.274	9.999.280	9.647.433	9.765.296	10.048.414	

a/ Her çeşit peynir, yoğurt/ayran, tereyağı, dondurma ve süt tozu.(süt eşdeğeri).

b/ Her çeşit peynir, yoğurt/ayran, tereyağı, dondurma ve süt tozu.(süt eşdeğeri),

c/ Tahmin,

Kaynak: (5)

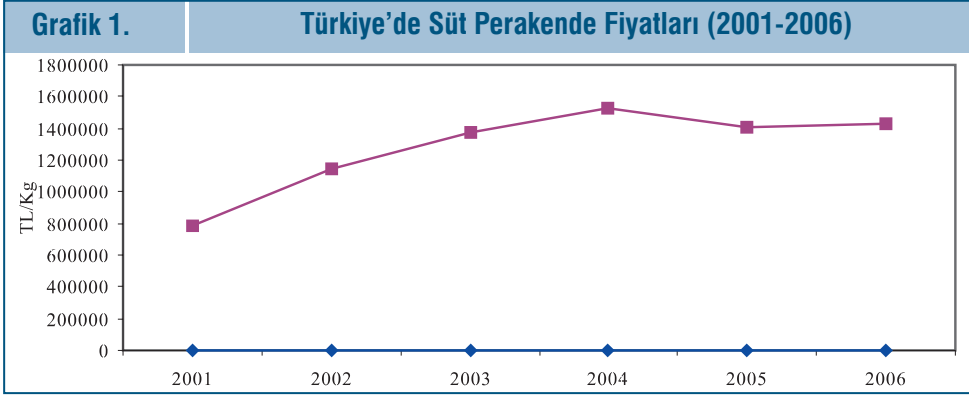
Süt ve süt ürünlerinin büyük bir bölümünün kolayca bozulabilen yapıda olması, ihracatta raf ömrü nispeten daha uzun, daha fazla katma değer yaratan ürünleri öne çıkarmaktadır. Nitekim peynir ihracat açısından önemli ürünler arasında en yüksek paya sahiptir. Bunu tereyağı izlemektedir. Özellikle son yıllarda bir başka süt ürünü olan dondurmada da ihracat açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir (4).

TÜİK'in yapmış olduğu hane halkı gelir tüketim anket sonuçlarına göre 2002-2005 yılları itibariyle kişi başına düşen aylık ortalama tüketim miktarı sırasıyla 2,8; 2,4; 2,7 ve 2,5 litredir. Buna göre, 2005 yılında 2002 yılına göre %10,7'lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Ailelerin gıda harcamaları içinden süte ayırdıkları pay da aynı dönemde azalmış ve 2005 yılında 2002 yılına göre %10,5 düşüşle %3,2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Kişi Başına Düşen Aylık Ortalama Süt Tüketimi ve Gıda Harcamaları İçindeki Payı		
Yıllar	Kişi başına aylık ortalama tüketim (lt)	Gıda harcamaları içindeki payı (%)
2002	2,80	3,60
2003	2,49	3,44
2004	2,77	3,40
2005	2,50	3,22

Kaynak: 2002, 2003, 2004, 2005 Hanehalkı Bütçe Anketleri, TÜİK

Ülkemizde süt perakende fiyatları 2001-2006 yılları itibariyle sürekli bir artış göstermiştir. 2006 yılında süt perakende fiyatı bir önceki yıla göre %7 oranında artmıştır (Grafik 1).

Kaynak: TÜİK, (5)

Tablo 5. Türkiye'de Hayvancılık Destekleri

Destekler	2000* Milyar TL	2001* Milyar TL	2002* Milyar TL	2003* Milyar TL	2004* Milyar TL	2005* 1000YTL	2006** 1000YTL
Belgeli Damızlık Dest.	186	2.221	2.822	3.232	4.568	2.954	3.3
Suni Tohumlama Teşvikleri	143	1.048	1.289	3.245	5.975	26.568	43
Suni Toh.Doğan Buzağı Teşviki	-	-	-	1.616	5.657	12.198	47.6
Suni Toh. Ekipman Teş.	2	23	33	116	545	-	-
Besi Desteği	28.000	31.000	-	-	-	-	-
Et Teşvik Primi	-	-	-	-	144.306	-	-
Süt Teşvik Primi	-	-	-	52.373	85.237	134.918	168.000
Hastalıklardan Ari İşletme Teşviki	-	-	-	33	58	2.354	5.000
Yem Bitkileri	3.942	15.233	39.232	73.557	100.706	215.790	250.150
Hatsallıklarla Mücadele	-	-	-	-	-	898	2.000
Hayvan Gen Kaynakları	-	-	-	-	-	485	1.500
Sağım Hijyeni Ve Süt Kalite.Des.	-	-	-	-	-	1.044	2.000
Toplam	32.273	49.525	43.376	134.172	347.052	397.209	522.550

Kaynak: TÜGEM Kayıtları *Gerçekleşen** Planlanan

Ülkemizde hayvancılığa özel desteklemeler, 2000 yılından itibaren 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar çerçevesinde yürütülmektedir (2). Destekleme konularını yem bitkileri, gebe düve, suni tohumlama, suni tohumlamadan doğan buzağı, süt teşviki, sağım hijyeni ve süt kalitesini artırma, hastalıklardan ari işletmeler, hayvan kimlik sistemi, hastalıklarla mücadele, hayvan gen kaynakları, arıcılık, su ürünleri oluşturmaktadır (6). Bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak süt sektörünü etkileyenler Tablo 5'de verilmiştir. Yıllar itibarıyla hayvancılığa yapılan destekler artırılmıştır. Desteklerin toplam değeri 2003 yılında 134.172 bin YTL'den 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 347.052 ve 397.209 YTL'ye çıkmıştır. 2003 yılından 2004 yılına geçildiğinde toplam hayvancılık des-

teklerinde %158,2 oranında bir artış meydana gelmiştir. 2005 yılında bir önceki yıla göre artış %14,5 oranında gerçekleşirken, 2006 yılında yapılacak desteklerin 2005 yılına göre %31,5 oranında artacağı tahmin edilmiştir. 2005 yılında 2004 yılına göre suni tohumlama teşvikleri %576,8; süt teşvik primi %58,2 arttırılmıştır. 2005 ve 2006 yıllarında ise sağım hijyen ve süt kalitesini artırmak amacıyla destek verilmeye başlanmıştır (Tablo 5).

2.2. Sektörün Durumu

Türkiye’de üretilen çiğ sütün %40’ı üretildiği tüketilmekte, yalnızca %20’ye yakın bir kısmı sayısı sınırlı modern süt işletmelerinde değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise üretilen sütün ancak %2-3’ü üretildiği yerde tüketilip %97-98’inin sanayiye aktarıldığı bilinmektedir (2).

Türkiye’de Gıda Siciline kayıtlı ve çalışma izni olan işletmelerde işlenen süt miktarı yaklaşık 3 milyon tondur. Bunun yanında küçük ölçekli mandıralar ile sokak sütçüleri tarafından tüketiciye ulaştırılan süt önemli bir miktardadır. Süt; süt sanayi, mandıralar ve sokak sütçüleri tarafından farklı düzeyde işlenen temel hammadde niteliğindedir (4).

Modern işletmeler; kontrol ederek aldıkları sütleri köylerde veya belirli merkezlerde kurdukları toplama merkezlerinde 4C’ye soğutarak, izolasyonlu tankerlerle soğuk zincir altında işletmeye ulaştırılmasını sağlamakta ve işletme laboratuvarında yeniden analiz ederek, uygun görülen üretim birimine dağıtımını yapmakta ve standart tipte kaliteli ürün üretmektedirler (1).

Ülkemizde sütte yerleşim yerlerine göre değişmekle birlikte genelde çok karmaşık bir pazarlama ağı mevcuttur. Üreticiler bu karmaşık yapı içerisinde ürünlerini uygun fiyata satamadıkları gibi tüketici de pahalıya tüketmek zorunda kalmaktadır. Ülkemizde kooperatiflerin pazarlamadaki etkinliği çok düşük düzeydedir. Süt üreticiden tüketiciye ulaşınca kadar bir çok aşamadan geçmektedir. Farklı pazarlama kanallarına bağlı olarak da çeşitli marjlar oluşmaktadır. Üzerinde önemle durulması gereken nokta, ülkemizdeki mevcut süt pazarlama yapısında ortaya çıkan marjdan aracılarn önemli bir pay alması, üreticinin ürününü gerçek değerinde satamaması, tüketicinin de yüksek fiyattan süt ve süt ürünleri tüketmek zorunda kalmasıdır (1).

Ülkemizde hayvan sağlığı ve gıda güvenliği konularında alınacak önlemler gelecek dönemlerde süt sektöründe ihracatçı ülke konumuna geçme şansını artıracaktır. Bu nedenle bir yandan pazar arama gayreti sürdürülürken, diğer yandan da ülke üretimini, hayvan hastalıkları ve ürün kalitesine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

3 Avrupa Birliği'nde Durum

3.1. Üretim, Tüketim ve Dış Ticaret

AB25'de toplam inek sayısı 2004 yılında 23.4 milyon baştır (Tablo 6). AB25'de üye ülkeler arasında en fazla sayıda ineğe sahip ülkeler ise sırasıyla Almanya, Fransa, Polonya ve İngiltere'dir. Bir önceki yıla göre inek sayısında %2,4'lük bir düşüş gerçekleşmiştir. Ancak Birlik genelinde inek sayılarında yıllara göre bir azalış olmasıyla birlikte %5,5 ile en büyük azalış İspanya'da görülmüştür. AB25 süt ineği sayısı 2004 yılında 23,5 milyon başken 2005 yılında %2,1'lik bir azalma ile 22,6 milyon başa gerilemiştir (7). ABD Tarım Bakanlığının ve AB'nin projeksiyonlarına göre AB, hayvan sayısını, süt ve et desteklemelerini azaltma yoluna gidecektir. AB 2016 yılına kadar kırmızı et üretimini %3-4 oranında azaltmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda AB'nin 2005 yılındaki süt ineği sayısının %13 azalarak 2015 yılında 20,8 milyon başa düşeceği tahmin edilmektedir (8). Bu azalış 1995 yılındaki süt ineği sayısına göre %29 oranındadır. Ülkelerin inek başına verimine bakıldığında İsveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda ve İngiltere'nin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 6.		AB25'de Süt İneği Sayısı			
	İnek Sayısı (1000 baş)				%
	2001	2002	2003	2004	2004/2003
AB25	24.951	24.455	23.964	23.400	- 2,4
Belçika	611	591	572	571	- 0,2
Çek Cumh.	496	464	449	429	- 4,4
Danimarka	628	613	589	569	- 3,4
Almanya	4.475	4.373	4.338	4.287	- 1,2
Estonya	129	116	117	117	- 0,0
Yunanistan	172	152	149	150	0,7
İspanya	1.182	1.154	1.118	1.057	- 5,5
Fransa	4.197	4.134	4.026	3.947	- 2,0
İrlanda	1.148	1.129	1.136	1.122	- 1,2
İtalya	2.078	1.911	1.913	1.838	- 3,9
Güney Kıbrıs	24	26	27	26	- 3,4
Letonya	209	205	186	186	0,1
Litvanya	442	443	448	434	- 3,1
Lüksemburg	44	42	41	41	0,2
Macaristan	345	338	310	304	- 1,9
Malta	8	8	8	8	- 2,1
Hollanda	1.551	1.546	1.551	1.502	- 3,2
Avusturya	598	589	558	538	- 3,6
Polonya	2.930	2.935	2.816	2.730	- 3,0
Portekiz	338	341	328	338	2,9
Slovenya	136	140	131	134	2,3
Slovakya	230	230	214	202	- 5,7
Finlandiya	352	343	328	318	- 3,1
İsveç	425	403	404	401	- 0,7
İngiltere	2.203	2.229	2.207	2.152	- 2,5
AB15	20.002	19.550	19.258	18.830	- 2,2
Bulgaristan	359	358	362	369	1,9
Hırvatistan	254	257	280	272	- 2,9
Romanya	1.620	1.627	1.509	1.571	4,1

Kaynak: AB Komisyonu (Eurostat ve Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü - C.4)

Tablo 7.	AB25'de İnek Başına Verim				
	İnek Başına Verim (Kg/baş)				%
	2001	2002	2003	2004	2004/2003
AB25	5.671	5.740	5.874	5.897	0,4
Belçika	5.337	5.172	5.291	5.505	4,0
Çek Cumh.	5.255	5.653	5.862	6.080	3,7
Danimarka	7.070	7.309	7.600	7.756	2,1
Almanya	6.177	6.229	6.525	6.501	- 0,4
Estonya	5.221	4.736	5.267	5.470	3,9
Yunanistan	4.322	4.407	5.099	5.201	2,0
İspanya	5.692	5.592	5.747	5.681	- 1,2
Fransa	5.987	6.017	5.971	6.044	1,2
İrlanda	4.675	4.558	4.781	4.672	- 2,3
İtalya	4.956	5.170	5.625	5.619	- 0,1
Güney Kıbrıs	5.917	6.417	6.308	5.370	- 14,9
Letonya	4.127	3.885	3.820	4.215	10,3
Litvanya	3.922	3.993	4.038	4.219	4,5
Lüksemburg	6.136	6.159	6.360	6.550	3,0
Macaristan	6.017	5.994	5.881	6.255	6,3
Malta	5.875	5.375	5.003	5.249	4,9
Hollanda	7.370	6.884	7.164	7.031	- 1,9
Avusturya	5.314	5.505	5.484	5.622	2,5
Polonya	3.985	4.052	4.052	4.076	0,6
Portekiz	5.586	6.222	5.724	5.951	4,0
Slovenya	4.664	5.044	4.746	4.965	4,6
Slovakya	4.740	5.052	4.965	5.042	1,5
Finlandiya	7.067	7.193	7.206	7.466	3,6
İsveç	7.838	7.704	8.072	8.106	0,4
İngiltere	6.291	6.753	6.751	6.582	- 2,5
AB15	5.998	6.062	6.233	6.228	- 0,1
Bulgaristan	3.911	3.559	3.656	3.715	1,6
Hırvatistan	:	2.657	2.498	2.393	- 4,2
Romanya	:	:	:	3.329	x

Kaynak: AB Komisyonu (Eurostat ve Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü - C.4)

Tablo 8.		AB25'de İnek Sütü Üretimi				
(1000t)	2001	2002	2003	2004	2004/2003	
AB25	130.098	130.036	130.728	130.194	- 0,4	
Belçika	3.088	2.895	2.829	2.845	0,6	
Çek Cumh.	2.585	2.594	2.599	2.563	- 1,4	
Danimarka	4.418	4.455	4.524	4.433	- 2,0	
Almanya	26.883	26.583	27.320	27.113	- 0,8	
Estonya	428	495	485	536	10,5	
Yunanistan	706	678	685	690	0,7	
İspanya	5.763	5.933	5.874	5.880	0,1	
Fransa	23.222	23.635	23.119	22.915	- 0,9	
İrlanda	5.338	5.189	5.355	5.268	- 1,6	
İtalya	10.006	9.985	9.992	9.994	0,0	
Güney Kıbrıs	131	141	150	140	- 6,8	
Letonya	403	385	436	478	9,7	
Litvanya	982	970	1.026	1.140	11,1	
Lüksemburg	261	261	257	258	0,3	
Macaristan	1.960	1.904	1.717	1.542	- 10,2	
Malta	45	43	40	41	2,8	
Hollanda	10.828	10.357	10.696	10.561	- 1,3	
Avusturya	2.654	2.649	2.644	2.617	- 1,0	
Polonya	7.236	7.436	7.535	8.151	8,2	
Portekiz	1.823	1.932	1.820	1.873	2,9	
Slovenya	462	482	499	503	0,9	
Slovakya	981	1.002	973	937	- 3,7	
Finlandiya	2.449	2.447	2.393	2.373	- 0,9	
İsveç	3.290	3.226	3.206	3.229	0,7	
İngiltere	14.156	14.359	14.554	14.114	- 3,0	
AB15	114.885	114.584	115.268	114.162	- 1,0	

Kaynak: AB Komisyonu (Eurostat ve Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü - C.4)

AB inek sütü üretimi 2004 yılı itibariyle incelendiğinde üretimin en çok yapıldığı ülkelerin sırasıyla Almanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda olduğu görülmektedir (Tablo 8). Bu dört ülke AB süt üretiminin %57,4'ünü oluşturmaktadır. Birliğin son dört yıl içerisindeki toplam süt üretimi ise küçük dalgalanmalar göstermekte olup 2004 yılında bir önceki yıla göre %0,4 gibi düşüş bir oranda gerçekleşmiştir.

Tablo 9.		AB'de Süt Üretim Projeksiyonu									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Toplam Süt Üretim (Milyon Ton)	143.5	142.3	143.9	145	145.5	145.8	145.6	145.6	145.6	145.5	
AB15	121.8	120.4	121.3	122.3	122.6	123	123	123	123	123	
ABYeni10	21.7	22	22.7	22.8	22.8	22.7	22.7	22.6	22.6	22.6	
Toptan Satış (Milyon Ton)	130.9	130.6	133	134.6	134.6	135.3	135.9	136.2	136.4	136.4	
Toptan Satış Oranı	91,3	91,8	92,4	92,8	92,5	92,8	93,3	93,5	93,7	93,7	
(%) Yağ Oranı	4,05	4,07	4,06	4,06	4,06	4,07	4,07	4,07	4,08	4,08	
(%) Protein Oranı	3,32	3,32	3,33	3,33	3,33	3,33	3,33	3,34	3,34	3,34	
Süt Verimi (Kg/Baş)	5.931	6.018	6.210	6.363	6.474	6.562	6.626	6.692	6.762	6.843	
AB15	6.275	6.323	6.500	6.669	6.783	6.864	6.911	6.963	7.017	7.084	
ABYeni10	4.536	4.739	5.012	5.105	5.198	5.300	5.415	5.527	5.648	5.774	
Süt İneği Sayısı (1000 Baş)	23.9	23.4	23	22.6	22.3	22.1	21.9	21.6	21.4	21.1	
AB15	19.3	18.8	18.5	18.2	18	17.9	17.7	17.6	17.4	17.3	
ABYeni10	4.7	4.6	4.5	4.4	4.3	4.2	4.1	4.1	4	3.9	

Kaynak: (8) Süt ineği sayıları yılsonu rakamlarıdır.

AB toplam süt üretiminin yapılan projeksiyona göre artacağı tahmin edilmektedir. Ancak FAPRI'ye göre birlik süt üretimi %3 azalacaktır. Gerek hayvan refahı uygulamaları ve gerekse hayvan ıslahı ile süt veriminin ve üretiminin artması beklenebilir ancak, Birlik süt ineği varlığının azaltılması yolundaki politikalar; kotaların azaltılması, depolama yardımlarının azaltılması ile birlik süt ve süt ürünleri üretiminin azalacağı tahmin edilebilir.

Tablo 10.		AB'de Mandırada İşlenen/Üretilen Süt ve Süt Ürünleri				
(1000 ton)	2000 ⁽¹⁾	2001 ⁽¹⁾	2002 ⁽¹⁾	2003 ⁽¹⁾	2004 ⁽²⁾	
1. İçme Sütü	28.787	29.180	28.987	29.352	32.503	
- Yağlı Süt	11.861	11.898	11.358	11.358	12.198	
- Yarım Yağlı	14.298	14.319	14.723	15.000	16.970	
- Yağı alınmış	2.626	2.963	2.905	2.994	3.335	
- İşlenmemiş	2	1	1	0	0	
2. Ayran	545	527	520	522	612	
3. Krema	1.890	1.954	1.923	1.930	2.427	
4. Ekşitilmiş Süt	5.457	5.578	5.772	5.966	6.882	
5. Süt bazlı içecekler	984	1.018	1.054	1.143	1.335	
6. Diğer taze ürünler	1.797	1.815	1.772	1.833	2.024	
7. Alt Toplam (2-6)	10.673	10.892	11.041	11.394	13.280	
Toplam	39.460	40.072	40.028	40.746	45.783	

Kaynak: AB Komisyon Tarımsal İstatistikleri (1) EU-15 (2) EU-25

Taze süt ve süt ürünü üretimi incelendiğinde AB15'in en çok yarım yağlı süt ve ekşitilmiş süt ürettiği görülmektedir. Birlik tarafından yapılan toplam taze süt üretimi ise yıllar içinde düzenli bir artış göstermiştir. 2004 yılında toplam taze süt ve süt ürünleri üretiminin %71'i içme sütü bunun %52,2 si yarım yağlı süt üretiminden oluşmaktadır. AB'nin toplam taze süt ürünleri üretiminin içinde ikinci en büyük paya ise toplam üretimin %15'i ile ekşitilmiş süt sahiptir. İçme sütü ve ekşitilmiş süt birlikte süt ürünleri üretiminin %86'sını oluşturmaktadır (Tablo 10).

Tablo 11.		AB15'in Süt Ürünleri İhracat ve İthalatı						
(1000 ton)	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
A.İhracat								
Tereyağı/tereyağı yağı ^{(1) (2)}								
-Dünya	756	933	890	913	1.000	1.052	713	
-AB	175	169	185	179	218	218	351	
-Diğerleri	581	764	705	734	782	782	362	
-AB'nin payı %	23,1	18,1	20,8	19,6	21,8	21,8	49,2	
Peynir								
-Dünya	942	1.365	1.604	1.561	1.509	1.679	964	
-AB	175	397	458	469	487	509	570	
-Diğerleri	767	968	1.146	1.092	1.022	1.170	394	
AB'nin payı%	18,6	29,1	28,6	30,0	32,3	30,3	59,1	
B.İthalat								
Tereyağı/tereyağı yağı ^{(1) (2)}								
-Dünya	756	933	890	913	1.000	1.052	713	
-AB	96	106	106	116	117	116	93	
-Diğerleri	660	827	784	797	883	936	621	
-AB'nin payı %	12,7	11,4	11,9	12,7	11,7	11,0	13,0	
Peynir								
-Dünya	1.233	1.365	1.604	1.561	1.509	1.679	964	
-AB	127	146	149	175	156	176	112	
-Diğerleri	1.105	1.219	1.456	1.386	1.353	1.504	852	
AB'nin payı %	10,3	10,7	9,3	11,2	10,3	10,5	11,6	

Kaynak: AB Komisyon'u Tarımsal İstatistikleri
1.Gıda yardımı eklenmiştir.2. Tereyağı eşdeğeri cinsinden

AB25'in peynir ve tereyağı ihracat değerleri incelendiğinde ihracatın 2004 yılına kadar küçük dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Tereyağı ihracatında AB'nin dünya içerisindeki payı 2004 yılında bir önceki yıla göre %55,7'lik bir artış gösterirken ihracatı %37'lik bir artış göstermiştir. Peynir ihracatında ise aynı yıllar arasında %10,7'lik bir artış, ihracat payında ise %48,7'lik bir artış gerçekleşmiştir. AB'nin tereyağı ithalatı içindeki payı %15 artarken, ithalatı ise %50,7 oranında azalma göstermiştir. Peynir ithalatının payı %9,4 artarken ithalatı ise %76,5 azalmıştır (Tablo 11).

Tablo 12.		AB'de Peynir Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticaret Projeksiyonu							
(1000 ton)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Toplam Üretim	8.515	8.658	8.766	8.816	8.924	9.014	9.086	9.169	
AB15	7.458	7.586	7.676	7.691	7.772	7.835	7.879	7.935	
AB10*	1.056	1.072	1.090	1.125	1.151	1.180	1.207	1.233	
İthalat	91	93	94	96	98	100	103	105	
İhracat	570	575	582	588	593	597	597	598	
Tüketim	7.865	8.006	8.107	8.154	8.259	8.348	8.422	8.506	
Kişi Başı Tüketim (Kg)	17,1	17,4	17,6	17,6	17,8	18	18,1	18,3	
AB15	18,1	18,4	18,5	18,5	18,6	18,6	18,6	18,7	
AB10*	12,1	12,3	12,5	13,1	13,8	14,5	15,2	16	

Kaynak: (8)

* Yeni üyeler

Dünya toplam peynir üretiminin %46'sı, ithalatının %9'u, ihracatının %39'u AB ülkelerince yapılmaktadır (9). FAPRI'nin yaptığı çalışmalara göre AB25'in peynir ithalatının 2012 yılında %15,3 artarak 105 bin ton olarak gerçekleşeceği ihracatının ise %4 kadar artarak 598 bin ton olacağı tahmin edilmektedir (8). Peynirin kişi başı tüketiminin ise %3,3 artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 13.		AB'de Tereyağı Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticaret Projeksiyonu							
(1000 ton)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Toplam Üretim	2.148	2.115	2.080	2.051	2.024	2.001	1.973	1.949	
AB15	1.811	1.788	1.766	1.751	1.733	1.711	1.683	1.662	
AB10	337	327	315	300	291	290	289	288	
İthalat	75	75	75	75	75	75	75	75	
İhracat	330	320	298	255	237	227	214	207	
Tüketim	1.924	1.924	1.898	1.881	1.870	1.854	1.838	1.822	
Kişi Başı Tüketim (Kg)	4,19	4,18	4,11	4,06	4,03	3,99	3,95	3,91	
AB15	4,27	4,25	4,17	4,11	4,08	4,03	3,98	3,92	
AB10	3,76	3,77	3,79	3,8	3,8	3,8	3,8	3,84	

Kaynak: (8)

* Yeni üyeler

AB, Dünya toplam tereyağı üretiminin %29,2'sini, ithalatının %21'ini yapmaktadır. Birliğin Dünya tereyağı ihracatındaki payı ise %34'tür. İhracatın uygulanan politikalar çerçevesinde, 2012 yılına dek %35,2 azalacağı tahmin edilmektedir. Kişi başına tereyağı tüketiminin AB15 ülkelerinde azalacağı tahmin edilirken son üye olan 10 ülkede artacağı tahmin edilmektedir (Tablo 13).

3.2. Avrupa Birliği'nde Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzeni Yasal Dayanağı

Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzeni 1964 yılında 804/68 sayılı Konsey Tüzüğü ile kurulmuştur. Bu Tüzük Gündem 2000 reformlarının parçası kapsamında 1255/1999 sayılı Konsey Tüzüğü ile değiştirilmiştir. İlgili tüzük kamu müdahalesi ve özel depolama, tüketime yönelik iç destekler ve ihracat geri ödemeleri gibi çeşitli pazar araçlarının kullanıldığı geniş bir süt ürünü grubunu kapsamaktadır. Ayrı bir grup tüzük sütün tüketimi (2579/97 sayılı Konsey Tüzüğü) ve kota rejimi (856/84 ve 857/84 sayılı konsey Tüzüklerinin yerini 3950/92 sayılı Tüzük almış ve son olarak Gündem 2000 çerçevesinde 1256/1999 sayılı Tüzük ile değiştirilmiştir) ile ilgili düzenlemeleri içermektedir (10). Süt ve süt ürünlerine hijyen standartları getiren düzenleme ise Çiğ süt, Isıl İşlem Görmüş Süt ve Süt Bazlı Ürünler Hakkında Üretimi ve Pazarda Yer Almalarına dair Sağlık Kurallarını belirleyen 92/46/EEC sayılı Konsey Direktifidir. AB'nin süt ve süt ürünleri üretimi ile ilgili 1985 yılından bu yana yaptığı düzenlemeler ile Süt Tankı Somatik Hücre Sayısı (STSHS), Toplam Bakteri Sayısı (TBS) ve sütte antibiyotik kalıntı düzeyi birer endüstri standardı olarak kullanılmaktadır.

Süt ve Süt Ürünleri OPD'nin en önemli hedefi, süt ürünleri fiyatlarının belirli bir seviyede korunması yoluyla üreticilerin hedef süt fiyatından sütlerini satmalarınıdır. "Pazarlama yılı" 1 Nisan'da başlayıp izleyen yılın 31 Mart'ında sona ermektedir. Her yıl bahar aylarında, izleyen takvim yılının süt yılı başlangıcından itibaren geçerli olmak üzere süt için hedef fiyat belirlenir. Hedef fiyat, üreticilerin Birlik içinde ve dış pazarda tüm süt satışlarında elde etmesi amaçlanan fiyattır. Bu fiyat, süt işletmelerine teslim edilen ağırlıkça %3,7 yağ ihtiva eden sütler için belirlenir. Diğer yandan, Birlik içi ticarete konu olan sütün de sağlık ve hijyenik şartlara uygun olarak üretilmiş olması gerekir (2).

3.3. Kota Tahsisi ve Kota Tipleri

Ulusal kotalar, temel alınan yıllarda ülke içinde üretilen süt miktarı ve sütte yağ oranına göre Birlik tarafından belirlenmektedir. Yağ miktarına bağlı olmasının ana nedeni, yağlı süttten daha fazla süt ürünü elde edilebilmesidir. Her işletmenin bireysel kota miktarı ve ortalama süt yağı içeriği referans yıllarda hesaplanan miktardadır. Bu oranın aşılması Birlikçe istenmemektedir (2).

Ülkeler arasında kota transferi mümkün değildir. Ülke içinde (işletmeler arası) kota transferi ise, kiralama, satış, veraset veya yetkili otoriterin uygun gördüğü durumlarda yapılmaktadır. Kota transferleri, kırsal kalkınma politikalarına paralel olarak da yürütülebilmekte, kotanın belirli bölgelerden transferi, üretimin daha az avantajlı olan bölgelerde de sürdürülmesini zorunlu kılabilmektedir. Üreticiler içeri ve dışarı kota transferini üretimi karşılamak için yapabilirler (2).

¹ Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzeni Mevzuatı ile ilgili ayrıntılı döküm için <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s04004.htm> adresinden faydalanabilirsiniz.

Bütün kota tipleri genel prensip olarak işletmeye verilir. Arazi sahibi yer değişirse bile kota yine bu arazide kalır. Üye ülkelerde kendilerine tahsis edilen kotaları süt üreticilerine (bireysel kota) üretim düzeylerini göz önünde bulundurarak tahsis etmektedir. Bireysel (İşletme) kotalar; direkt (doğrudan) satışlar (üreticiden tüketiciye direkt olarak pazarda satılan yağsız süttozu, krema, tereyağı, yoğurt ve peynir ve sütler için düzenlenen kotadır) ve toptan satışlar (üreticilerden süt işleyicilerine veya aracılarla yapılan satış) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. AB15 ülkelerine tahsis edilen toptan ve direkt satış kota miktarları Tablo 13'de verilmiştir (2).

Tablo 14.		AB15 Ülkeleri Kota Tahsisleri							
Ülkeler	2002 - 2005		2005 - 2006		2006 - 2007		2007 - 2008		
	Toptan Sat.	Direkt Sat.	Toptan Sat.	Direkt Sat.	Toptan Sat.	Direkt Sat.	Toptan Sat.	Direkt Sat.	
Belçika	3.140.696	169.735	3.157.248	169.735	3.173.800	169.735	3.190.352	169.735	
Danimarka	4.454.640	708	4.476.917	708	4.499.193	708	4.521.470	708	
Almanya	27.767.036	97.780	27.906.360	97.780	28.045.684	97.780	28.185.008	97.780	
Yunanistan	699.817	696	699.817	696	699.817	696	699.817	696	
İspanya	6.007.564	109.386	6.007.564	109.386	6.007.564	109.386	6.007.564	109.386	
Fransa	23.793.932	441.866	23.915.111	441.866	24.036.290	441.866	24.157.469	441.866	
İrlanda	5.386.575	9.189	5.386.575	9.189	5.386.575	9.189	5.386.575	9.189	
İtalya	10.298.399	231.661	10.298.399	231.661	10.298.399	231.661	10.298.399	231.661	
Lüksemburg	268.098	951	269.443	951	270.788	951	272.134	951	
Hollanda	10.991.900	82.792	11.047.273	82.792	11.102.647	82.792	11.198.020	82.792	
Avusturya	2.543.979	205.422	2.557.726	205.422	2.571.473	205.422	2.585.220	205.422	
Portekiz	1.835.461	37.000	1.844.823	37.000	1.854.186	37.000	1.863.548	37.000	
Finlandiya	2.394.528	10.000	2.406.551	10.000	2.418.573	10.000	2.430.596	10.000	
İsveç	3.300.000	3.000	3.316.515	3.000	3.333.030	3.000	3.349.545	3.000	
İngiltere	14.393.669	216.078	14.466.619	216.078	14.539.569	216.078	14.612.520	216.078	

Kaynak: AET 3950/92 sayılı Konsey Yönetmeliği

Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda ve İtalya Birlik toplam süt kotasının yaklaşık %73'ünü doldurmaktadırlar. Üye ülkelerin 2005-2006, 2006-2007 pazarlama yılları itibarıyla süt kotaları artırılmaktadır.

ÜLKE	Talep, ton	Tahsis	
		ton	%
Çek Cumhuriyeti	3.100.000	2.505.553	80,82
Estonya	900.000	562.633	62,51
Kıbrıs	150.000	131.019	87,35
Letonya	1.200.000	489.474	40,79
Litvanya	2.250.000	1.459.000	64,84
Macaristan	2.800.000	2.600.000	92,86
Malta	60.000	45.392	75,65
Polonya	13.740.000	8.875.000	64,59
Slovakya	1.235.900	946.150	76,56
Slovenya	695.000	463.333	66,67
TOPLAM	26.130.900	18.077.554	69,18

Kaynak: (4)

Yeni üye olan 10 AB ülkesinin süt kotası talep miktarlarına ve tahsis edilen miktarlara bakıldığında üye ülkelerin talep ettikleri kota miktarlarının ortalama %71'ni aldıkları görülmektedir. Tarımsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye için en yakın örnek olarak görülen Polonya ise 13.7 milyon ton kota talebinde bulunmuş bunun %64,4'nü tahsis edebilmiştir (Tablo 15).

Süt kotasının 2003'de rejimin gözden geçirilmesinde 2006 yılında sona ermesi düşünülürken, üye ülkeler 2007/08'e kadar uzatmayı kabul etmişlerdir. 2005'e ertelenen politika değişikliklerinde süt hedef fiyatı ve tereyağı ve süt tozunun müdahale fiyatları üç eşit indirimle üç yılda %15 aşağıya çekilmektedir. Fiyat düşüşünün telafisi için üç önlem alınmaktadır. Fiyat düşüşüne paralel olarak, 2005'den itibaren süt kotaları yılda %1,5 artırılmaktadır, silajlık bitkisel üretim için prim ve süt inekleri için süt kotası üzerinden yıllık ödemeler yapılacaktır (2). Yıllık ödeme 2007 yılında 17.24 Avro/ton süt kotasına ulaşacaktır. Süt üreticilerine istikrarlı bir perspektif sunmak için Konsey, 2014/2015 yılına kadar reforme edilmiş süt kota sistemini sürdürmeye karar vermiştir. Gündem 2000'de karar verilen genel kota artırımları 2006 yılı ve sonrasında yapılacaktır.

4 Genel Değerlendirme

Günümüzde gıda maddelerinin güvenilir olması uluslararası piyasaya çıkabilmenin ilk koşulu olmuştur. Hayvan sağlığı sorunları ve ürün hijyenine ilişkin eksiklikler giderildiğinde pek çok üründe Türkiye'nin rekabet gücü yükselecektir. Dünya pazarlarında yer alabilmek için zamanla ürünün niteliği kadar üretimin hangi koşullarda gerçekleştiği de dikkate alınacaktır (4).

AB Katılım süreci ile Türkiye'de, hayvanların kayıt altına alınması, hayvan kaçakçılığı, veteriner hizmetleri altyapısının iyileştirilmesi, salgın hastalıkların kontrolü, hayvansal ürünlerde kalite (karkas sınıflandırılması, sütte yağ, protein kuru madde oranları) ve hijyen (kimyasal kalıntı, bakteri yükü, somatik hücre vb.), pazar fiyatının istikrarı ve işletme ölçeklerinin iyileştirilmesine yönelik önemli gelişmelerin yaşanacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık geleneksel yapıda üretim faaliyetlerinde bulunan aile işletmelerinin bu süreçte giderek azalacağı beklenmektedir (4).

Hayvansal üretimde istikrarlı bir gelişme için, pazarlama kanallarının etkin bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Pazarlamada etkinliğin sağlanabilmesi de büyük ölçüde üreticinin güçlü bir şekilde örgütlenmesine bağlıdır. Bu alanda sağlanacak başarı, mevcut yapıdaki araçların sayısının azalmasını, üretimde ve piyasada istikrarın oluşmasını sağlayacaktır. Böylece tüketicinin ödediği fiyatın büyük bir kısmının doğrudan üreticiye gitmesi sağlanabilecektir (11).

AB'ye üyelikte süt üretiminde kota uygulanacaktır. Bu uygulamada Türkiye'nin ürettiği süt miktarı (TÜİK rakamları) yanında, bölgenin nüfus yoğunluğu, iç tüketim/kendine yeterlilik, süt ürünleri dış ticareti gibi kriterler de dikkate alınmaktadır. Süt sektöründe var olan ciddi orandaki kayıt dışılık ve güvenilir olmayan istatistikler nedeniyle gerçek üretiminin tam yansıtılmaması Türkiye'yi gerçek üretiminin çok altında bir süt kotası alma riski ile karşı karşıya bırakabilecektir. Diğer yandan kotaların dağıtımı, çiftçiler arasında transfer edilmesi gibi konularda sıkıntılar yaşayacağı da düşünülmelidir. Bu sorunları önleyebilmek için istatistiklerin güvenilir ve yeterli olmasını sağlayacak çalışmalara ihtiyaç vardır (4).

Ülkemizin mevcut durumda AB'ye girmesi ile süt yağ referansımıza göre değişmekle beraber 10.7 milyon ton talebimiz olacağı düşünülmektedir. Talep edilen süt kotasının ortalama %71'i tahsis edildiğine göre ülkemize de %75 kota verilmesi ile 8 milyon ton kotamızın olması beklenmektedir. Ancak böyle bir durumda kişi başına kota miktarımız yeni on üyeden daha az olacaktır. AB'ne yeni üye olan on ülke ile ülkemize verilecek kotaların toplamı Almanya'nın toptan satış kotasına yaklaşmaktadır.

Yeni üye ülkelerin büyük çoğunluğu özellikle hijyen, sütte ülke yağ oranının ve süt kotasının belirlenmesi, hayvancılıkla ilgili tanımlamalar ve yine diğer kotalar konusunda geçiş dönemleri istemişlerdir. AB belli geçiş dönemleri tanımakla birlikte gıda güvenliğinden taviz vermemekte ve gıda güvenliği açısından yetersiz ürünler AB pazarında serbest dolaşım hakkı elde edememektedir. Ayrıca verilen

süre sonunda, gerekli koşulları sağlamayan işletmelerin kapatılacağı belirtilmektedir (4).

Kota sistemine geçişte hazırlık amacıyla, öncelikle süt sektörünün kayıt altına alınması önemlidir. Tam üyelik sonrası tahsis edilecek kotalarda kayıtlı üretim miktarı ve süt yağı içeriği esas alınacağından kayıt dışı üretim, ülkemiz için bir an önce çözülmesi gereken öncelikli bir sorundur (2).

AB katılım sürecinde, hayvan hareketlerinin daha etkin kontrolü, uluslararası ticarete engel olacak hastalıkların eradikasyonu, kalite ve hijyen standartlarının AB normlarına uygun hale getirilmesi sağlanabilirse Türkiye hem kaliteli süt üretimini artırabilecek hem de şu anda hiç kullanmadığı dışsattım potansiyelini kullanma şansı elde edecektir (4).

Kaynaklar

1. Anonim, 2001. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Süt ve Süt Ürünleri Sanayi Alt Komisyon Raporu, Ankara.
2. Anonim, 2005. Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzeni Çalışma Grubu Raporu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
3. Anonymous, 2003. The CAP Reform: Milk and Milk Products, Directorate General for Agriculture, European Commission.
4. Anonim, 2006. 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
5. İçöz, Y., Demir, A., Çeliker, A., Kalanlar, Ş., Odabaşı, S., Gül, U., . 2003. Süt ve Süt Ürünleri Durum ve Tahmin Raporu 2004/2005, TEAE Yayın No: 132, Ankara.
6. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kaynakları
7. Anonim, 2006. Agriculture in the European Union, Statistical and Economic Information 2005, Directorate-General For Agriculture and Rural Development, Brussels.
8. <http://www.fapri.iastate.edu> (11.07.2006)
9. <http://www.usda.gov> USDA/ERS-FAS, Time Series (25.07.06)
10. Anonim, 2002. Report On Milk Quotas, Commision Working Document, Brussels.
11. Anonim, 2005. Ülkemiz Süt Hayvancılığında Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler, TZOB.

2. KANATLI SEKTÖRÜ

Halit Çınar, TEAE

1 Giriş

Kanatlı hayvan üretimi, kısa üretim döneminde, büyük miktarlarda üretilebilmesi, yüksek biyolojik verimlilikleri ve ürünlerinin iyi bir pazarı olması nedeni ile hayvansal üretim içinde önemli bir yere sahiptir. Tavukların yumurta ve et üretimindeki biyolojik verimlilikleri, çiftlik hayvanlarının çoğundan oldukça yüksektir. Fiyatının kırmızı ete kıyasla düşük olmasından dolayı tüketimi giderek artmaktadır. Ülkemizde kırmızı et arz açığı artarken, entegre üretimin ve modern işletmelerin yaygınlaşması ile kanatlı sektörü ülkemizin protein açığını karşılar hale gelmiştir (1). Ancak, zaman zaman sektöre yönelik olumsuz spekülasyonlar ve salgın kanatlı hayvan hastalıkları (Avian Influenza vb.), kanatlı hayvan ürünlerine olan talebi olumsuz yönde etkileyerek, piyasada fiyat dalgalanmalarına ve büyük ölçüde gelir kayıplarına neden olmaktadır.

Beyaz et sektörü üretim ve pazarlama stratejilerini geliştirmiş, üretim teknolojisini ilerletmiş ve girdi kullanımını artırmıştır. Son 40 yılda tavukçuluk sektöründe sağlanan gelişmeler, tarımsal faaliyetin diğer alanlarına oranla daha yüksek düzeyde olmuştur (1).

2 Türkiye’de Durum

Dünya beyaz et üretimi sıralamasında 1999 yılında Türkiye 19. sırada iken, 2004 yılında 16. sıraya çıkmıştır. 1990 - 2004 yılları arasında en büyük artışı %34,1 ile 1995 yılında gerçekleşmiştir. 1994 yılında 311 bin ton olan beyaz et üretimi-miz on yıl içinde üç kat artarak 2004 yılında 950 bin ton seviyelerine ulaşmıştır. 1992 yılında 2.727 ton düzeyinde olan kanatlı eti ithalatı zaman içinde kanatlı eti üretiminin artışı ile 2004 yılında 33 ton seviyelerine gerilemiştir. 1994 - 2004 yılları arasında dalgalanmalar olmakla birlikte ortalama 15.341 ton kanatlı eti ihracatı yapılmıştır. En yüksek kanatlı eti ihracatı 2004 yılında gerçekleştirilmiş olup 29.161 ton’dur.

Uluslar arası Hayvan Sağlığı Örgütü (OIE) kara hayvanları sağlık kodu kuralları çerçevesinde ülkemiz yüksek patojeniteli kuş gribinden (HPAI) aridir ve hastalıkla ilgili ticareti engelleyici bir durum bulunmamaktadır. AB’ne ihracat izni alınması durumunda üretimin 1,5 milyon tona kadar çıkabileceği düşünülmektedir. Ancak, AB’ye ihracatın artması durumunda yurt içi beyaz et fiyatlarında artış olması da muhtemel görülmektedir (1).

Kanatlı eti üretimi 1990 yılında yaklaşık 216 bin ton iken 2005 yılı itibarı ile 1 milyon ton seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye kanatlı eti üretiminin yaklaşık olarak

%90'ını piliç eti üretimi oluşturmaktadır. 1991 - 2005 yılları arasında kanatlı eti üretimi yılda ortalama %12,1 artarak tarım sektörünün en hızlı gelişen kolu olmuştur. Türkiye broyler işletmelerinin %72'sini 5000 adet/devre kapasiteli işletmeler oluşturmaktadır. Bu üretimin %85-90'ı sözleşmeli tarım sistemi içerisinde gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz beyaz et satışının %75'ini bütün beyaz et, %25'ini ise parça beyaz et oluşturmaktadır. Parça beyaz et satışının %73'ü but-göğüs, %11'i taşlık, %6'sı boyun, %6'sı kanat ve %4'ü fileto şeklinde gerçekleşmektedir (2).

Türkiye yumurta sanayinde de yeni işletmeler kurulmasına karşın kanatlı eti sanayii ile aynı hızda bir gelişme görülmemektedir. Ülkemizde halen yumurta ürünleri ithalatı (kurutulmuş yumurta sarısı, kurutulmuş yumurta akı, kurutulmuş tüm yumurta, sıvı yumurta sarısı, sıvı yumurta akı ve sıvı tüm yumurta) devam etmektedir. Bu ürünler birçok gıdanın üretiminde (mayonez üretimi, pastacılık ve makarna üretimi vb.) temel girdi olarak kullanılmaktadır. Türkiye yumurta pazarı istikrarsız bir yapı sergilediği ve yumurta sanayi bu istikrarın sağlanmasında anahtar rol oynadığı için yumurta sanayinin gelişmesinin ülkemiz yararına olacağı düşünülmektedir (3).

Tablo 1. Türkiye Kanatlı Eti Üretimi ve Dış Ticareti (Ton)				
Yıllar	Üretim	Üretim Artışları (%)	İthalat	İhracat
1990	216.759	-	203	575
1991	238.764	10,15	589	278
1992	288.285	20,74	2.727	2.115
1993	368.668	27,88	77	1.014
1994	311.347	-15,55	1	12.228
1995	417.539	34,11	38	4.913
1996	553.540	32,57	65	9.520
1997	616.589	11,39	291	11.012
1998	622.150	0,90	31	12.481
1999	656.078	5,45	12	9.886
2000	752.382	14,68	1.446	10.439
2001	673.371	-10,50	211	24.417
2002	705.206	4,73	38	19.642
2003	853.345	21,01	62	25.055
2004	1.045.555	22,52	33	29.161
2005*	1.062.000	1,6	121	15.609
2006*	1.023.959	- 3,6	102	31.690
2007*	1.156.637	12,9	99	61.985

Kaynak: BESD-BİR (Mayıs 2006)

* TEAE Tahmin

Tablo 2. Türkiye'de Yumurta Üretimi ve Dış Ticareti (Milyon Adet)				
Yıllar	Üretim	Üretim Artışları (%)	İthalat	İhracat
1990	7.699	-	209	42
1991	7.668	-0,40	143	15
1992	8.215	7,13	17	9
1993	10.006	21,80	42	13
1994	9.845	-1,61	3	453
1995	10.269	4,31	38	143
1996	9.782	-4,74	26	202
1997	7.136	-27,05	4	395
1998	12.160	70,40	5	564
1999	9.917	-18,45	10	333
2000	7.245	-26,94	26	46
2001	8.194	13,10	6	203
2002	7.809	-4,70	0	13
2003	9.816	25,70	0	76
2004	8.001	-18,49	0	124
2005*	8.579	7,22	25	172
2006*	8.359	-2,56	22	245
2007*	8.731	4,50	30	185

Not : 1 adet yumurta 62,5 gr. olarak kabul edilmiştir

Kaynak: BESD-BİR (Mayıs 2006) * TEAE Tahmin

Ülkemiz yumurta üretimi 1990 yılında 7,7 milyon adetten 2005 yılında 8,5 milyon adete ulaşmıştır. İthalat ağırlıklı olarak damızlık yumurta alanında gelişmiştir. Sıvı yumurta üretiminin artması ve yumurta sanayinin gelişmesi ile ihracatta artma ve yumurta ürünleri ithalatında azalma beklenmektedir.

Tablo 3. Türkiye Kanatlı Eti ve Yumurta Tüketimi		
Yıllar	Kişi Başı Yumurta Tük.(adet/yıl)	Kişi Başı Kanatlı Eti Tük. (kg/yıl)
1990	139	3,8
1991	135	4,1
1992	140	4,9
1993	168	6,1
1994	154	4,9
1995	164	6,6
1996	152	8,6
1997	105	9,5
1998	177	9,4
1999	144	9,8
2000	107	11,1
2001	116	9,6
2002	111	9,9
2003	137	11,8
2004	115	14,3
2005*	133	14,4
2006*	137	15,0
2007*	141	15,6

Kaynak: BESD-BİR (Mayıs 2006)

Not : 1 adet yumurta 62,5 gr. olarak kabul edilmiştir-TEAE

*DPT IX. Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2006

Türkiye’de kırmızı et üretimi ile karşılanamayan hayvansal protein açığı, kanatlı eti ile giderilmeye çalışılmaktadır. 1990 yılında kişi başına kanatlı eti tüketimi yıllık 3,8 kg iken 2004 yılında 14 kg’ı aşmıştır. Türkiye de kişi başına yumurta tüketimi yıllık 125 - 150 arasında seyretmektedir. 2004 yılında kişi başına 115 yumurta tüketilmiştir (Tablo 3).

3 AB’de Durum

Avrupa Birliği üyesi ülkeler içerisinde beyaz et üretiminde Fransa 2 milyon ton ile birinci İngiltere 1,5 milyon ton ile ikinci sırada yer almaktadır. İspanya ise 1,3 milyon ton ile üçüncü sıradadır. Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya AB toplam beyaz et üretiminin %62’sini üretmektedir. Yeni üye olan ülkelerin üretimi AB mevcut üretiminin %18’ine karşılık gelmektedir (1).

Birlikte beyaz et tüketiminin 2011 yılına kadar artan bir seyir izleyeceği tahmin edilmektedir. Bunun yanında ihracatın da artan bir eğilim içerisinde olacağı beklenmektedir. Birlik içi beyaz et tüketimin artmasına rağmen ithalat yoluna gitmeden beyaz et ihtiyacının birlik içerisinde karşılanacağı öngörülmektedir.

Buna bağılı olarak gelecekte AB ortak tarım politikasının yeni üyelerin beyaz et üretimlerini artırıcı politikalar benimsemesi beklenmektedir (1).

2001 yılında AB'de 9 milyon ton kanatlı eti üretimi gerçekleşmiştir. 2002 yılında ise bir önceki yıla göre %3,2'lik artış göstererek 9,3 milyon ton olmuştur. 2003 yılı üretimi 2002 yılına göre %3,3'lük bir düşüşle 9 milyon ton olmuştur. 2004 yılında ise üretim %21,2 artarak 10,9 milyon tona çıkmıştır. 2005 yılında AB25'te kanatlı eti üretimi %0,8 artarak 11,1 milyon tona çıkmıştır. Bu artışın nedeninin yeni üye on ülkede % 3,4 artışla üretimin 2 milyon tona çıkması olduğu ifade edilmekte ve bunun büyük bir kısmının da artan ihracat talebi nedeni ile Polonya'da gerçekleştiği belirtilmektedir.

Tablo 4.	AB Kanatlı Eti Üretimi (1000 Ton)			
	2001	2002	2003	2004
Belçika ve Lüks.	291	321		
Çek Cumhuriyeti	219	222	227	232
Danimarka	218	219	205	213
Almanya	986	1.025	1.059	1.017
Estonya				
Yunanistan	163	164	169	161
İspanya	1.305	1.331	1.336	1.310
Fransa	2.269	2.145	2.026	1.843
İrlanda	121	121		
İtalya	1.134	1.169	1.097	1.128
Güney Kıbrıs				
Letonya	9	11	12	14
Litvanya	30	33	39	49
Macaristan			339	348
Malta		7	7	6
Hollanda	717	705	485	
Avusturya	108	110	112	114
Polonya			851	919
Portekiz	317	311	270	248
Slovenya				52
Slovakya				
Finlandiya	76	83	84	87
İsveç	106	111	106	94
İngiltere	1.572	1.544	1.574	1.574
AB15	9.088	9.383	9.066	9.086

Kaynak : EUROSTAT⁽⁴⁾ (Mayıs 2006)

Tablo 5.		AB Kanatlı Eti Dış Ticareti (1000 Ton)			
Yıllar	2001 ⁽¹⁾	2002 ⁽¹⁾	2003 ⁽¹⁾	2004 ⁽²⁾	
İthalat	686	590	758	445	
İhracat	1.018	1.143	983	958	

Kaynak: EUROSTAT(4) (Mayıs 2006)

⁽¹⁾AB15

⁽²⁾AB25

AB'de kanatlı eti ithalatı EUROSTAT verilerine göre 2001 yılında 686 bin tondur. AB kanatlı eti ithalatı 2002 yılında 2001 yılına göre %13,9 azalarak 590 bin tona düşmüştür. 2003 yılı AB kanatlı eti ithalatı bir önceki yıla göre %28,5 artarak 758 bin tona çıkmıştır. AB kanatlı eti ithalatı 2004 yılında %41,3'lük düşüşle 445 bin tona gerilemiştir (4).

EUROSTAT verilerine göre AB'de kanatlı eti ihracatı 2001 yılında 1 milyon tondur. AB kanatlı eti ihracatı 2002 yılında 2001 yılına göre %12,3 artarak 1,1 milyon ton olmuştur. 2003 yılı AB kanatlı eti ihracatı bir önceki yıla göre %14 azalarak 983 bin tona düşmüştür. AB kanatlı eti ihracatı 2004 yılında 2003 yılına göre %2,5'lik bir düşüşle 958 bin tona gerilemiştir (4).

AB'de kişi başına kanatlı eti tüketimi 23 kg/yıl ile genelde aynı seviyede gerçekleşmektedir.

2001 yılında AB'de yumurta üretimi 5,7 milyon ton (92 milyar adet) olarak gerçekleşmiştir. AB yumurta üretimi 2002 yılında bir önceki yıla göre %1,2'lik bir azalışla 5,6 milyon tona (90,9 milyar adet) düşmüştür. Yumurta üretimi 2003 yılında 2002 yılına göre %4'lük bir düşüşle 5,4 milyon ton (87,3 milyar adet) olmuştur. 2004 yılı AB yumurta üretimi de %29,9'lük yüksek bir artışla 7 milyon tona (113 milyar adet) çıkmıştır.

Tablo 6.		AB Yumurta Üretimi (1000 Ton)			
	2001	2002	2003	2004	
Belçika ve Lüks.	23	218	216	230	
Çek Cumhuriyeti	6	168		242	
Danimarka	18	82	81	83	
Almanya	3	861	814	803	
Estonya	81			13	
Yunanistan	87	123	124	126	
İspanya	7	878	891	893	
Fransa		999	996	1.027	
İrlanda	13	38	37	39	
İtalya	1	790	785	783	
Güney Kıbrıs	81				
Letonya	9			30	
Litvanya	1	48	49	49	
Macaristan	02			351	
Malta	9	6	6	6	
Hollanda	37	638	463	630	
Avusturya	83	88	85	87	
Polonya	1	499	518	520	
Portekiz		125	126	133	
Slovenya				23	
Slovakya	45			78	
Finlandiya		55	56	58	
İsveç		101	100	111	
İngiltere	65	741	701	789	
AB15	5.750	5.684	5.475	5.753	

Kaynak : EUROSTAT⁽⁴⁾ (Mayıs 2006)

Tablo 7.		AB Yumurta Dış Ticareti (1000 Ton)			
Yıllar	2001⁽¹⁾	2002⁽¹⁾	2003⁽¹⁾	2004⁽²⁾	
İthalat	19	56	69	25	
İhracat	146	123	142	197	

Kaynak: EUROSTAT⁽⁴⁾ (Mayıs 2006)

⁽¹⁾AB15

⁽²⁾AB25

Tablo 7’de görüldüğü gibi 2001 yılında AB yumurta ithalatı 19.000 ton (304 milyon adet) olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında 2001 yılına göre %294,7’lik artışla 56.000 tona (896 milyon adet) çıkmıştır. Yine 2003 yılı ithalatı bir önceki yılı göre %123,2’lik bir artışla 69.000 tona (1.1 milyar adet) çıkmıştır. Yumurta

ithalatı 2004 yılında 2003 yılına göre %63,8'lik düşüşle 25.000 tona (400 milyon adet) gerilemiştir.

2001 yılında AB'de yumurta ihracatı 146.000 ton (2,3 milyar adet) olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında 2001 yılına göre %15,8'lik bir azalışla 123.000 tona (1,9 milyar adet) düşmüştür. 2003 yılında, ihracat bir önceki yıla göre %15,5'lik bir artışla 142.000 tona (2,2 milyar adet) çıkmıştır. Yumurta ihracatı 2004 yılında 2003 yılına göre %38,7'lik bir artışla 197.000 tona (3,1 milyar adet) çıkmıştır (4).

AB'nde kişi başına yumurta tüketimi 2001-2003 yıllarında ortalama 13,5 kg/yıl (216 adet/yıl), 2004 yılında ise 14 kg/yıl (224 adet/yıl) olarak gerçekleşmiştir.

AB'nde kanatlı eti ve yumurta için doğrudan müdahale veya pazar desteği sistemi bulunmamaktadır. AB ve Ülkemizde piyasa fiyatları serbest piyasa koşullarına göre oluşmaktadır. Birlik içerisinde insan tüketimine sunulacak kanatlı eti ve yumurta ile ilgili standartlar ilgili tüzüklerle belirlenmiştir. Bu standartlar kalite, ağırlık, etiketleme, paketleme, depolama ve nakil ile ilgili kuralları içermektedir. Ayrıca farklı yumurta tavuğu yetiştiriciliği yöntemleri uygulandığına ilişkin beyanların yapılabilmesi için karşılanması gereken kurallar da bu mevzuatlarla belirlenmiştir. Ülkemizde ithalat ve ihracatı yapılacak yumurtaların Türk Standartları Enstitüsü (TSE) standartları ile uygunluğunun kontrolünü Dış Ticarete Standartizasyon Denetmenleri Grup Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Ancak kanatlı eti ile ilgili olarak yumurtada olduğu gibi bir standart kontrolü yapılmamaktadır. AB'nde 25 yıldır uygulanmakta olan değişken gümrük vergileri ve eşik fiyat uygulamalarına, DTÖ kuralları çerçevesinde 1995 yılında son verilmiştir. Bu çerçevede, yıllık olarak belirlenen sabit gümrük vergileri Birlik Resmi Gazetesinde ilan edilmektedir. Türkiye'de yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı'na göre belirlenmiş, her ürün grubu için farklı aralıklarda bulunan nisbi gümrük vergileri uygulanmaktadır. AB'nde kanatlı eti ve yumurta ithalatının yaratabileceği piyasayı bozucu etkilerin giderilmesi veya önlenmesi amacı ile DTÖ anlaşmalarına uygun olmak koşuluyla ek gümrük vergisi uygulanmaktadır. Türkiye'de, ilgili DTÖ anlaşmalarında özel koruma hükümlerine ilişkin maddede öngörülen işaretlemelerin yapılmamış olması nedeni ile bu hüküm uygulanamamaktadır. Ancak gerekli koşulların oluşması durumunda ilgili mevzuat çerçevesinde ithalata kota konulabilmekte veya gümrük vergileri artırılabilir. AB ihracatçılarının maliyeti daha düşük olan üçüncü ülkelerle rekabet edebilmesi amacı ile Birlik fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki farkı telafi edecek miktarda ihracat iadesi ödenmesi mümkündür. Bu iadeler farklı piyasalardaki özel koşullara bağlı olarak nihai varış noktasına göre değişebilmektedir. Bu tutarlar nihai varış noktası piyasa koşulları ve DTÖ çerçevesindeki azami harcama limitleri dikkate alınarak belirlenmekte ve Birlik Resmi Gazetesinde ilan edilmektedir. İhracat iadesi miktarları hesaplanırken AB ve dünya yem fiyatları arasındaki fark da dikkate alınabilmektedir. Ülkemizde tarımsal ürünler için sağlanan ihracat iadeleri, DTÖ Tarım Anlaşmasındaki yükümlülüklerimiz dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Bu nedenle rakip ülkelerin uyguladıkları ihracat iadeleri düzeyinde uygulama yapılamamaktadır (5).

4 Genel Değerlendirme

2005 yılında 11,1 milyon ton düzeylerinde olan AB25 kanatlı eti üretiminin 2012 yılına kadar 11,6 milyon ton düzeylerine çıkması beklenmektedir. Ancak, kişi başına yıllık 23,6 kg düzeyinde olan kanatlı eti tüketiminin de aynı dönemde yıllık 24,6 kg'a çıkması beklendiğinden, AB kanatlı eti ithalatının da 2012 yılında 721 bin tona çıkması beklenmektedir. DPT'nin IX Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda yapılan tahminlere göre, 2005 yılında 1,045 bin ton düzeyinde olan Türkiye kanatlı eti üretiminin 2012 yılında 1,486 bin ton düzeyine çıkacağı tahmin edilmektedir (6). Buna göre önümüzdeki yıllarda AB'nde artan kişi başına kanatlı eti tüketimine bağlı olarak, Türkiye'nin kanatlı eti ihracatının artması beklenebilir.

Üretim kalitesinin geliştirilmesi ve mevzuat değişikliği açısından kanatlı eti sektöründe AB'ye uyum konusunda büyük mesafe alınmıştır. Ancak, yumurta üreticileri AB'ne uyumunu aynı düzeyde gerçekleştirememiş, ilgili mevzuatın uyumu tamamlanamamıştır.

Kanatlı eti ve yumurta Türk tüketicisinin hayvansal protein gereksiniminin karşılanması açısından önem taşımaktadır. Ancak yaşanan gıda güvenliği problemleri ve salgın hastalıklar tüketicinin güvenini sarsmış ve talepte dalgalanmalara yol açmıştır. İleriki dönemde bu tür talep dalgalanmalarının pazara zarar vermesinin engellenmesi büyük önem taşımaktadır. Ambalajsız satışların önüne geçilmesi, gıda güvenliğine ve izlenebilirliğe önem verilerek bu konudaki eksikliklerin kısa sürede giderilmesi önemlidir.

Sektörün iç pazar talebinden fazla üretmeye başladığı zamanlarda yaşadığı sıkıntıları aşabilmek ve dış ticarete amaçlanan hedeflere ulaşabilmek için kanatlı eti ve yumurta ihracatının geliştirilmesi gereklidir. Rekabet gücünün geliştirilmesi için en önemli koşullardan biri, üretim maliyetlerinin düşürülmesidir. Bu amaçla, yem hammaddelerinin iç pazar fiyatlarının dış pazar fiyatlarıyla dengede tutulması önemli olmaktadır.

Avrupa'da toplumun hayvan refahına verdiği önem gün geçtikçe artmaktadır. Yumurta tavuklarını yetiştirme sistemleri ile ilgili çıkarılan Direktif, AB üreticileri için olduğu gibi, uygulanması durumunda Türk yumurta üreticileri için de maliyet artışlarına neden olacaktır. Son olarak etlik piliç üretimi ile ilgili de bir hayvan refahı Direktifi çıkarılmıştır. Ülkemiz kanatlı üreticileri de, AB'de artan bu duyarlılığa uymak durumundadır. Bu nedenle hayvan refahı ile ilgili düzenlemelerin sektöre muhtemel etkilerinin analiz edilmesi faydalı olacaktır. Böylece Direktiflerin uygulanması aşamasına gelindiğinde bunların üreticiye olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi mümkün olacaktır.

Nakledilebilir süngerimsi beyin hastalığı(TSE) nedeni ile 1774/2002 sayılı Direktife ek olarak 2002 yılında alınan karar gereği, AB'nde gıda üretimi için beslenen hayvanlarda kullanılan yemlerde hayvansal kökenli yem maddelerinin kullanımı yasaklanmıştır. Bu kararın AB'de önemli çevresel ve ekonomik sonuçları olduğu

bildirilmektedir. Türk broyler entegrasyonları için önemli bir yem hammaddesi olan tavuk ununun AB ile ihracat görüşmelerinde sıkıntı yaratmaması için konu ile ilgili hazırlık yapılması faydalı olacaktır.

Yakın gelecekte ülkemizde kanatlı eti ve yumurta üretiminde artma eğiliminin, artan nüfus, milli gelir ve sanayileşmeye bağlı olarak devam etmesi beklenmektedir. Kanatlı eti ve yumurta üretiminde, faaliyetleri yalnız et ve yumurta üretimi ile sınırlı tutmak, bu alanda var olan sınırlı bir kar payına razı olmak demektir. Türkiye daha ileri teknolojileri gerektiren fakat kar payı daha yüksek olan üretim dallarındaki (damızlık üretimi, ilaç sanayii, aşı ve bağışıklık maddeleri üretimi, kümes araç-gereç ve ekipmanları sanayii vb.) faaliyetini artırmalıdır.

Kaynaklar

1. Kalanlar, Ş., 2004. Kanatlı Sektörü T.E.A.E. Bakış, Ankara.
2. Anonim, 2003. Kanatlı Bilgileri Yıllığı, BESDBİR
3. Anonim, 2001. Kanatlı Etleri ve Yumurta Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
4. Eurostat, Mayıs 2006, "http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2004/table_en/en418.htm"
5. Anonim, 2006. Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları, TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
6. Anonim, 2006. DPT 9. Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu

² Örneğin; Deli Dana Hastalığı(BSE)

3. YAĞLI TOHURLAR ve BİTKİSEL YAĞLAR

Adnan UZUNPINAR, TEAE

1 Giriş

Bitkisel yağlar, insan beslenmesinde ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasında yaşamsal önem taşıyan temel ihtiyaç maddelerinden biridir. Ayrıca gerek dane ve gerekse küspe ve yağları ile yağlı tohumlu bitkiler, doğrudan hayvan yemi rasyonlarına yüksek oranlarda katılmaları sebebiyle de, karma yem sanayi sektörünün temel girdileri arasında yer almaktadır.

Gerek AB’de, gerekse Türkiye’de bitkisel yağ olarak en çok tercih edilen yağ türü, ayçiçeğinden elde edilendir. Özellikle son yıllarda AB’de biodizel kullanımının belirli oranlarda zorunlu hale gelmesi ise bu yakıt için en elverişli yağlı tohum olan kolzanın üretiminde büyük artışlara neden olmuştur. Kolza üretiminde benzer gelişme önümüzdeki yıllar için Türkiye’de de beklenmektedir. AB ve Türkiye’nin ortak diğer bir yönü de; soya ve yan ürünlerinde net ithalatçı bir yapıda olmalarıdır.

Türkiye’de ve AB’de üretimi yapılan başlıca yağlı tohumlar; ayçiçeği, soya ve kolzadır. Türkiye için bir diğer önemli bitkisel yağ kaynağı pamuk çiğidi olmasına rağmen, pamuk çiğidi bu yazının kapsamı dışında tutulmuştur.

2 Türkiye’de Durum

2.1. Üretim - Tüketim

Bölgeler itibarıyla farklı iklim özelliklerine sahip olan ülkemizde, palm ve hindistan cevizi hariç, yağlı tohumlu bitkilerin tamamı yetişebilmektedir. 1995-2005 yıllarında ülkemizdeki başlıca yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanları, üretim miktarları ve verimleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.		Türkiye’de Ayçiçeği, Soya, Kolza Üretim-Verim-Ekim Alanları							
Yıl	AYÇİÇEĞİ			SOYA			KOLZA		
	Alan (Ha)	Verim (t/ha)	Üretim (t)ha)	Alan (Ha)	Verim (t/ha)	Üretim (t)ha)	Alan (Ha)	Verim (t/ha)	Üretim (t)ha)
1995	585.000	1,5	900.000	31.000	2,4	75.000	7	1,3	9
1996	575.000	1,4	780.000	20.500	2,4	50.000	2	2,5	5
1997	560.000	1,6	900.000	19.000	2,1	40.000	10	1,0	10
1998	586.000	1,5	860.000	23.000	2,6	60.000	115	2,6	300
1999	595.000	1,6	950.000	24.000	2,8	66.000	187	1,8	330
2000	542.000	1,5	800.000	15.000	3,0	44.500	82	2,3	187
2001	510.000	1,3	650.000	17.000	2,9	50.000	290	2,2	650
2002	550.000	1,6	850.000	25.500	2,9	75.000	550	2,7	1.500
2003	545.000	1,5	800.000	27.000	3,1	85.000	2.800	2,3	6.500
2004	550.000	1,6	900.000	14.000	3,6	50.000	1.700	2,7	4.500
2005	566.000	1,7	975.000	8.600	3,4	29.000	700	1,7	1.200

Kaynak: TÜİK (11.02.2006)

Yıllar itibarıyla Türkiye yağlı tohum üretiminde önemli değişiklikler olmamış ve 1994 yılında 2,9 milyon ton iken, 1995 yılında 3,3 milyon tona ve 2004 yılında ise 3,4 milyon tona yükselmiştir.

Türkiye’de yağ üretiminin büyük bir kısmını bitkisel yağlar oluşturmakta (%88,4), çok az bir kısmı ise hayvansal yağlardan (%11,6) oluşmaktadır. 1980’li yıllarda tarımsal sanayi sektöründe görülen gelişmelere paralel olarak, gerek teknoloji, gerekse üretim miktarı açısından bitkisel yağ sanayinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır (1).

1995-2004 yılları arasında Türkiye’de yerli tohumun işlenmesiyle 400-450 bin ton ham yağ üretilmiştir. Söz konusu yıllar ortalamasına göre, üretilen ham yağın %60’ını ayçiçek yağı, %36’sını pamuk yağı, %2’sini soya yağı ve %2’sini mısır özü yağı oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2.		Türkiye’de Yerli Tohumdan Bitkisel Ham Yağ Üretimi (Bin Ton)										
Ürün / Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Ort	%
Ayçiçek Yağı	308	261	288	260	320	246	207	324	218	250	270	60
Pamuk Yağı	135	171	160	162	204	163	156	172	156	176	161	36
Soya Yağı	14	9	7	10	12	8	8	17	7	3	10	2
Mısır Özü Yağı	2	2	3	5	10	10	12	16	18	23	9	2
Toplam	459	443	458	437	546	427	383	529	399	452	450	100

Kaynak: (9)

Bitkisel yağların kullanımında ilk sırayı %37 ile ayçiçek yağı almakta, bunu %17 ile genellikle margarin sanayinde kullanılan palm yağı, %16 ile pamuk yağı, %13 ile soya yağı, %7 ile mısır yağı, %5,5 ile zeytinyağı izlemektedir.

Türkiye’de kişi başına yıllık toplam bitkisel yağ tüketimi 17,5 kg/kişi ile dünya ortalamasının (14,8 kg/kişi) üzerindedir. Ancak AB ülkeleri (19,2 kg/kişi) ve ABD (27,8 kg/kişi) gibi gelişmiş ülkeler tüketiminin oldukça altındadır (1).

Tablo 3. Türkiye’de Bitkisel Yağ Kullanımı (Bin Ton)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1. Yerli Tohumdan Elde Edilen Yağ Miktarı- (A)	458	437	546	427	383	529	399	452
2. Ham Yağ İthalatı	735	570	590	634	651	737	776	701
3. İthal Tohumdan Elde Edilen Yağ	257	347	268	329	144	176	388	341
Toplam Kullanım (B) (1+2+3)	1.450	1.354	1.404	1.390	1.178	1.442	1.563	1.494
Yağ Açığı (B-A)	992	917	858	963	795	913	1.164	1.042
Yerli Tohumdan Elde Edilen Yağ Miktarı %	31,59	32,27	38,89	30,72	32,51	36,69	25,53	30,25
İthal Tohumdan ve İthal Yağlardan Elde Edilen Yağ Miktarı (%)	68,41	67,73	61,11	69,28	67,49	63,31	74,47	69,75

Kaynak: (9)

Türkiye’de yıllar itibariyle yağ açığı incelendiğinde, değişmekle birlikte yaklaşık 900-1.500 ton’luk yağ açığının olduğu görülmektedir. Ülkemizde tüketilen ham yağın sadece %25-38’lik kısmının yerli tohumdan, geri kalan %61-74 ‘lük kısmının ise ithal tohumdan karşılandığı görülmektedir (Tablo 3).

2.2. Dış Ticaret

Türkiye’nin yağlı tohum ithalatı incelendiğinde, en büyük payı sırasıyla soya tohumu, ayçiçek tohumu ve pamuk tohumunun aldığı görülmektedir. Tablo 5 den görüleceği üzere 2005 yılında toplam 1645 bin ton ayçiçeği ve soya tohumu ithalatı yapılmıştır. 2005 yılında soya ithalatı bir önceki yıla göre önemli miktarda artarak (%76) 1,154 bin tona yükselmiştir (Tablo 5).

Türkiye yağlı tohum ihracatı az olmakla birlikte 2003 yılı itibariyle, toplam tarım ürünleri ihracat değeri içinde %6,09 paya sahiptir. İhracat, ihtiyaç olandan daha fazla ithalat yapıldığı dönemlerde, yağlı tohumların işlenerek bitkisel yağ olarak ihracatı şeklinde yapılmaktadır. Bitkisel yağ ihraç ettiğimiz başlıca ülkeler ise; Suriye, İran, Mısır, Lübnan, İsrail, Norveç, Almanya ve Türk Cumhuriyetleri’dir (1).

Tablo 4.	Türkiye’de Yağlı Tohum İhracatı										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AYÇİÇEĞİ TOH.											
Miktar (Ton)	396	1.518	697	694	1.057	626	846	917	1.069	1.220	4.594
Değer (Bin dolar)	399	1.903	1.211	1.148	1.115	892	991	784	1.198	1.711	4.849
SOYA TOHUMU											
Miktar (Ton)	0	79	1	4	107	101	0	166	0	1.327	4
Değer (Bin dolar)	0	117	0	1	29	53	0	40	0	561	2
KOLZA TOHUMU											
Miktar (Ton)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Değer (Bin dolar)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: (1)

Tablo 5.	Türkiye’de Yağlı Tohum İthalatı										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AYÇİÇEĞİ TOH.											
Miktar (Ton)	356.98	641.98	564.23	678.41	483.81	523.33	182.69	128.93	540.72	478.01	491.34
Değer (Bin dolar)	119.525	182.124	139.761	177.141	117.571	101.589	41.524	39.869	150.626	154.022	158.698
SOYA TOHUMU											
Miktar (Ton)	169.20	149.25	234.80	285.19	353.26	386.70	321.25	612.49	831.45	655.69	1.154.50
Değer (Bin dolar)	47.026	46.264	80.761	78.466	74.465	82.937	67.387	139.609	226.525	219.835	328.534
KOLZA TOHUMU											
Miktar (Ton)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Değer (Bin dolar)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: (1)

Ülkemizde tüketimi karşılayacak yeterli üretimin olmaması nedeniyle, Türkiye’nin bitkisel yağ üretiminde giderek artan miktarlardaki açık, ithalat yoluyla karşılanmaktadır. İthalat daha çok ham yağ ve yağlı tohum olarak yapılmaktadır. Özellikle son iki yıldır Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde yabancı ortaklı yağ işleme tesislerinin kurulması ile tohumdan çok ham yağ ithalatı yapılmaktadır (1).

Türkiye’nin bitkisel yağ ithal ettiği başlıca ülkeler; ABD, İspanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Romanya, Arjantin, palm yağında ise Malezya, Endonezya ve Singapur’dur. Son yıllarda palm, soya ve mısır yağı ithalatında artış görülürken, ayçiçeği, pamuk ve kolza yağı ithalatında azalma görülmektedir.

Yıllar itibarıyla ham yağ ithalatı dalgalı bir seyir göstermekle birlikte, 2005 yılı itibarıyla ayçiçeği ham yağ ithalatı 203 bin ton, soya ham yağ ihracatı 191 bin ton, kolza ham yağ ithalatı ise 8,8 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında rafine yağ ithalatı incelendiğinde ise; 206 ton ayçiçeği yağı, 18 ton soya yağı ve 18 ton kolza yağı ithal edilmiştir (Tablo 6- Tablo 9).

Tablo 6.	Türkiye'de Ham Yağ İhracatı										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AYÇIĞEĞİ TOH.											
Miktar (Ton)	2.276	5.669	28.324	35.280	16.452	2.809	4.024	473	152	616	42
Değer (Bin dolar)	2.595	5.365	20.518	24.570	10.731	1.176	1.936	418	295	743	76
SOYA TOHUMU											
Miktar (Ton)	27	59	134	0	187	338	636	1.051	974	787	617
Değer (Bin dolar)	25	58	99	0	147	171	297	562	716	623	477
KOLZA TOHUMU											
Miktar (Ton)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Değer (Bin dolar)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: (1)

Tablo 7.	Türkiye'de Ham Yağ İthalatı										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AYÇIĞEĞİ TOH.											
Miktar (Ton)	305.474	192.927	227.105	157.650	131.972	98.840	133.434	93.126	92.465	78.238	203.310
Değer (Bin dolar)	206.364	113.235	127.437	103.311	72.966	38.563	62.756	52.091	53.956	50.478	80.844
SOYA TOHUMU											
Miktar (Ton)	139.861	105.008	164.379	152.815	165.957	158.416	154.578	174.891	133.601	75.399	191.000
Değer (Bin dolar)	92.157	60.827	93.897	101.009	85.866	60.678	56.212	71.736	72.023	47.588	70.125
KOLZA TOHUMU											
Miktar (Ton)	13.422	3	0	0	0	3.041	0	12.142	8.864	3.000	8.863
Değer (Bin dolar)	8.391	6	0	0	0	1.279	0	5.821	5.474	1.984	6.009

Kaynak: (1)

Tablo 8.	Türkiye'de Rafine Yağ İhracatı										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AYÇIĞEĞİ TOH.											
Miktar (Ton)	116.633	58.263	113.467	103.359	56.412	64.537	37.210	23.563	38.996	32.474	64.109
Değer (Bin dolar)	123.673	56.599	100.330	95.922	44.992	40.941	24.306	19.517	31.717	29.371	60.357
SOYA TOHUMU											
Miktar (Ton)	2.998	274	733	1.490	2.623	4.170	524	4.367	18.516	2.818	2.208
Değer (Bin dolar)	3.088	284	582	1.287	1.611	2.059	465	2.782	14.989	2.394	1.599
KOLZA TOHUMU											
Miktar (Ton)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Değer (Bin dolar)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: (1)

Tablo 9.	Türkiye’de Rafine Yağ İthalatı										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AYÇİÇEĞİ TOH.											
Miktar (Ton)	120	44	1.796	32	6	1.840	55	13	125	85	206
Değer (Bin dolar)	88	45	1.108	25	10	978	36	15	133	127	311
SOYA TOHUMU											
Miktar (Ton)	1.475	1.817	121	278	422	1.430	29	124	1.113	10	18
Değer (Bin dolar)	1.393	1.377	188	319	402	756	34	182	778	21	28
KOLZA TOHUMU											
Miktar (Ton)	26	11.562	1.627	13.289	21.918	34.423	12.250	2	11	1	18
Değer (Bin dolar)	59	7.092	1.561	8.911	10.163	14.554	4.951	1	7	1	32

Kaynak: (1)

2.3. Destekleme Politikaları

Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilere yapılan destekler, prim ödemeleri, destekleme alımları, girdi destekleri, doğrudan gelir desteği, mazot desteği ve alternatif ürün desteği şeklinde olmaktadır (2).

Prim ödemeleri yağlı tohum üreticilerine, 1999 yılından itibaren (kolzaya 2000 yılında, aspire ise 2006 yılında başlamıştır), “destekleme primi” adı altında doğrudan kg başına gelir desteği ödemesi şeklinde uygulanmıştır. Desteklerin tutarları belirlenirken, iç ve dış piyasa fiyatları, üretim maliyetleri, bütçe imkanları ve ithal maliyetleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Tablo 10’da yıllar itibariyle yağlı tohumlara ödenen prim miktarları verilmiştir.

Tablo 10.	Yıllar İtibariyle Prim Destekleri (YTL/ton)		
	YIL	SOYA	AYÇİÇEĞİ
1999	51	31	-
2000	120	72	48
2001	90	75	70
2002	100	85	90
2003*	115	110	120
2004	140	135	130
2005	200	175	200
2006	220	200	220

Kaynak: TKB-TUGEM verilerinden hazırlanmıştır.

*2003 yılından itibaren Soya için sertifikalı tohuma, %20 daha fazla prim ödemesi yapılmıştır.

2000 yılında pilot olarak uygulanan ve dekara 5 dolar olarak ödenen doğrudan gelir desteği 2001 yılında 10 YTL, 2002 yılında 13,5 YTL, 2003 yılında 16 YTL ve 2004 yılında 16 YTL olarak ödenmiştir. 2001 yılında üretici başına en fazla 200 dekara kadar olan arazi için yapılan ödeme 2002 yılından itibaren 500 dekara kadar

Tablo 11.		Mazot ve Kimyevi Gübre Desteği		
YILLAR	ÜRÜN GRUPLARI	GÜBRE DESTEĞİ (YTL/da)	MAZOT DESTEĞİ (YTL/da)	ALAN
2003-2004	Yağlı Tohumlu Bitkiler	-	3,9	Azami 500 dekar
2004-2005	Yağlı Tohumlu Bitkiler	-	-	Azami 500 dekar
2005-2006	Yağlı Tohumlu Bitkiler	3,0	4,5	Azami 500 dekar
	Endüstri Bitkileri			
	Toplam	7,5		

Kaynak: TKB-TUGEM verilerinden hazırlanmıştır.

yükseltilmiştir. Ayrıca, 2003 yılında doğrudan gelir desteği almak için çiftçi kayıt sistemine dahil olan üreticilere dekara 3,9 YTL mazot desteği adı altında ödeme yapılmıştır (4).

3 AB'de Durum

3.1. Üretim -Tüketim

Avrupa Birliği'nde tarımı yapılan ve yağ üretiminde kullanılan başlıca yağlı tohumlar; ayçiçeği, kolza ve soyaadır.

Tablo 12.		AB'de Ayçiçeği, Soya, Kolza Üretim-Verim-Ekim Alanları							
Yıl*	AYÇİÇEĞİ			SOYA			KOLZA		
	Alan (Ha)	Verim (t/ha)	Üretim (t)ha)	Alan (Ha)	Verim (t/ha)	Üretim (t)ha)	Alan (Ha)	Verim (t/ha)	Üretim (t)ha)
1995	2.502.765	1,3	3.339.505	315.876	3,3	1.036.173	2.854.444	2,9	8.216.721
1996	2.429.096	1,6	3.918.226	330.083	3,3	1.097.031	2.616.139	2,7	7.119.452
1997	2.256.968	1,8	3.958.784	421.065	3,5	1.462.268	2.805.365	3,1	8.720.790
1998	2.209.232	1,6	3.589.082	491.013	3,2	1.581.501	3.097.965	3,1	9.553.745
1999	2.026.481	1,6	3.231.664	369.829	3,2	1.197.305	3.550.183	3,2	11.427.226
2000	1.907.524	1,8	3.390.911	351.432	3,3	1.149.043	2.997.007	3,0	8.955.819
2001	1.880.800	1,6	3.031.308	377.364	3,3	1.250.474	2.988.161	3,0	8.874.866
2002	1.635.963	1,7	2.774.171	244.085	3,3	816.639	3.066.889	3,0	9.309.387
2003	1.739.974	1,5	2.685.032	251.624	2,3	582.572	3.195.375	3,0	9.477.460
2004	2.194.624	1,9	4.183.445	274.776	2,9	808.648	4.488.983	3,4	15.306.769
2005	2.022.368	1,9	3.898.285	280.116	3,3	920.969	4.732.836	3,2	14.979.701

Kaynak: EUROSTAT (08.08.2006)

*1995-2003 yılları arası AB15, 2004-2005 yılları arası AB25

Ayçiçeği AB’de üretim bakımından kolzadan sonra ikinci sırada gelmektedir. AB’de ayçiçeği ekim alanları son on yıl içerisinde %19,2’lik bir azalma göstermesine rağmen aynı periyotta verimde %45,1’lik ve üretimde ise %16,7’lik artış olmuştur. 2004 yılı 4,2 milyon ton ile en yüksek, 2003 yılı ise 2,7 milyon ton ile en düşük üretimin gerçekleştiği yıl olmuştur. 2002 yılı 1,6 milyon ha ile en düşük, 1995 yılı ise 2,5 milyon ha ile en yüksek ayçiçeği ekilişinin olduğu yıllardır. Verim açısından ise 1995 yılı 1,3 t/ha ile en düşük, 2005 yılı ise 1,9 t/ha ile en yüksek olan yıl olmuştur (Tablo 12).

Soya fasulyesi AB’de ayçiçeği ve kolzaya göre daha az üretilmekte ancak, dış ticaret verilerinden de anlaşılacağı üzere hayvancılık sektörü için özellikle etlik piliç ve süt inekçiliğinde (gerek dane, gerek küspe ve gerekse yağ olarak) önemli bir hammadde olması nedeniyle ithal edilmektedir.

AB’de soya fasulyesi ekim alanları son on yıl içerisinde %11,3’lük, üretim ise %11,1’lik bir azalma göstermiş, aynı periyotta verimde bir değişiklik olmamıştır. 1998 yılı 1,6 milyon ton ile en yüksek, 2003 yılı ise 0,6 milyon ton ile en düşük üretimin gerçekleştiği yıl olmuştur. 2002 yılı 244 bin ha ile en düşük, 1996 yılı ise 491 bin ha ile en yüksek soya fasulyesi ekilişinin olduğu yıllardır. Verim açısından ise 2002 yılı 2,3 t/ha ile en düşük, 1997 yılı ise 3,5 t/ha ile en yüksek yıl olmuştur (Tablo 12).

Kolza tohumu yağı biodizel işleme sürecinde kullanılan önemli bir hammaddedir. Büyük biodizel fabrikaları ve presleme işletmelerinin önemli bir kısmı Almanya, Fransa ve Hollanda’da bulunmaktadır. Ayrıca bu işletmelerin sayılarının gelecek yıllarda da artırılması plan dahilindedir. Bu nedenle kolza tohumu yağı işleyen fabrika ve işletmelerin AB de yüksek oranda bir iç ticaret hacmi mevcuttur (3).

Kolza özellikle son dönemlerde AB için en popüler yağlı tohum olma özelliğine sahiptir. Çevre dostu yakıt olarak adlandırılan biodizelin yapımında kullanılan uygun yağlı tohumun kolza olması ve AB’nin biodizel kullanımını belirli oranlarda zorunlu hale getirmesi nedeniyle, özellikle Almanya’da kolza üretiminde ciddi oranlarda artış olmuştur (3).

AB kolza ekim alanlarında son on yıl içerisinde %65,8’lik, aynı periyotta verimde %9,6’lık ve üretimde ise %82,3’lük artış göstermiştir. 2004 yılı 15,3 milyon ton ile en yüksek 1996 yılı ise 7,1 milyon ton ile en düşük üretimin gerçekleştiği yıl olmuştur. 2005 yılı 4,7 milyon ha ile en yüksek, 2000 yılı ise 1,99 milyon ha ile en düşük kolza ekilişinin olduğu yıllardır. Verim açısından ise 1996 yılı 2,72 t/ha ile en düşük, 2004 yılı ise 3,41 t/ha ile en yüksek yıl olmuştur (Tablo 12).

3.2. Dış Ticaret

Ayçiçeğinde AB net ithalatçı ülke olmasına karşın, aynı zamanda ihracatta yapmaktadır. AB’de bitkisel yağ ihtiyacının en önemli kısmı ayçiçeği yağından elde

edilmektedir. Ayçiçeği aynı zamanda AB için soya fasulyesinden sonra en fazla ithalatın yapıldığı ikinci üründür (Tablo13).

AB'de ayçiçeği üreten ülkelerin başında Fransa, Macaristan ve İspanya gelmektedir. AB25'de ayçiçeği üretimi, Fransa ve İspanya'da ekilen arazi oranının azalmasından dolayı artış göstermemektedir. 2004 yılında İspanya'da ciddi kuraklık olmasından dolayı ayçiçeği üretiminde önemli dalgalanmalar yaşanmıştır. Bunun sonucunda 2005/06 döneminde ithalat artmıştır. Her ne kadar İtalya ve Macaristan'da ayçiçeği ekili alanlarda bir artış olsa da bu toplam AB25'deki azalmayı çok fazla etkilememiştir. AB25'den ithalat yapan önemli ülkeler Romanya ve Bulgaristan'dır (3).

AB'de soya fasulyesi ve yan ürünleri olan küspe ve yağ ithalatı özellikle hayvan yemi olarak tüketilmesi nedeniyle sürekli artış göstermiştir. AB'nin soya ürünü konusunda ihracat imkanı az da olsa söz konusudur. Küspesi hayvan yeminde kullanılan soyanın yerine başka bir ürünün ikame edilme olanağı ekonomik anlamda çok azdır. Bu nedenle soyanın ithalatı yüksektir (Tablo13).

2006/2007 üretim döneminde AB'de soya ithalatında, 2005/06'ya göre bir azalma beklenmektedir. Bu azalma, Kuzey Avrupa ile Güney Avrupa arasındaki farklı ithalat eğilimlerinin bir sonucu olmakla birlikte, Kuzey Avrupa'da kolza tohumu kullanımındaki artış da bunda etkili olmuştur (3).

Kolza ve yan ürünleri olan yağ ve küspede AB ithal ettiği kadar ihracat yapma imkanına sahiptir. Kolzanın AB'de biodizel üretiminde kullanılan en önemli yağlı tohum olması nedeniyle, üretimde bir artış sağlanmış ve dolayısıyla ihracat imkanı yakalanmıştır.

Yıl*	AYÇİÇEĞİ		SOYA		KOLZA	
	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)
1995	2.454.683	841.588	16.671.507	4.156.909	2.772.585	809.823
1996	3.198.264	930.823	14.263.726	4.260.738	2.514.185	733.384
1997	2.963.712	888.065	15.497.519	4.757.429	2.424.823	657.187
1998	2.984.008	970.475	17.271.683	4.430.717	2.604.610	727.245
1999	3.346.269	907.794	16.586.772	3.338.129	3.012.493	647.024
2000	2.575.505	624.261	16.116.339	3.346.136	2.996.081	555.184
2001	2.258.202	589.573	19.964.284	3.968.196	3.351.234	695.758
2002	1.712.747	573.012	20.199.168	4.254.933	2.774.239	659.315
2003	2.119.256	732.385	19.400.005	4.995.969	2.510.034	754.762
2004	2.235.379	887.226	15.975.659	5.069.406	3.207.941	1.028.807

Kaynak: EUROSTAT (08.08.2006)

*1995-2003 yılları arası AB15, 2004-2005 yılları arası AB25

Tablo 14.		AB'de Yağlı Tohum İhracatı				
Yıl*	AYÇİÇEĞİ		SOYA		KOLZA	
	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)
1995	970.897	337.787	375.237	106.417	1.555.206	455.507
1996	602.835	206.698	697.99	220.001	2.693.656	786.135
1997	1.270.982	368.834	1.238.728	388.288	2.755.373	751.579
1998	931.141	314.637	1.790.598	473.304	3.215.375	910.992
1999	639.365	195.848	1.562.008	328.939	3.872.526	828.261
2000	692.068	179.956	1.158.854	249.811	2.993.585	557.59
2001	785.599	204.698	1.589.951	340.67	2.373.496	495.693
2002	525.922	172.787	1.940.653	429.138	2.756.955	654.612
2003	456.888	196.291	1.736.478	468.958	2.603.710	797.637
2004	1.379.173	525.074	1.737.545	565.811	3.139.325	1.008.819

Kaynak: EUROSTAT (08.08.2006)

*1995-2003 yılları arası AB15, 2004-2005 yılları arası AB25

Tablo 15.		AB'de Rafine Yağ İthalatı				
Yıl*	AYÇİÇEĞİ		SOYA		KOLZA	
	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)
1995	655.48	517.153	482.626	340.288	706.707	479.076
1996	646.68	460.801	472.904	306.643	860.782	517.325
1997	753.514	495.285	556.52	320.128	1.025.106	600.358
1998	826.317	636.14	647.977	441.636	989.823	682.37
1999	923.373	565.531	600.751	309.905	1.047.976	550.394
2000	801.87	383.821	600.165	227.669	1.132.222	457.505
2001	926.255	464.545	660.226	254.874	1.415.670	575.456
2002	1.449.994	881.216	757.608	330.004	1.360.794	675.226
2003	1.424.960	948.221	765.737	458.092	1.162.308	752.293
2004	1.509.490	1.096.888	981.875	656.389	1.333.859	979.605

Kaynak: EUROSTAT (08.08.2006)

*1995-2003 yılları arası AB15, 2004-2005 yılları arası AB25

Tablo 16. AB'de Rafine Yağ İhracatı

Yıl*	AYÇİÇEĞİ		SOYA		KOLZA	
	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)
1995	862.416	724.219	1.278.150	859.963	1.700.091	1.184.724
1996	924.681	663.773	1.090.384	680.545	1.690.772	1.036.214
1997	1.285.799	821.359	1.414.743	839.193	1.719.247	1.003.474
1998	912.58	700.04	1.622.022	1.105.245	1.837.699	1.233.373
1999	877.606	539.384	1.656.292	860.254	1.976.752	1.032.557
2000	847.368	420.459	1.559.908	623.208	1.715.134	687.288
2001	816.966	429.184	1.778.181	700.008	1.691.551	711.426
2002	826.001	561.699	1.787.565	862.195	2.022.643	1.001.182
2003	843.618	615.738	1.594.218	961.44	1.553.456	1.011.405
2004	936.164	761.348	1.414.256	937.919	1.495.406	1.106.033

Kaynak: EUROSTAT (08.08.2006)

*1995-2003 yılları arası AB15, 2004-2005 yılları arası AB25

3.3. AB'de Yağlı Tohum Politikası

3.3.1. AB'de Yağlı Tohumlar Ortak Piyasa Düzeninin Oluşumu

AB de Ortak Tarım Politikası kapsamında “Yağlı Tohumlar Ortak Piyasa Düzeni” 1966 yılında kurulmuştur. 22 Eylül 1966 tarih ve 136/66/EEC sayılı Sıvı ve Katı Yağ Ortak Piyasa Düzeni (OPD) Konsey Tüzüğü olarak oluşturulmuştur. Çeşitli değişikliklerden sonra 29 Nisan 2004 tarih ve 865/2004/EC sayılı Konsey Tüzüğü ile bir kez daha değişikliğe uğramış ve piyasa düzeni anılan tarihten itibaren son şekli verilen 827/68/EEC sayılı Belirli Ürünler İçin OPD kapsamına alınmıştır (5).

3.3.2. McSharry Reformu ve Yağlı Tohumlar

1988 yılında ABD Gümrükler ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT)'dan AB'nin yağlı tohum piyasa düzeninin ithalata karşı ayrımcılık yaptığını ileri sürerek bir panel toplanmasını talep etmiştir. GATT paneli sonuç kararı ve AB kendi bütçe harcamalarının da büyüklüğünü göz önüne alarak 1991 yılında yağlı tohumlar destekleme politikasında radikal değişiklik yapmıştır. Yapılan reform ile işleme sanayisine ödenen yardımlar sona ermiş ve sanayici tarafından üreticiye ödenen fiyat dünya fiyatları düzeyine çekilmiştir. Gelir kaybını telafi için de üreticilere alan bazlı telafi edici doğrudan ödeme yapılmaya başlanmıştır. Yağlı tohumların desteklenmesi amacıyla kullanılan düzenlemeler ortak tarım politikasının 1992 McSharry Reformu çerçevesinde 136/66/EEC kapsamından çıkarılmış ve diğer tarla bitkilerine yönelik sistemle uyumlu hale getirilmiştir (6).

3.3.3. Blair House Anlaşması

ABD ile AB arasında yağlı tohumlar üzerinde görüşmeler tekrar başlamış ve 3 Aralık 1992'de Blair House olarak adlandırılan anlaşma ile sonuçlanmıştır. Ekim alanı 1994/95 dönemi için 5.482 bin hektar ve 1995/96 ve sonrası için 5.128 bin hektar olarak sınırlandırılmıştır. Anlaşma ile sınırlandırılmış maksimum ekim alanının %10'unu nadasa bırakma zorunluluğu getirmiştir (6).

3.3.4. Gündem 2000 ve Yağlı Tohumlar

AB'nin 1998 yılında başlattığı Gündem 2000 çalışması, Blair House Anlaşmasındaki eleştirileri de dikkate alarak, ürüne özgü doğrudan yardımları elimine etmek için 2000/2001 ve 2001/2002 pazarlama yıllarını kapsayan bir dönem sonunda yağlı tohumlar, tahıllar ve nadasa bırakılan alanlar için doğrudan yardımları aynı düzeye getirmeyi kararlaştırmıştır. Gündem 2000, yağlı tohumlarda doğrudan yardımları %30 (1999/2000 dönemine göre) azalmıştır. Doğrudan yardım 2002/2003 pazarlama yılından itibaren ton başına 63 Euro olarak uygulanmaya başlamıştır (5).

3.3.5. OTP 2003 Reformu ve Yağlı Tohumlar

Yağlı tohumları da içeren tek ödeme planı ve diğer destek programlarına ilişkin yasal düzenlemeler, 1782/2003/EC sayılı Konsey Tüzüğü ile oluşturulmuştur. Bu Tüzük kapsamında Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu'nun (FEOGA) Garanti Bölümü tarafından finanse edilen gelir destek programları kapsamındaki doğrudan ödemeler için ortak kurallar getirilmiş ve çiftçiler için tek ödeme planı ile içerisinde yağlı tohumların da yer aldığı farklı ürün/ürün gruplarının yetiştiriciliğini yapan çiftçiler için destek programları oluşturulmuştur (5).

4 Genel Değerlendirme

Türkiye için yağlı tohum sektörünün büyümesi, gelişmesi ve desteklenmesi, özellikle bu sektörde rol oynayan bitkisel yağ sanayi, gübre, tohumculuk ve ilaç sektörleri de göz önüne alındığında ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlayacaktır.

Ülkemizin dış ticaret verileri dikkate alındığında yağlı tohumlarda net ithalatçı bir durumda olduğumuz ve petrolden sonra en fazla döviz ham yağ ithalatı için ödediğimiz görülmektedir (8).

Ülkemizde yağlı tohum bitkilerinin fiyatları genel olarak ortalama dünya fiyatlarının üzerindedir. Soyada son yıllarda fiyatlarımız dünya ortalaması ile paralellik göstermekte ve AB fiyatının da altında seyretmektedir. Ayçiçeği tohumu fiyatlarımız sürekli olarak hem dünya hem de AB fiyatlarının üzerinde oluşmaktadır. Kolzada ise özellikle son yıllarda dünya ve AB fiyatlarının altına düşülmüştür.

Sonuç olarak gerek AB'ye uyum sürecinde ve gerekse ülkemiz yağlı tohum sektörü için yapılması gerekenlerden önemli olanlar şu şekilde sıralanabilir;

- AB'ye tam üyelik aşamasında AB'nde uygulanan yağlı tohumlar destekleme sistemine Türkiye'nin uyumu zorunludur. İçinde bulunulan bu aşamada ilgili mevzuata uyum ardından uygulamaların başlaması, mevzuatların uygulanması için gerekli kurumsal yapının oluşturulması ve mevzuatın hayata geçirilmesi gerekmektedir.

- Ekim alanları belirlenerek kayıt altına alınmalıdır. Hali hazırda ülkemizde Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ve Prim Uygulama Sistemi ile üreticiler kayıt altına alınmaktadır. Ancak, mevcut sistem isteğe bağlı bir sistem niteliğindedir. Bütün üreticilerin kayıt sistemine dahil olması sağlanmalıdır.

- AB'ye üyelik durumunda, Türkiye'nin AB'nin yağlı tohumlar üreten ülkeleri karşısında nitelik ve nicelik olarak rekabet edebilir olması gerekmektedir. Bu amaçla, mevcut sistemde prim sistemi olarak ifade edilen fark ödeme sistemi iyileştirilerek devam etmelidir.

- Biodizel üretimi ile ilgili araştırma ve uygulama projeleri geliştirilerek gerekli destekler sağlanmalıdır.

- Yağlı tohum bitkilerinde sözleşmeli üretime geçilmeli ve ürün borsası kurulmalıdır (8).

- Yağlı tohum üretiminde kullanılan girdilere uygulanan vergiler azaltılarak, ürün maliyetinin dış pazarda rekabet edebilecek düzeylere indirilmesi sağlanmalıdır.

- Şeker yasası nedeniyle azalan şekerpancarı ekim sahalarına ayçiçeği ekimi önerilmeli ve bunun için gerekli önlemler alınmalıdır (8).

- Özellikle Trakya bölgesinde Buğday-Ayçiçeği şeklinde uygulanan ikili münavebenin aşılarda üçlü hatta dörtlü münavebeye geçilmesi, bu amaçla kışlık olarak kolza ve aspir, yazlık olarak da soya ve susam gibi bitkilerin münavebede yer alması sağlanmalıdır (7).

Kaynaklar

1. Tunalıoğlu, R., Taşkaya, B., 2005, "Türkiye'de Bitkisel Yağlar Ve Yağlı Tohumlar Üretiminde Son Gelişmeler; Bu Gelişmelerin Güneydoğu Anadolu Projesi Kapsamında Değerlendirilmesi", GAP IV. Tarım Kongresi, 1. Cilt, 21-23 Eylül, şanlıurfa.
2. Koç, A.A. 2003. Yağlı Tohum Sektörünün (Tohum, Kúspe ve Yağ) Durumu; Gümrük Tarife Oranlarının Düşürülmesi ve Prim Desteklerinin Etkileri, Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneđi Yayınları, Yayın No: 7, Mayıs, 2005, Ankara.
3. Anonim, 2006. EU-25 Oilseeds and Products Annual 2006, USDA Foreign Agricultural Service, Gain Report Number: E36092, Date: 6/11/2006.
4. TÜGEM 2005. Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğu Bilgisayar Kayıtları.
5. Anonim, 2006. Yağlı Tohumlar Çalışma Grubu Raporu, AB Müktesebatına Uyum Kapsamında Türk Yağlı Tohumlar Sektörünün Durumu ve Yapılması Gerekenler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
6. Koç, A.A, 2005. Yağlı Tohum Sektörünün (Tohum, Kúspe ve Yağ) Durumu: Gümrük Tarife Oranlarının Düşürülmesi ve Prim Desteklerinin Etkileri. Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneđi Yayın No: 7, Mayıs 2005
7. Uslucan, N., 2003. Yağlı Tohumların Üretim ve Sorunları, Türkiye I.Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu, 22-23 Mayıs 2003, İstanbul.
8. Arnoğlu, H.H., Çalışkan, S., Söğüt, T., Güllöğlu, L., Zaimoğlu, B., 2003. Türkiye'de Yağlı Tohum Üretimini Arttırabilme Olanaklarının Belirlenmesi Üzerinde Araştırmalar, Türkiye I.Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu, 22-23 Mayıs 2003, İstanbul.
9. Tuğlular, T., 2005. Türkiye Bitkisel Yağ Sektörünün Geleceği-Palm Oil Promotion. Hilton, 16 Mayıs 2005-Ankara.
10. TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>)
11. USDA Foreign Agricultural Service (<http://www.fas.usda.gov>)
12. EUROSTAT (<http://ec.europa.eu/eurostat/>)

4. ZEYTİNYAĞI

Cihan NAZLI, TEAE

1 Giriş

Anavatanı Anadolu olan zeytin, dünyada en fazla Akdeniz havzasında, Avrupa Birliği içerisinde de İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz’de üretilmektedir. Zeytinin Türkiye’nin Batı illerinde çorak araziye en iyi değerlendiren ürünlerden birisi olması nedeniyle, zeytinyağında AB ile rekabet şansımız diğer Ortak Piyasa Düzeni (OPD) ürünlerine kıyasla oldukça yüksektir. Doğal şartların yaratmış olduğu avantajların yanısıra, son dönemde dünyada zeytinyağı tüketimine yönelik taleplerin artması da üretiminin önemini artmıştır.

Bu çalışmada, AB’de uygulanmakta olan politikaların, Türkiye’deki politikalarla ayrıştığı ve örtüştüğü noktaların irdelenmesiyle; üretim, tüketim ve ticaret değerlerinin kıyaslanması yoluyla, zeytinyağı üretiminde AB karşısındaki avantaj ve dezavantajlar belirlenmeye çalışılmıştır.

2 Türkiye’de Durum

Türkiye’de mevcut tarım alanlarının yaklaşık %3’ünü zeytinlikler oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun rakamlarına göre, ülkemizde 100 milyona yakın zeytin ağacı bulunmaktadır. Bu ağaçların %90’ı meyve vermektedir. 2004/05 üretim yılında, üretilen zeytinin yaklaşık %75’i yağlık, %25’i sofralık, 2005/06 üretim yılında ise %68’i yağlık, %32’si sofralık olarak değerlendirilmiştir (Tablo 1). Sofralık olarak değerlendirilen zeytinlerin yaklaşık %85’i siyah, %15’i ise yeşil zeytin olarak işlenmektedir. Sofralık zeytin üretiminde Marmara Bölgesi başta gelmektedir. Bunu sırası ile Ege, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Avrupa Birliği’nin toplam sofralık zeytin ihtiyacının yaklaşık yarısı ülkemizden sağlanmaktadır. İri kalitede sofralık zeytin üretimi Güney Marmara’nın Gemlik ve Mudanya Yöresi’nde yoğunlaşmıştır. Bu bölge, üretimde Ege’den sonra 2. sırayı almaktadır.

Türkiye’de yaklaşık 400 bin çiftçi ailesi geçimini tümüyle zeytincilikten sağlamak ve 1,2 milyon tarım işçisi zeytincilik dolayısıyla iş olanağı bulmaktadır. Zeytin ve zeytinyağı piyasası bütün olarak düşünüldüğünde, ortalama olarak 6-7 milyon kişi geçimini buradan sağlamaktadır (1).

Zeytin ağacının özelliğinden kaynaklanan periyodisiteden dolayı zeytin üretimi yıllara göre inişli çıkışlı bir grafik izlemekte ve üretime bağlı olarak bir yıl düşük (yok yılı) bir yıl bol (var yılı) ürün alınmaktadır. Bu durum, dışalım ve dışatımı doğrudan etkilemektedir (2).

4.2

Türkiye, 1991/92 ve 2002/03 yılları ortalamasına göre 99 bin ton zeytinyağı üretmiş, 64,2 bin ton tüketmiş, 33,9 bin ton ihraç etmiştir. Ayrıca Türkiye, dünya zeytinyağı üretiminde %5'lik payla 5. büyük üretici konumundadır. Fakat %3 oranındaki zeytinyağı tüketimi ile önemli tüketici ülkeler arasında yer almamaktadır (3).

Tablo 1.		Türkiye'de Zeytin Ağacı Sayısı ve Üretimi			
YILLAR	Alan (ha)	Ağaç Sayısı (Bin Adet)	Zeytin Üretimi (Ton)		
			Sofralık	Yağlık	Toplam
2001	600 000	97.770	490.000	1.310.000	1.800.000
2002	600 000	99.000	235.000	365.000	600.000
2003	620 000	101.600	450.000	1.350.000	1.800.000
2004	625 000	102.750	350.000	500.000	850.000
2005	644 000	107 100	400.000	1.200.000	1.600.000
2006	660.000	109.000	280.000	600.000	880.000

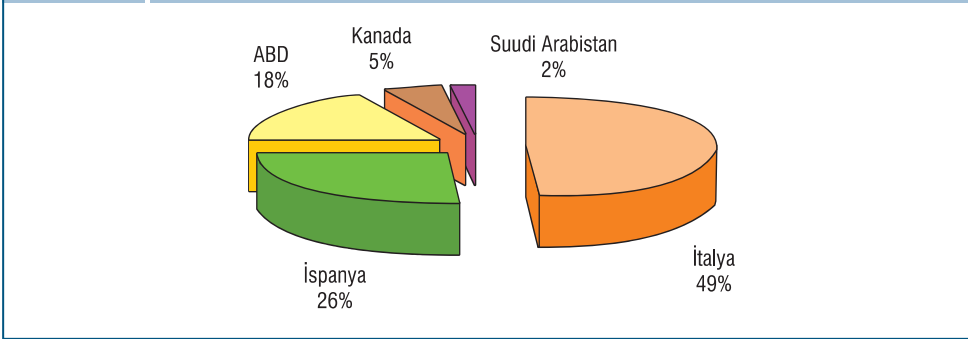
Kaynak: TÜİK - Tarım İstatistikleri Özeti

2003/04 pazarlama yılında 83.000 ton olan zeytinyağı üretimi 2004/05 üretim döneminde 145.000 ton, 2005/06 üretim döneminin yok yılı olması nedeniyle 115.000 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Tablo 2.		Türkiye'de Zeytinyağı Üretimi ve İhracatı	
YILLAR	Üretim Miktarı (1000 ton)	İhracat	
		Sofralık	Toplam
2001/2002	65	25.167	45.774
2002/2003	140	74.256	157.327
2003/2004	83	46.034	125.648
2004/2005	145	92.109	293.892
2005/2006	115	16.247	66.705

Kaynak: (5)

Türkiye zeytinyağı ihracatı var/yok yılı özelliğine göre dalgalanma göstermektedir. 2005/2006 pazarlama yılında 66,7 milyon \$ ihracat gerçekleşmiştir. İhracatta en önemli payı AB ülkeleri almaktadır. 2005 yılında yaklaşık 53,8 milyon ton ihracat yapılmıştır ve bu ihracatın %40'ını naturel %26'sını riviera zeytinyağı oluşturmaktadır.

Grafik 1. Türkiye'nin Ülkelere Göre Zeytinyağı İhracatı (2004/2005)

Kaynak: (8)

Türkiye'nin zeytin üretiminde kendine yeterli olmasına karşın, düzenli olmakla birlikte az miktarlarda zeytinyağı ithalatı mevcuttur. İthalat daha çok üretimin yetersiz olduğu yıllarda yapılmaktadır.

2.1 Türkiye'de Zeytinyağı Politikaları;

Türkiye'de zeytinyağına bugüne kadar Devlet yada üretici birlik yardımları yoluyla destek verilmiştir. 1966 yılında ilk kez destekleme fiyatları ve alımları yapılmış ve bu uygulama 1994 yılına kadar iki sene hariç devam etmiştir (3).

5 Nisan 1994 kararıyla Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin destekleme kapsamı dışında tutulmasıyla başlayan süreç 1998/1999 döneminde zeytinyağında destekleme primi uygulaması ile yeni bir görünüm almış ve bu uygulama günümüze kadar sürmüştür (2).

Türkiye'de zeytin üreten işletmelerin ancak %22'si birliklere üyedir. Üreticilerin %78'i ise birlik üyesi değildir ve ürünlerini aracılar aracılığıyla satmaktadır. Zeytinyağı, Ege Bölgesindeki Ticaret Borsaları'nda işlem görmekte, alım ve satım peşin ve vadeli işlemler şeklinde olmaktadır. Peşin işlemlerde alım satımı yapılan zeytinyağının bedeli ürün tesliminde ödenmektedir. Ancak, üreticiden ürünü alıp borsada pazarlayan aracıların ödemelerinin uzun sürdüğü belirtilmektedir (3).

3 AB'de Durum

3.1 Üretim - Tüketim

Zeytinyağı, AB'nin üretim, tüketim ve dış ticaretinde önemli yer tutan ürünlerden birisidir. Bunun yanında, yaratmış olduğu istihdam nedeniyle birlik içerisinde zeytinyağı konusunda özel politikalar oluşturulmuştur. AB'de kayıtlı zeytinyağı üreticilerinin toplam sayısı 2,8 milyondur. Bunlardan her yıl 2,2 milyonu üretim yardımı almaktadır. AB'deki zeytinyağı üreticilerinin %40'ı küçük üreticidir ve sahip oldukları zeytin ağaçlarının sayısı 100'den düşüktür. Her yıl zeytinyağı için AB bütçesinden ortalama, 2,2 milyar ile 2,5 milyar Avro arasında miktar ayrılmaktadır. Bu tutarın yaklaşık %90'ı üretim yardımlarına kullanılmaktadır (6).

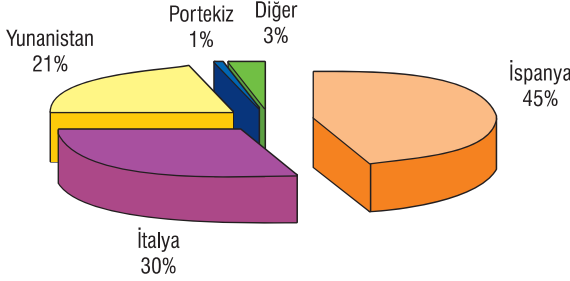
AB, zeytinyağı ile ilgili düzenlemeleri zeytinyağı ortak piyasa düzeni çerçevesinde yürütmektedir. OPD dahilinde, hukuki düzenlemeler, verilecek destekler ve alınacak önlemler belirlenmektedir.

Dünya'da hızla artmakta olan zeytinyağı talebinin en önemli tedarikçisi konumunda olan AB, aynı zamanda en büyük tüketicidir. Avrupa Birliği'nin zeytinyağı üretim ve tüketim rakamları Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3. AB'de Zeytinyağı Üretim ve Tüketim Miktarları (1000 Ton)		
Yıllar	Üretim	Tüketim
2000/01	1.940,50	1.835,1
2001/02	2.463,70	1.894,4
2002/03	1.942,70	1.918,6
2003/04	2.448,00	1.997,3
2004/05	2.353,30	2.065,7
2005/06	1.947,40	1.982,7

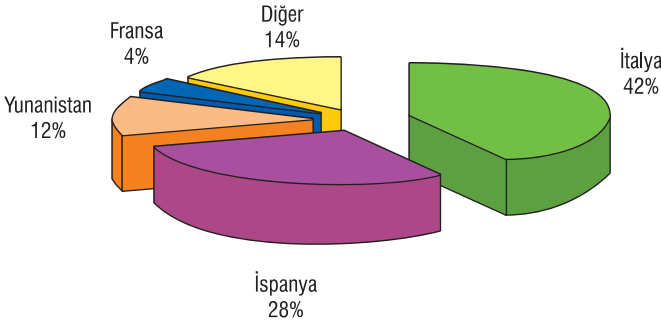
Kaynak: UZK

İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz AB zeytinyağı üretiminin %97'sini, Dünya üretiminin ise %94'ünü elinde bulundurmaktadır (9). Zeytinyağı üretiminde İspanya %45, İtalya %30 ve Yunanistan %21'lik paya sahiptir (Grafik 2).

Grafik 2. AB'de Zeytinyağı Üretimi (2005/2006)

Kaynak: UZK

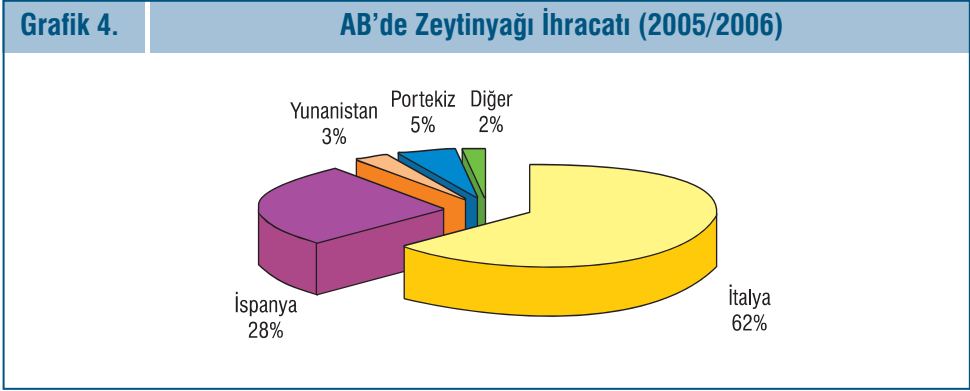
AB'de Zeytinyağı tüketiminde yıllar itibariyle bir artış söz konusudur. Bu artış AB ülkelerinin izlediği politikalar ve yardımlar sonucu olmuştur. 1995/1996 döneminde 1.387 bin ton olan tüketim 2005/2006 döneminde 1.982 bin ton olmuştur. Grafik 3'de, AB'de ülkeler düzeyinde zeytinyağı tüketim oranları verilmiştir. Üretici ülkeler aynı zamanda Birliğin zeytinyağı tüketici ülkeleridir. En fazla tüketimin gerçekleştiği ülke İtalya olarak görülmekte, İspanya ve neredeyse üretiminin tamamını tüketen Yunanistan diğer önemli tüketici ülkeler olarak yer almaktadır (9).

Grafik 3. AB'de Zeytinyağı Tüketimi (2005/2006)

Kaynak: UZK

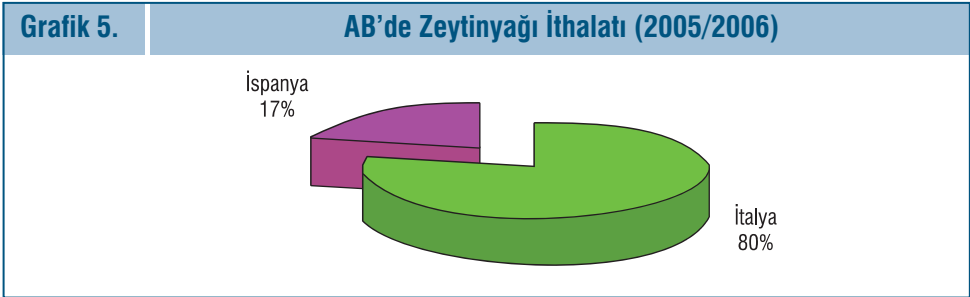
3.2 AB Zeytinyağı Dış Ticareti

Dünyanın en büyük zeytinyağı ihracatçısı olan AB, en fazla, ABD, Kanada ve Avustralya'ya ihracat yapmaktadır. Birliğin ihracat oranları incelendiğinde, ilk sırada %62'lik bir oran ile İtalya gelmektedir. İspanya ise %28 ihracat oranıyla dünya zeytinyağı ticaretinde önemli rol oynamaktadır (Grafik 4).

Kaynak: UZK

AB, yüksek oranlardaki üretiminin yanında, iç tüketimini karşılamak amacıyla, diğer üretici ülkelerden ithalat yapmaktadır. Birlik içerisinde en önemli zeytinyağı tüketicisi ülkeler İtalya ve İspanya’dır. AB’nin zeytinyağı ithalatına bakıldığında, İtalya’nın toplam zeytinyağı ithalatının %80’ini, İspanya’nın ise %17’lik kısmını gerçekleştirdiği görülmektedir. İtalya ve İspanya’nın AB içerisinde zeytinyağı ithalat oranları Grafik 5’de gösterilmektedir.

Kaynak: UZK

3.3 AB’de Zeytinyağı Politikaları

Ortak Tarım Politikası çerçevesinde 1966 yılından bu yana zeytinyağının da içinde bulunduğu bir çok tarım ürünü için Ortak Piyasa Düzeni uygulanmaktadır. Zeytinyağı rejiminde amaç, arzın devamlılığını sağlamak üreticilere daha iyi bir yaşam seviyesi yaratmak, fiyat dalgalanmalarını önlemek ve ticaretin düzenlenmesi için politika oluşturmaktır (3).

AB’de Zeytinyağı konusundaki uygulamalar Fiyat Politikaları ve Dış Ticaret Politikaları olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır (3).

Fiyat ve Dış Ticaret Politikaları;

AB'de zeytinyağı destekleme sistemi dahilinde ortaya çıkan fiyat politikaları şunlardır;

* Üretici Hedef Fiyatı; Tavan fiyat niteliğinde olup uygulamadan kaldırılmıştır.

* Müdahale Fiyatı; Taban fiyat niteliğindedir. Bu sistem de uygulamadan kaldırılarak yerine özel stoklama sistemi getirilmiştir.

* Pazar Hedef ya da Temsili Piyasa Fiyatı; Ekonomik dönem için belirlenen temsili fiyattır ve uygulamadan kalkmıştır.

* Üretim Yardımı; Hedef fiyattan Temsili Piyasa Fiyatının çıkarılmasıyla bulunmaktadır ve uygulamadan kaldırılmıştır.

* Tüketim Yardımı; Temsili fiyat ve tüketim yardımı toplamının hedef fiyattan çıkarılması ile bulunur ve bu sistem de uygulamadan kaldırılmıştır.

AB, dış rekabete karşı yaptığı düzenlemelere, ithalat yönünde korumacı, ihracat yönünde ise destekleyici politikalarla müdahale etmektedir. Öncelikle, ithalatta eşik fiyat uygulamakta, birlik içindeki fiyatlar dünya fiyatlarından daha yüksekse ihracatçılara iade verilmekte, dünya fiyatlarının birlik fiyatlarını geçmesi halinde ihracat harcı uygulaması yapılmakta, ayrıca birliğe zeytinyağı ithal edilmesi durumunda gümrük vergisi niteliği taşıyan Prelevman (ön kesinti) uygulanmaktadır (3).

3.4 AB Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeninde Yapılan Reformlar

AB'ye yeni üyeler katıldıkça, diğer ürünlerde olduğu gibi zeytinyağı konusunda yapılan düzenlemelerde de değişikliğe gidilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla değişik dönemlerde reformlar yapılmıştır.

1998 Reformu:

Zeytinyağı OPD oluşturulduktan sonra zaman içinde birçok nedenle program değişikliğe uğramıştır. İspanya ve Portekiz'in katılımı sonrası 1987 yılında ilk önemli değişiklik yapılmış, 1998 yılında 136/66/EEC sayılı Konsey Tüzüğüne değişik tiren 20 Temmuz 1998 tarihli Konsey Tüzüğü kabul edilmiştir.

AB'de zamanla, zeytinyağı piyasası için güvenilir verilere ihtiyaç doğmuş, sahtecilikle mücadelede yeni yöntemlerin uygulanması zorunluluk halini almış, bunun yanında yardım miktarlarının doğru olarak hesaplanamama sorunu ortaya çıkmıştır. Bu aksaklıkların ortadan kaldırılması amacıyla 1998 yılında bazı düzenlemeler yapılmıştır (3). Buna göre;

* Üretim desteğinde yapılan çeşitli düzenlemeler nedeniyle bu destek ana yardım aracı olmaktan çıkarılarak, zeytin ve zeytinyağına yönelik politika uygulamaları azaltılmıştır.

* Üretim yardımı tüm üreticiler için ağaç sayısı ve sabit ürün miktarı yerine, o yıl fiili olarak üretilen ürün miktarına göre verilmesi kararlaştırılmıştır.

* AB’de üretim yardımı için maksimum garanti miktarı %31,6 artırılarak 1,35 milyon tondan 1,78 tona yükseltilmiştir. Ancak yardım, 142,2 Avro/ton’dan 132,5 Avro/ton’a gerilemiştir.

* Ciddi pazar sıkıntılarının neden olan umumi depolama yerine özel depolama müdahaleleri yapılarak depolama sorunlarının üstesinden gelinmeye çalışılmıştır.

* Zeytin ağacına yönelik Coğrafi Bilgi Sistemi oluşturulmuştur.

* 1 Mayıs 1998 tarihinden sonra tesis edilen yeni zeytin ağaçları için pazar yardımı yapılmayacağı kararlaştırılmıştır.

* Tüketim desteği ve müdahale fiyatı uygulamaları kaldırılmıştır.

2001 Reformu:

Önceki tüzükleri değiştiren 1513/2001 sayılı ve 23 Temmuz 2001 tarihli Konsey Tüzüğü ile 2001 yılında kapsamlı bir reforma gidilmiştir. Geçiş dönemi 1998’den 2000/2002 pazarlama dönemi sonuna kadarken, bu dönem, 2001 yılında 2003/2004 pazarlama yılına kadar uzatılmıştır. Bu dönem boyunca Avrupa Komisyonu, pazarın ihtiyacını gözden geçirmiş, ilk yıl yaşanan geçiş deneyimleri göz önüne alınmış ve zeytin yetiştiriciliği ile ilgili eksik veriler ortaya konmuştur. Bunda amaç kalitenin korunması ve iyileştirilmesi, zeytin yetiştiricilerinin gelirlerinin iyileştirilmesi, piyasanın örgütlenme ve denetlenmesinde dinamik bir denge kurulmasıdır (4).

2004 Düzenlemeleri:

Son olarak 29 Nisan 2004 tarih ve 865/2004/EC sayılı zeytinyağı ve sofralık zeytinlerde OPD ile ilgili Konsey Tüzüğü çıkarılmıştır.

Komisyon’un zeytinyağı piyasasına özgü reform önerileri belirli bir referans dönemindeki üretim yardımının %60’ının 0,3 ha.’dan daha büyük olan tarımsal işletmelere tek çiftlik ödemesi adı altında doğrudan gelir desteği olarak verilmesini (üretimden bağlantısız ödeme), %40’ının Üye Devletler tarafından elde tutulması ve zeytinliklerin iyi koşullar altında muhafaza edildiğinin temin edilmesi için ilave zeytinlik ödemesi adı altında verilmesini, 0,3 ha.’dan daha küçük olan zeytinlikler için ise sadece bağlantısız ödemede bulunulmasını, ihracat ve üretim iadelerinin kaldırılmasını, özel stoklama sisteminin muhafaza edilmesini, kalite ve izlenebilirlik önlemlerinin güçlendirilmesini ve zeytinyağı kontrol ajanslarının AB tara-

ından finanse edilmesine son verilmesini içermektedir. Komisyon bu önlemler aracılığıyla Topluluk zeytinyağı piyasasının daha iyi bir şekilde düzenleneceğini, çevrenin daha iyi korunacağını, AB'nin sektörel rekabet gücünün artacağını ve zeytincilerin gelirlerinin daha istikrarlı hale geleceğini düşünmektedir (4).

4 Genel Değerlendirme

AB ve Türkiye'de durum genel yapıları itibariyle incelendiğinde, piyasalar arasındaki farklılık daha net biçimde anlaşılmaktadır (2) (Tablo 4).

Tablo 4.	Ab ve Türkiye'de Zeytinyağı Piyasasının Karşılaştırılması	
	AB	TÜRKİYE
ÜRETİM/ ÜRETİCİ	Ulusal ve uluslararası örgütlenme düzeyi yüksektir.	Ulusal anlamda örgütlülük bulunmakta ancak etkinlik düzeyi düşüktür.
	Fiyatlandırmada devlet desteği bulunmaktadır.	Son yıllarda destekleme primi uygulamaları yapılmaktadır.
	Coğrafi Bilgi Sistemi sayesinde bilgi paylaşımı ve kontrol olanağı mevcuttur.	-
	Organik tarım uygulamaları yanında üretimde İyi Tarım Uygulamalarına da (GAP) geçilmektedir.	Sadece sınırlı miktarda organik üretim yapılmaktadır.
TÜKETİM/ TÜKETİCİ	Tüketimi artırmaya yönelik destekleme yapılmıştır.	-
	Güçlü bir tanıtım sözkonusudur.	Sadece sektörde önde gelen firmaların yaptığı yetersiz reklam çalışmaları bulunmaktadır.
	Tüketici bilinci yüksektir.	Tüketici bilinci istenilen düzeyde değildir.
	Perakende satış için ambalaj miktarı ve etiketleme şartlara bağlanmıştır.	İstenilen düzeyde değildir.
	Yöresel orijinli yağların satışı sözkonusudur.	Bu konudaki çalışmalar başlamış ancak yetersiz düzeydedir.
İÇ ve DIŞ TİCARET	İthalat koruması mevcuttur.	-
	Dış satımda ambalajlı satış sözkonusudur.	Ağırlıklı olarak dökme satış sözkonusudur.
	Özellikle uluslar arası örgütlenmeler aracılığıyla etkin tanıtım faaliyetleri vardır.	Uluslar arası düzeyde yetersiz tanıtım faaliyetleri vardır.

Zeytinyağı piyasasında, Türkiye ile AB arasındaki en önemli fark, AB’de politikaların ortak bir kurumsal sistem ve yapı içerisinde yer alması, Türkiye’de ise belirli bir sistem altında değerlendirilememesidir (3).

AB’de ulusal örgütlenmelerini tamamlamış olan zeytinyağı piyasası, etkin olarak faaliyet gösterirken, Türkiye’de sadece Tarım Satış Kooperatiflerinin faaliyetleri dikkat çekmektedir. Bu konuda zeytinyağının üreticisi, tüketicisi, sanayicisi, dış satımcısı ile bir bütün olarak ele alınacak Ulusal Zeytinyağı Konseyinin kurulması gerekmektedir. Bu konsey AB’de olduğu gibi arz- talep dengesini sağlayacak, sektöre ilişkin sağlıklı veri teminini kolaylaştıracak ve ihracatın arttırılması için gerekli politikaların belirlenmesine katkı sağlayacaktır. Böylesi bir örgütlenme, uluslar arası işbirliği ve tanıtım açısından da sektörün etkinliğini arttıracaktır (2).

Türkiye’de ele alınması gereken diğer bir konu ise, AB’de zeytinyağı üreten ülkelerde olduğu gibi iç tüketimimizin artırılmasına yönelik faaliyetlere ağırlık verilmesi gerekliliğidir. İtalya, İspanya ve Yunanistan üretimlerinin büyük bir çoğunluğunu iç pazarda tüketirken, Türkiye’de yıllık zeytinyağı tüketimi kişi başına 1 kg gibi çok düşük bir seviyede kalmıştır.

Türkiye’de zeytinyağı üretiminde girdilerde sürekliliğin sağlanamaması, var yılı ile yok yılı arasındaki üretim farklılığının diğer ülkelere oranla yüksek olması, üretimi olumsuz etkilemektedir.

AB’de 1966 yılında oluşturulan zeytinyağı ortak piyasa düzeni çerçevesinde yapılan düzenlemeler, Birlik içerisinde piyasanın işleyişinin sorunsuz biçimde sürmesini sağlamaktadır. Bunun yanında, yapılan reformlar ve ilave düzenlemeler sayesinde AB, dünyanın en önemli zeytinyağı üreticisi konumuna gelmiştir. AB’nin zeytinyağı OPD’de organize olarak üretimini ve kalitesini artırması ve Türkiye’nin bu koşullara uyum sağlayabilecek politikalar oluşturamaması Türkiye’nin uluslar arası zeytinyağı piyasasındaki payını azaltmıştır. Diğer ürünlerde olduğu gibi zeytinyağında da piyasanın geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılması ve politikaların kararlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Kaynaklar

1. Demiröz, İ., 2005. 'Cumhuriyet Tarım/Hayvancılık' Ziraat Mühendisleri Odası Birliği Yayınları, Ankara.
2. Artukoğlu, M.M., Gençler, F., 2003. Türkiye ve AB'de Zeytinyağına İlişkin Son Uygulamaların Değerlendirilmesi. 'Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri' İzmir.
3. Tunalıoğlu R., Göksu Ç., 2003. Avrupa Birliği ve Zeytinyağında Değişen Fiyat ve Dış Ticaret Politikaları. 'Türkiye I. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri' İstanbul.
4. Tunalıoğlu, R., Yıldız Tiryaki, G., Tan, S., Taşkaya, B., 2003. 'Dünya Zeytinyağı Tüketiminde Gelişmeler; bu Gelişmeyi Destekleyen Çalışmalar ve Türkiye Zeytinyağı Tüketimindeki Değişmeler' Türkiye Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri Yayın no :112 Ankara.
5. Tunalıoğlu, R., Karahocagil, P., 2006. 'Zeytinyağı & Sofralık Zeytin & Pirina Yağı Durum ve Tahmin (2005/2006)' Ankara.
6. Anonim, 2006. Ege İhracatçı Birlikleri, Meclis Komisyon Raporu.
7. Anonim, 2006. TÜİK Tarım İstatistikleri Özeti.
8. Anonim, 2006. <http://www.dtm.gov.tr>.
9. Anonim, 2006. <http://www.internationaloliveoil.org>.
10. Anonim, 2006. <http://www.tuik.gov.tr>

5. PAMUK

Neslihan YILMAZ, TEAE

1 Giriş

Pamuk ülkemiz için olduğu kadar dünya çapında da tekstil ve konfeksiyon sanayinin hammaddesi olmasının yanı sıra yağ ve yem sanayi gibi birçok sektörde kullanılması açısından stratejik bir üründür. Kullanım türü olarak bu yaygınlık, pamuk ticaretinin de önemli olmasını sağlamıştır.

Dünyanın en büyük pamuk üreticileri Çin, Hindistan, ABD, Pakistan, Özbekistan ve Brezilya'dır. Bu ülkeler 2004/2005 üretim yılında dünya pamuğunun yaklaşık %79'unu üretmişlerdir (1). Türkiye de pamuk üreticisi olarak dünyada yedinci sıradadır.

Dünya ve Türkiye'de 1980'den itibaren ekim alanlarında azalma olmasına rağmen verimden kaynaklanan üretim artışı görülmektedir. Gelişen tekstil ve konfeksiyon sanayi, artan dünya nüfusu, fert başına düşen gayri safi milli hasıla, sentetik elyaf fiyatları ve tüketim eğilimi Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de pamuk tüketiminin artış veya azalış göstermesini etkileyen başlıca unsurlardır.

Avrupa Birliği'nde sadece üç üye ülkede ticari düzeyde pamuk üretilmektedir. Bu üye ülkeler Yunanistan, İspanya ve Portekiz'dir. Avrupa Birliğinin pamuk üretimi, dünya pamuk üretiminin %3'ünden daha azını karşılamaktadır. İhracatta ise dünya pamuk ihracatının %4'ünü kapsamaktadır (2).

Bu çalışmada, Avrupa Birliği ile Türkiye'nin pamuk üretim, tüketim, destekleme politikaları, dış ticaret konularında mevcut durumları ortaya konularak genel bir karşılaştırma yapılmıştır.

2 Türkiye'de Durum

2.1. Türkiye'de Pamuk Üretimi ve Tüketimi

Yüksek katma değer yaratması ve sanayi için önemli bir hammadde olması nedeniyle stratejik bir ürün olan ve yarattığı istihdam olanakları ile Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip bulunan pamuğun ülkemizde yoğun olarak üretildiği 4 bölge vardır. Bunlar; Ege, Çukurova, Güney Doğu Anadolu Bölgeleri ve Antalya'dır.

Üretim ve ekim alanı açısından bölgeler itibariyle bir sıralama yaptığımızda ise 1. sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, 2. sırada Ege Bölgesi'nin, 3. sırada

Çukurova Bölgesi'nin, 4. sırada Antalya'nın yer aldığı görülmektedir. Ülkemizde daha önce en fazla Ege ve Çukurova bölgelerinde tarımı yapılan pamuk, GAP'ın sulamaya açılması ile birlikte Güney Doğu Anadolu'da hakim ürün niteliğini kazanmış ve bölge Türkiye üretiminde ilk sırayı almıştır. 2004/05 piyasa yılı verilerine göre Türkiye'deki pamuk ekim alanlarının %51'i bu bölgemizedir (3).

1980'li yıllara gelinceye kadar ülkemizdeki toplam pamuk üretiminin yaklaşık yarısı Çukurova Bölgesi'nde üretilirken son yıllarda bölgedeki üretim miktarı azalmıştır. Hastalık ve zararlılarla zirai mücadelede aşırı kimyasal madde kullanımı ve ekim nöbeti uygulanmaması sonucu ortaya çıkan ekolojik sorunlar, yetiştirilen pamuğun lif kalitesini olumsuz yönde etkilemiş, üretim maliyetlerinin üretici aleyhine bozulmasına neden olmuştur (4).

Ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden sonra en fazla üretim alanına sahip bölgemiz olan Ege Bölgesi pamuk üretim alanları içinde kalite yönünden ilk sırada yer almaktadır. Ülkemizin en kaliteli pamukları bu bölgede yetiştirilmektedir.

Tablo 1.		Türkiye'de Pamuk Üretim ve Dış Ticareti					
Yıllar	ALAN	ÜRETİM	STOK	İHRACAT	İTHALAT	TÜKETİM	VERİM
	(1000 ha)	(000) TON					(kg/ha)
2000/01	654	880	218	21	383	1.150	1345
2001/02	697	920	314	20	327	1.231	1214
2002/03	694	983	391	13	494	1.384	1405
2003/04	637	918	515	79	517	1.341	1396
2004/05	640	936	550	34	739	1.606	1462
2005/06tahmin	547	864	575	37	745	1.547	1582

Kaynak: (4)

1980 yılı başlarında 500 bin hektar olan pamuk üretim alanları 2004 yılında 640 bin hektara yükselmiştir. 2005/06 piyasa yılında ise pamuk ekim alanlarının 547 bin ha'a düştüğü tahmin edilmektedir. Ekim alanlarında görülen daralmanın en önemli nedenleri, son yıllarda pamuk fiyatlarının düşük seyretmesi ve bunun üzerine üreticilerin alternatif ürünlerin üretimine yönelmesi, işçilik ve girdi maliyetlerinin yüksekliğidir. 2004/2005 piyasa yılında üretilen lif pamuk miktarı 936 bin ton'dur. Ekim alanlarında görülen daralmaya paralel olarak 2005/2006 piyasa yılında üretimin azalacağı tahmin edilmektedir. Üretimde tahmin edilen azalma bir önceki piyasa yılına göre yaklaşık %7 oranındadır. Verim ise 1462 kg/ha'dan 1582 kg/ha'a yükselmiştir (Tablo1). Verimde meydana gelen artışta sertifikalı pamuk tohumu kullanan üreticiye verilen ek prim ödemelerinin payı büyüktür.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de üretim, iç tüketim, ithalat ve ihracata bağlı olarak her sene değişen miktarlarda lif stoku devretmektedir. Türkiye'nin lif pamuk stoku, 1990 yılında 123 bin ton iken 2004/2005 piyasa yılında 550

bin ton'a yükselmiştir; bunda artan miktarlardaki ithalat etkili olmuştur (Tablo 1).

Ülkemizin lif pamuk tüketimi iplik, dokuma ve konfeksiyon sektörlerinde meydana gelen gelişmelere ve nüfus artışına paralel olarak artmaktadır. 1988 yılında 552 bin ton olan toplam tüketim 2004 yılında %191 artarak 1.606 bin tona yükselmiştir (Tablo 1). 1990'lı yıllardan itibaren tekstil ve konfeksiyon sanayimizdeki hızlı gelişme sonucu üretimimiz tüketimimizi karşılayamaz hale gelmiştir. Tüketimdeki bu artışa bağlı olarak lif pamuk ithalatımız yaklaşık beş kat artmıştır (4).

2.2. Türkiye'de Pamuk Dış Ticareti

Türkiye pamuk ithalatının 1995/96 piyasa yılından itibaren hızla arttığı görülmektedir. Bu dönemde dünya pamuk fiyatlarının önemli oranda gerilediği göz önüne alınırsa Türkiye'nin artan pamuk ihtiyacını ithalatla karşılama yoluna gittiği ortaya çıkmaktadır. 2004/2005 Türkiye pamuk ihtiyacının yaklaşık olarak %46'sı ithalatla karşılanmıştır. Bu piyasa yılında 739 bin ton lif pamuk ithalatı yapılmıştır. Türkiye pamuk ithalatında aynı yıl itibarı ile ABD'nin payı yaklaşık %60 Yunanistan'ın ise %22'dir (3).

1996 yılında bir taraftan Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi, diğer taraftan AB Gümrük Birliği'nin imzalanması Türkiye'nin dış ticarette serbestleşme sürecine girmesine neden olmuştur. Bu anlaşmaların da etkisi ile 31.12.1995 tarih ve 22510 sayılı resmi gazete ile pamuk ithalatında, AB ve EFTA ülkeleri dışındaki tüm ülkeler için de gümrük muafiyeti uygulanmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren pamukta gümrük vergisinin sıfıra indirilmesi ve ithal pamukların rekabet üstünlüğü elde etmesine bağlı olarak pamuk ithalatı oldukça hızlı artış trendine girmiştir (4).

Türkiye pamuk ithalatını etkileyen diğer bir faktör de fiyatlardır. Yurt içi fiyatların, dünya fiyatlarının üstünde olması ithalatın gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Türkiye pamuk ihracatı 1980/81 piyasa yılından itibaren birkaç yıl dışında sürekli gerilemiş ve 2004/05 piyasa yılında 34 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

2.3. Türkiye'de Pamuk Politikaları

Tarımsal destekleme politikalarının amaçları; tarımsal ürün fiyatlarında istikrar ve ürünler arasında denge oluşturmak, üretici gelirlerinde kararlılık ve adil bir gelir dağılımı sağlamak, tarımda yapısal gelişmeler ile uygun işletme yapılarını oluşturmak, tarımsal üreticilerin teknoloji, maliyet ve fiyat açlarından dünyanın

diğer ülkeleri ile rekabet edebilir hale gelmelerini sağlamak ve ayrıca tüketicilere de uygun fiyattan, istenilen zamanda, istenilen yerde ve miktarda tarımsal ürün sunulmasına katkıda bulunmak olarak sıralanabilir (5).

Türkiye’de pamuk üretim maliyeti, emek yoğun üretim yapan Meksika ve Pakistan’ın üretim maliyetine yakın düzeyde olmakla birlikte, ABD’nin pamuk üretim maliyetinden yüksektir. Günümüzde uluslar arası piyasalarda rekabetin arttığı bir dönemde piyasada tutunabilmek ve üretimin devamlılığını sağlayabilmek için en önemli unsur maliyettir. Pamukta üretim maliyetlerinin birçok pamuk üreticisi ülkeye oranla yüksek olması, pamuk üreticilerinin rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye’de destekleme politikaları 1930’lu yıllardan itibaren uygulanmaya başlamış, 1980’li yıllara kadar destekleme fiyatı yolu ile destekleme alımları en önemli destekleme politikası aracı olmuştur. KİT ve Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri aracılığıyla yürütülen destekleme alımlarının yanı sıra başta gübre ve tarımsal krediler olmak üzere girdilere yönelik sübvansiyonlar da uygulanmıştır. 1980’li yıllarda ise serbest piyasa ekonomisi ile tarıma müdahale ve destekleme alımları hızla azalmıştır.

Türkiye’de halen pamuğa iki farklı destekleme uygulanmaktadır. Bunlar:

- Prim (fark ödeme)
- Doğrudan Gelir Desteği’dir.

Ayrıca 2005 yılında mazot ve kimyevi gübre desteği verilmiş, 2006 yılında toprak analizi yaptıran üreticilere ek DGD desteği uygulaması başlatılmıştır.

3 Avrupa Birliği’nde Durum

3.1. Genel Durum

Avrupa Birliği’nde pamuk ile ilgili politikalar; 1981’de Yunanistan’ın AB’ye girmesi ile başlamıştır. Amacı, Birliğin pamuk üreticilerine uygun bir gelir sağlamak, yapısal iyileştirmelerle pamuk piyasalarını düzenlemektir. Sistem, üreticileri dünya piyasalarında görülen ciddi fiyat dalgalanmalarına karşı korumak ve sanayiciye dünya piyasa fiyatlarıyla pamuk sağlamayı hedeflemektedir. Avrupa Birliği’nde pamuk sadece ticari olarak Yunanistan, İspanya ve Portekiz’de üretilmektedir (2).

Toplam tarımsal üretime sadece %0,5 oranında katkıda bulunmasına rağmen pamuk AB içinde bölgesel öneme sahiptir. AB’de pamuk üreten bölgeler çok fazla sayıdaki küçük ölçekli işletmelerle karakterize olmuştur (2003 yılı işletme sayısı Yunanistan’da 71,600, İspanya’da 7600’dir). Ortalama işletme büyüklüğü Yunanis-

tan'da 4,9 hektar, İspanya'da 12 hektardır (2).

Birlik içinde başlıca pamuk üreticisi olan iki ülkede (Yunanistan ve İspanya) pamuk üreticilerinin çoğu, yönetim ve koordinasyon görevi olan üretici organizasyonlarına bağlıdır. İşleme düzeyinde, özel teşebbüsler ve kooperatifler kütlü pamuğu kullanılabilir pamuğa; pamuk liflerini pamuk tohumundan ayırma süreci sonucunda dönüştürür. Bu iki ülkeden, İspanya'da 22 pamuk işleme fabrikasının yaklaşık yarısı, Yunanistan'da ise 75 fabrikanın 20'si kooperatiflere aittir (2).

Avrupa Birliği'nde Pamuk Ortak Piyasa Düzeni içinde fiyat sisteminde yönlendirme, minimum ve dünya fiyatı olmak üzere üç fiyat vardır. Yönlendirme fiyatı, AB piyasasında oluşması arzu edilen fiyattır; minimum fiyat ise yardımın işleyicilere yapıldığı durumlarda üreticilerin eline geçmesi istenen en düşük fiyat düzeyidir.

Üretim, üretici devletler için ayrı ayrı belirlenen ulusal garanti edilmiş miktarları yani o ürün açısından izin verilen üretim eşiklerini aştığında bir dengeleyici mekanizma ile yönlendirme ve minimum fiyat aynı oranda azaltılır ve yardım da aynı oranda bundan etkilenir.

3.2. Avrupa Birliği'nde Pamuk Üretimi ve Tüketimi

Avrupa Birliği'nde 2005/06 piyasa yılında, Yunanistan'ın 430.000 ton, İspanya'nın 110.000 ton pamuk ürettiği tahmin edilmektedir. Portekiz ise üretim yapmayıp iç tüketimini ithalat yoluyla karşılamıştır. Avrupa Birliği'nde 2006/07 piyasa dönemi için öngörülen üretim 480.000 tondur. Ulusal garanti edilmiş miktarlar İspanya için 249.000 ton, Yunanistan için 782.000 tondur. Diğer pamuk yetiştiricisi üye devletler için her birinde 1.500 tondur.

Avrupa Birliği'nde pamuk üretim alanının yardıma konu olabilmesi için arazinin üye devlet tarafından pamuk üretimi yapılma amacıyla tanınması, belirli çeşitlerin ekilmiş olması ve normal büyüme koşullarında en azından kozanın açılma dönemine kadar üretim alanı olarak tutulmuş olması gerekmektedir (2).

Üye ülkelere pamuk üretimi amacıyla izin verilen alanlar, 1 Haziran 2006'dan itibaren Yunanistan için 370.000 hektar, İspanya için 70.000 hektar, Portekiz için ise 360 hektardır. İzin verilen bu alanlar aynı zamanda ulusal temel alanlar olarak da adlandırılmaktadır (2).

Yunanistan'da pamuk üretim alanı, en yüksek 1995'te 440.000 hektara ulaştıktan sonra 2005/06'da 368.000 hektara düşmüştür. İspanya'da ise toplam pamuk ekim alanı 1988'de 135,000 hektar iken 2005/06'da 86,000 hektara kadar azalmıştır. Arazi üzerinden alınan yardım, Yunanistan'da 300.000 hektar için 594 €/ha, kalan 70 000 hektar için 342,85 €/ha, İspanya'da 1 039 €/ha ve Portekiz'de 556 €/ha'dır (2).

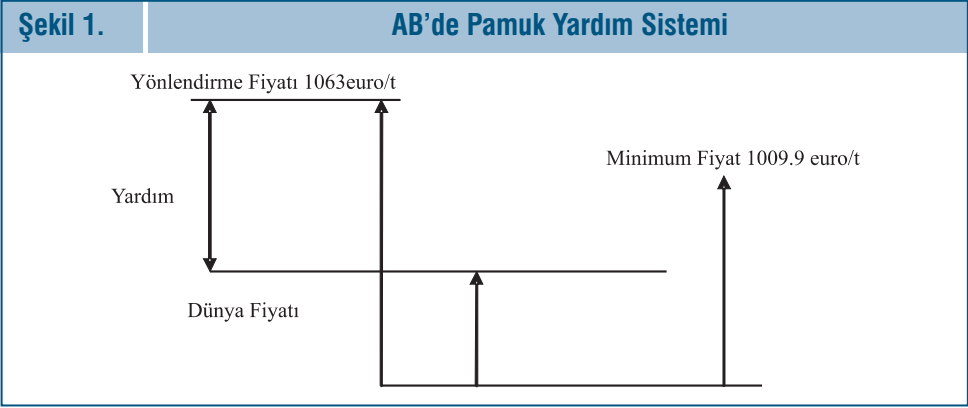
AB'nin lif pamuk tüketimi 1980'lerin ortalarında en yüksek seviyesi olan 1.9 milyon tona ulaşmıştır. 2005/2006 piyasa yılında ise 617.000 tona kadar gerilediği tahmin edilmektedir. AB toplam tüketiminin tamamına yakını İtalya, Portekiz ve Almanya tarafından yapılmaktadır (10).

3.3. Avrupa Birliği'nde Pamuk Politikaları

AB'de pamuk için yardım düzenlemeleri, günümüzdeki uygulamalara kadar geçen süre içerisinde çeşitli OTP (Ortak Tarım Politikası) reformlarına konu olmuştur. Bu reformlarla amaç, Avrupa tarım ürünlerinin piyasa odaklı olması ve rekabet gücünün artırılması, OTP'nin basitleştirilmesine katkıda bulunulması, OTP harcamalarının makul düzeyde tutulması, genişleme sürecinin kolaylaştırılması, ayrıca; AB tarafından OTP kapsamında verilmekte olan desteklerin önemli bir bölümünün, DTÖ'nün izin verdiği ancak tartışmalara yol açan, alan ya da hayvan başına ödemeler gibi üretim ile kısmen ilişkilendirilmiş yardımların bulunduğu "mavi kutudan" ticareti bozucu etkisi olmayan ya da ticarete en az ölçüde olumsuz etkisi olan yardımların yer aldığı "yeşil kutuya" kaydırılması ve DTÖ müzakerelerinde AB'nin pozisyonunun güçlendirilmesidir. Bunların yanında, Avrupalı çiftçilerin gelirlerine istikrar garantisi sağlanarak, üretim tercihlerini kendilerinin yapabilemesine imkân verilmesi, çiftçiler desteklenirken tüketiciler ve vergi mükelleflerinin de gözetilmesi hedeflenmiştir. Ek olarak, çevreye zarar veren faktörlerin ortadan kaldırılması, kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının daha fazla teşvik edilmesi beklenen diğer faydalardır (2).

Pamuk yardım sisteminin işleyişi, 1981 yılında pamuğun topluluk ürünleri arasına girmesiyle birlikte şu şekilde kurulmuştur: Yardımın amacı, yetiştiricilerin gelirlerini desteklemektir; ancak sistemin işleyişi işlemeyi (çırcırlamayı) üstlenenlere dayalıdır. Üreticilerin, işlenmemiş pamuk için ton başına, minimum fiyatı almaları şartıyla yardım ürünü işlemeyi üstlenenlere ödenir. Sistem, üreticileri dünya piyasasında görülen başlıca fiyat dalgalanmalarına karşı korurken, işleyicilere topluluk pamuk lifini dünya piyasası fiyatlarından elden çıkarma imkanı vermektedir. Kütlü pamuğun tonu başına ödenen yardım, Konsey tarafından belirlenen yönlendirme fiyatı ile Komisyon tarafından uluslar arası pamuk lifi piyasasındaki cari fiyatlara göre belirlenen dünya piyasa fiyatı arasındaki farka eşittir. 1995/96 piyasa yılından itibaren yönlendirme fiyatı; ton başına minimum 1.009,9 Euro fiyatı ile ton başına 1.063 Euro düzeyinde sabitlenmiştir (2).

Kaynak: <http://www.ec.europa.eu>. (Ağustos 2006)

Şu anda uygulamada olan yardım rejimine göre; AB Ortak Tarım Politikası altında pamuk için ödemeler, Yunanistan için maksimum 782,000 ton İspanya için 249,000 ton ve Portekiz için 1500 ton olarak hesaplanan ham pamuk üretimi üzerinden verilmektedir. Sistem, aşırı üretim için cezalar içermektedir. Üretim bu referans düzeyleri aştığında bir dengeleyici mekanizma ile yönlendirme ve minimum fiyat aynı oranda azaltılır ve yardım da aynı oranda bundan etkilenir. AB gelir desteği 2004/05'de 1,1 milyar ABD doları olmuştur; 2005/2006'da ise 900 milyon dolar olması beklenmektedir. AB Ortak Tarım Politikası'nda 1 Haziran 2006'da gerçekleştirilen ve 2006/07 piyasa dönemine uygulanabilen değişikliklerle üretimle ilişkili olarak pamuk üreticilerine verilen ödemelerin %65'i (decoupled, üretimden bağımsız gelir yardımı) tek çiftlik ödemesine dönüştürülmüştür. Ancak, yardımın %35'i arazi (üretimle kısmen bağlantılı yardım) yardımı şeklinde doğrudan yardım olarak sağlanmaya devam edilecektir (1).

Üreticilere verilen diğer doğrudan yardımlarda olduğu gibi hektar başına verilen yardımın, çapraz uyum, modülasyon ve mali disiplin gibi yatay düzenlemelere uygun olması ilkesi getirilmiştir. Yardım almak için üretici örgütüne üyelik gereklidir. Her bir üretici örgütünün üyelerinin pamuk ekim alanı toplamı en az 20 bin hektar olması gerekmektedir (6).

Reformlar pamuk sektöründe uyum konusunda problemlere sebep olabileceğinden, Konsey kırsal kalkınma politikası çerçevesinde pamuk üreten bölgelerde gerçekleştirilecek yeniden yapılandırma programlarının finansmanı için mali bir kaynak ayrılmasını kararlaştırmıştır. Üretim bölgelerinde yeniden yapılandırma programları için yardım, Kırsal Kalkınma Politikası'nın bir parçası olarak Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu tarafından finanse edilecektir. Bu sektördeki reformlar uyum için 22 milyon Euro değerinde finansal yardımı gerektirmektedir. Bu harcama 2007 AB bütçesinde yer almaktadır (9).

Tablo 2.	Pamukta Devlet Destekleri						
	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01	2001-02	2002-03	Ortalama Destek(%)
Pamuk Fiyatı(*)	1,6	1,3	1,116	1,26	0,92	1,23	1,6
Kilo Başına Destek(%)							
Yunanistan	121	142	118	101	187	160	138
İspanya	114	151	130	151	253	197	166
Türkiye		19	31	10	7	5	14,4

Kaynak: (8)

* Cotlook A Index Fiyatı (Temmuz / Ağustos ortalama , \$/kgfiyatı)

3.4. Avrupa Birliği'nde Pamuk Dış Ticareti

AB, lif pamuk konusunda 2003 yılı verilerine göre 708 bin tonluk ithalat ve 227 bin tonluk ihracatla net ithalatçı pozisyonundadır (7). AB'nin 2005 yılında dünya pamuk ihracatında aldığı pay %4'tür. AB'nin ihracat yaptığı başlıca ülkeler Romanya, Tunus ve Fas'dır. İthalat ise genellikle Hindistan, Çin, Rusya ve Pakistan'dan yapılmaktadır. 2005/06 piyasa yılı için AB'nin pamuk ihracatı tahmini olarak 423.000 tondur (Tablo 4).

Tablo 3.	AB ve Türkiye'de Pamuk Üretim ve Dış Ticareti (2005/2006)				
ÜLKELER	ALAN (000) Ha	ÜRETİM (000) Ton	VERİM (kg/ha)	İHRACAT (000) Ton	İTHALAT (000) Ton
Yunanistan	368	430	1,170	355	6
Portekiz	0	0	1,026	0	65
İspanya	86	110	1,279	68	8
Toplam	454	540	3,475	423	79
Türkiye	600	800	1333	50	750

Kaynak: (7)

Tablo 4.	Pamuk Lifi CIF Fiyatları		
YILLAR	TÜRKİYE (İzmir)	YUNANİSTAN	İSPANYA
2001/02	46.60	41.85	41.85
2002/03	53.54	55.96	56.04
2003/04	73.82	70.12	70.37
2004/05	-	53.45	54.84

Kaynak: (7)

3.5. Avrupa Birliği'nde Pamuk Mevzuatı

- Pamuk için üretim yardımını düzenleyen, (EC) No 1051/2001 sayılı Konsey Tüzüğü
- Ham pamuk için dünya piyasa fiyatını belirleyen, (EC) No 97/2004 sayılı Komisyon Tüzüğü
- 2003/04 piyasa yılı için ham pamukta yardımını sabitleyen, (EC) No 1300/2004 sayılı Komisyon Tüzüğü
- 2004/05 piyasa yılı için ham pamukta revize edilmiş üretim tahmini ve bunu takip eden yönelik fiyatındaki geçici düşüşü açıklayan, (EC) No 2141/2004 sayılı Komisyon Tüzüğü
- 2005/06 piyasa yılı için; 1 Haziran 2005'ten 31 Mart 2006'ya kadar ham pamuk için yardımı sabitleyen (EC) No 1006/2006 sayılı Komisyon Tüzüğü

4 Genel Değerlendirme

Tarım sektörünün ekonomik ve sosyal açıdan taşıdığı önem yanında, karşı karşıya olduğu riskler ve sahip olduğu yapısal özellikler, sektörün desteklenmesine ve korunmasını gerektirmekte, diğer taraftan, sektörde üretim sürecinin uzun, parasal geri dönüşüm hızının düşük, sermaye birikiminin yetersiz ve yatırımların az olması destekleme ve teşviklerin önemini artırmaktadır. Bu müdahalelerin amaç ve politika araçları ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte, temel hedef; üreticilere adil ve yeterli bir yaşam standardı sağlanmasının yanı sıra, tüketicilere uygun fiyatla yeterli ürün arzının garanti edilmesidir.

Ülkemizin de taraf olduğu DTÖ Tarım Anlaşması ile belirlenen çerçeve içerisinde ithalata getirilen önlemlerle üreticiler korunmaktadır. Ancak, pamuk ithalatında koruma önlemi bulunmamaktadır. Ayrıca, pamuk AB-Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında sanayi ürünü olarak işlem görmekte olup, AB ile Türkiye arasında serbest dolaşıma tabidir ve herhangi bir gümrük vergisi ile korunmamaktadır. Ülkemizin pamuk ithalatı artarken ihracatı 1980'lerden itibaren azalmaktadır. Pamuk tüketimimizin 80'lerin sonlarından başlayarak günümüze uzanan süreçte devamlı artışı nedeniyle üretimimizin tüketim düzeyimizi karşılayamadığını da görmekteyiz. Pamuk alanlarımızın GAP projesinin tamamlanmasıyla genişleyecek olması, hem tüketimimizi karşılama hem de ihracatımızı artırma açısından önümüzde bir fırsat olarak yer almaktadır. Bu hususta; AB üyeliğimizin gerçekleşmesi durumunda, pamukta dünyanın önde gelen ithalatçıları arasında bulunan Topluluğun 3. ülkelerden gerçekleştirdiği ithalatı topluluk tercihi ilkesi gereği ülkemizden sağlayacağını belirtmekte önemlidir.

Ancak; bilindiği üzere AB ülkeleriyle ticaret yapabilmemiz ve AB'ye girişimiz halinde Türk çiftçilerinin de mevcut durum itibarıyla pamuk üretiminin birimi başına en yüksek sübvansiyonu alan Avrupalı çiftçilerin yardım avantajlarından

yararlanabilmesi ilgili Türk mevzuatının AB müktesabatına uyumlaştırılması ile mümkün olacaktır. AB mevzuatına gerek kurumsal gerekse uygulama açısından Türkiye'nin uyum sağlamasının da uzun bir süreç gerektirdiğini unutmayarak bu anlamda oldukça çaba göstermemiz gerekmektedir.

Kaynaklar

1. Cotton: Rewiew of the World Situation, 2006, International Cotton Advisory Comimittee Volume 59, Number 5, May-June
2. <http://www.ec.europa.eu> (Ağustos 2006)
3. Türkiye İstatistik Kurumu, 2006, Basılmamış Veri
4. Özüdoğru, T., Çakaryıldırım, N., 2005. Pamuk Durum ve Tahmin:2005/2006, Yayın No:133,Haziran , Ankara
5. Özüdoğru, T., 2005. Türkiye'de Pamukta Uygulanan Destekleme Politikaları, TC. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: 8, Nüsha:12, Ankara
6. Abay, C., 2005. AB'de Bitkisel Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi, Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 134, Ankara
7. Cotton: World Statistics, 2006, International Cotton Advisory Comimittee, September.
8. Tarladan Borsaya Pamuk Sorunlar, Politikalar, 2004, İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği, İstanbul
9. <http://www.fas.usda.gov> (Ağustos 2006)
10. <http://www.cotlook.com> (Ağustos 2006)

6. HUBUBAT

Afşin ŞAHİN, TEAE

1 Giriş

Türkiye’de tarım sektörünün iktisadi hayatta uzun yıllar önemini koruması, tarım kültürünün oluşumunu beraberinde getirmiştir. Oluşan bu kültür içersinde zamanla artan nüfus, gıda ihtiyacının artması temel madde niteliğindeki hububat grubunun düzenli takibini zorunlu kılmıştır. Stratejik ürünler içersinde yer alan hububat, dış ticaretten uluslar arası ilişkilere kadar birçok konuda ön planda yer almaya devam etmektedir.

Hububat tanım olarak “danelerinin büyük bir kısmı nişastadan oluşan, öğütüldüğünde un ve kepek elde edilen, ayrıca protein, yağ ve minearal maddeleri içeren, yetiştirilmesi için belirli sıcaklık isteği olan ürün grubudur” (1). Buğday, arpa, çavdar, yulaf ve triticale serin iklim; çeltik, mısır, darılar ve kuşyemi ise sıcak iklim tahılları olarak adlandırılmaktadır.

Buğday un haline getirilerek ekme gibi ana maddeyi meydana getirmekte, bulgur halinde tüketilebilmektedir. Arpa, hayvan yeminde mısıra ikame olarak yoğun biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca bira sanayiinin temel hammaddelelerinden bir tanesi olması da ürünün ekonomik boyutunu zenginleştirmektedir. Mısır, insan beslenmesinde giderek yaygın kullanılmaya başlanan bir diğer önemli tahıldır. Endüstri bitkisi olarak glikoz, nişasta, yağ ve yem sanayinde de değerlendirilmesi ürünün önemini artırmaktadır.

Çalışmada tahıllar içinde buğday, arpa ve mısır gibi önemli yer tutan ürünlerin üretim, verim, dış ticaret ve fiyatlarla ilgili verileri incelenmiştir. Üretim ile verim artışı doğru orantılı iki değişkendir. Bu anlamda tahıl verimini artırabilecek en önemli üretim faktörlerinden bir tanesi beşeri sermaye ve yoğun teknoloji kullanımıdır. İleri teknoloji ile kalitesi artırılmış tohum kullanımının yaygınlaştırılması birim alan başına düşen buğday üretim miktarını artırmaktadır (2). Bu sebeple çalışmada üretim rakamları verim rakamları ile beraber incelenmektedir.

Tarımsal yapının AB’ye giriş süreci içersinde değişim gösterdiği günümüz Türkiye’sinde (3), tarımda verim kavramı dış ticaret, tarımsal üretimin artırılması, ülke içi tüketimin karşılanması ve bunlara bağlı sosyo-ekonomik (4) dönüşüm açısından önemini daha da artıran bir kavram halini almıştır (5;6;7).

2 Türkiye’de Durum

2.1. Üretim

Türkiye’de yıllık ekilen 18,5 milyon ha tarım alanının yaklaşık 13,8 milyon hektarında hububat üretimi yapılmaktadır. Hububat ekim alanı içinde yaklaşık %67 lik pay ile ilk sırada buğday, %26’lık payla ikinci sırada arpa ve %4’lük payla mısır üçüncü sırada gelmektedir. Bu ürünleri sırasıyla çavdar, yulaf ve çeltik izlemektedir (Tablo 1).

Türkiye’de üretim ve verim 1950 sonrasında girdi, teknoloji ve alan genişleme- si gibi sebeplerle artış göstermiştir. Yakalanan başarı ivmesi ile Türkiye, buğday, arpa ve çavdar üretiminde dünyada ilk on sırada yer alır hale gelmiştir. 2005 yılında üretim miktarı buğdayda 21,5 milyon ton, arpada 9,5 milyon ton, mısırdaki 4,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). 1986-2005 yılları arasında buğday üretiminde %13 artış, buğday veriminde %14 artış ve buğday ekim alanında ise %1 azalış yaşanmıştır. Aynı yıllar arasında arpa üretiminde %36 artış, ekilen alanda %9 artış beraberinde % 24 verim artışını getirmiştir. Türkiye’de mısır üretiminin ise önemli bir bölümü Akdeniz, Karadeniz ve Marmara Bölgeleri’nde gerçekleştirilmektedir. 1986-2005 yılları arasında mısır üretiminde %82 artış, üretim alanında %7 artış ve mısır veriminde %70 artış yaşanmıştır. Mısır üretimindeki artışın en önemli nedeni, yoğun üretim yapan bölgelerde hibrit tohum kullanımının yaygınlaşması ve üretim tekniklerindeki gelişmelerdir (8).

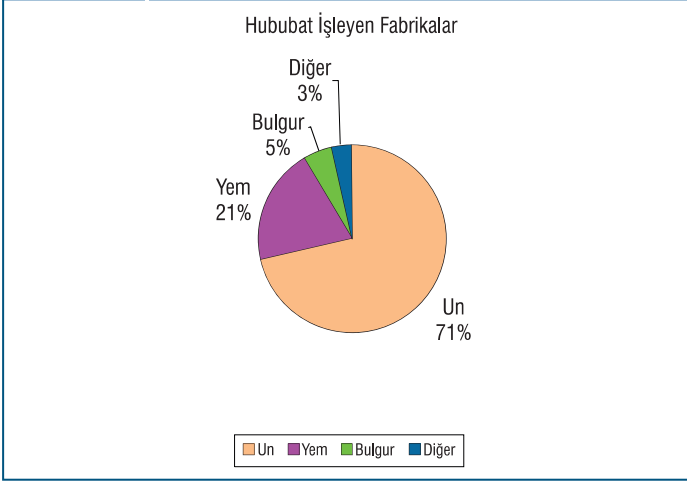
Rekabet anlamında, mısır ile ilgili ise halihazırda görünen sorun, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ile ilgili yapılması gereken düzenleme ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesidir (9).

Tarıma dayalı sanayide hububat önemli bir hammadedir. Hububata dayalı 1535 adet fabrika vardır. Toplam fiili kapasitesi yaklaşık 2,3 milyon ton olan bu fabrikaların %71 ini un fabrikası oluşturmaktadır. Hayvancılık sektörü açısından önem taşıyan yem sanayii payı %21 dir. Bulgur ise % 5’inde üretilmektedir. % 3’ünde ise makarna, bisküvi ve irmik üretilmektedir. Türkiye’de yurt içi üretiminde hububat işleyen fabrikaların katma değeri yüksek alanlara yönelmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Tahıllar: Üretim, Alan ve Verim (2005)

	Ekim Alanı (milyon ha)	Üretim (milyon t)	Verim (kg/da)
Tahıllar	13,893	36,231	2,608
Buğday	9,250	21,500	2,324
Arpa	3,650	9,500	2,603
Mısır	0,600	4,200	7,000
Diğer	0,393	1,031	2,623

Kaynak: TÜİK

Grafik 1. Hububat İşleyen Fabrikaların Dağılımı (2005)

2005 yılı verilerine göre Türkiye’de üretilen buğdayın yaklaşık 17 milyon tonu yurt içinde kullanılmaktadır. Bunun yaklaşık 14 milyon tonu gıda olarak (un, unlu mamuller ve bulgur) tüketilmekte, 1,8 milyon tonu tohum, 1 milyon tonu da yem olarak kullanılmıştır. Arpa üretiminin ise çok büyük bir kısmı yem sanayiinde kullanılmaktadır. Üretilen mısırın büyük bir bölümü kanatlı hayvanlar için yem sanayinde kullanılmaktadır. Üretilen mısır yem sanayinden başka, insan tüketiminde (glüköz yağı, çerez) kullanılabilir (1).

2.2. Dış Ticaret

Dünyada en fazla uluslar arası ticarete konu olan tarım ürünleri tahıllardır (10). Türkiye Yakın Doğu Asya’dan gelen yüksek talep sonucu 2005 yılında dünya buğday unu ihracatında birinci konuma gelmiştir (11). Türkiye 2005 yılında 136 milyon kg (25 milyon dolar) buğday ithalatı, 328 milyon kg (52 milyon dolar) buğday ihracatı gerçekleştirmiştir (Tablo 2 ve 3). Türkiye 2005 yılında buğday ihracatının yaklaşık %27’sini AB ülkelerine yapmıştır. Aynı yıl buğday ithalatının % 4’ünü AB ülkelerinden gerçekleştirmiştir (Tablo 4). 2005 yılında Türkiye 52 milyon kg (11 milyon dolar) ithalat, 289 milyon kg (39 milyon dolar) arpa ihracatı gerçekleştirmiştir (Tablo 2 ve 3). Türkiye 2005 yılında 218 milyon kg (47 milyon dolar) mısır ithalatı, 127 milyon kg (22 milyon dolar) mısır ihracatı gerçekleştirmiştir (Tablo 2 ve 3). Yapmış olduğu mısır ihracatının % 26’sunu, ithalatın ise % 40’ını AB ülkelerinden gerçekleştirmiştir (Tablo 6).

	Türkiye'nin Tahıl Dış Ticareti (Milyon kg)									
	2002		2003		2004		2005		2002-2005 Ort.	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Buğday	1116	55	1846	0,9	1065	0,8	136	328	1041	96
Arpa	17	596	89	396	240	0,02	52	289	100	320
Mısır	1179	9	1818	11	1050	11	218	127	1066	40
Diğer	457	3	519	5,1	209	0,185	382	2	392	3
Toplam	2769	663	4272	413	2564	12	788	746	2598	459

Kaynak: DTM

	Türkiye'nin Tahıl Dış Ticareti (Milyon Dolar)									
	2002		2003		2004		2005		2002-2005 Ort.	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Buğday	150	10	278	0,4	222	0,4	25	52	169	16
Arpa	2	59	16	41	40	0,01	11	39	17	35
Mısır	134	11	276	13	190	15	47	22	162	15
Diğer	90	0	127	1,6	69	1,59	107	2	98	1
Toplam	376	80	697	56	521	17	190	115	446	67

Kaynak: DTM

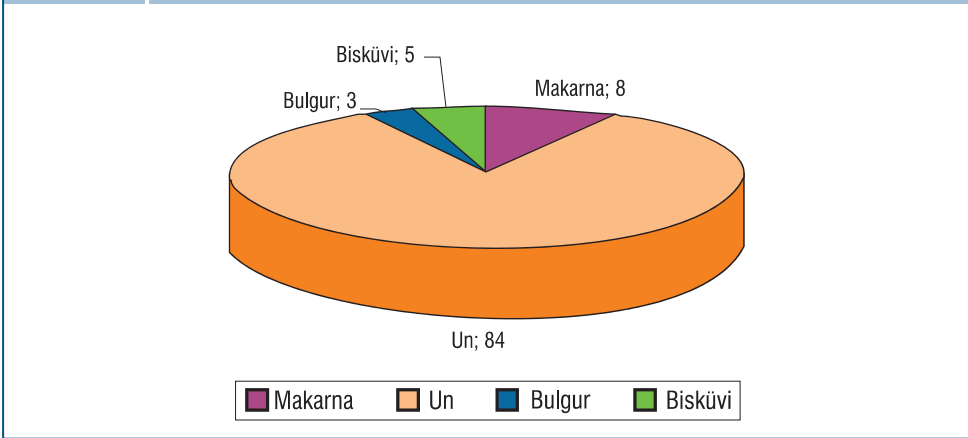
ÜLKE ADI	Türkiye'nin AB ile Buğday Dış Ticareti (M=Kg; D= Dolar)							
	İHRACAT							
	2002		2003		2004		2005	
Fransa	M	D	M	D	M	D	M	D
Hollanda	7.977	3.838	9.628	5.911	6.242	4.143	8.614	5.774
Almanya	50.750	21.254	33.493	16.503	22.164	13.660	10.128	5.896
İtalya	10.712.105	1.864.489	177.244	85.884	211.231	120.006	219.066	129.594
İngiltere	13.200.500	2.210.150					58.380.000	9.508.863
İngiltere	18.492	7.224	12.050	5.260	25.782	13.996	19.682	9.806
Danimarka	5.577	2.011			7.058	3.755	2.613	1.701
Portekiz	16.500.000	3.201.000					25.750.000	4.110.625
İspanya							10.060.000	1.561.212
Belçika	42.000	13.247	27.740	15.717	25.890	15.507	19.424	12.443
Norveç	10.906	4.258	2.292	1.042	2.200	1.225	360	231
İsveç	9.251	3.768	8.000	4.104	6.540	4.001	12.566	8.690
Avusturya	4.120	1.997	15.213	10.291	7.796	5.358	44.836	31.143
İsviçre	5.034	2.560	4.272	2.082	7.306	4.230	8.500	4.111
Macaristan	10.290	3.918	21.905	9.201	6.750	3.620		

Tablo 4. Türkiye'nin AB ile Buğday Dış Ticareti (M=Kg; D= Dolar)

İTHALAT								
ÜLKE ADI	2002		2003		2004		2005	
	M	D	M	D	M	D	M	D
Fransa	0	0	3.501.000	701.598	5.290.200	1.337.944	20.080	39.347
Almanya	216.561.850	33.904.414	428.161.322	70.831.024	35.437.820	6.957.036		
İtalya	450	247	1.422.576	763.994	666.283	390.698	457.910	301.888
Yunanistan	5.722.800	1.121.317			2.600.225	603.686		
İspanya	8.384.720	1.649.304	190	860	12.358.080	3.038.750		
Avusturya					38.475.540	8.619.972		
Litvanya	24.401.340	3.103.268	38.358.620	5.278.369				
Macaristan	39.374.275	5.721.241	14.464.209	2.342.182	14.441.818	3.947.334	2.997.070	565.210
Romanya	58.269.570	8.092.080	21.367.068	3.246.325	18.631.525	5.481.724	878.663	117.200
Bulgaristan	1.000.080	93.207	8.750.370	1.111.594	4.636.210	711.423	30.000	23.449
Ukrayna	28.810.574	3.385.740	24.174.343	3.044.895	12.811.510	1.854.486		

Kaynak: İGEME (14/12/2006)

Grafik 2. Türkiye'nin Buğday Ürünleri İhracatı (%)

Türkiye'nin 2005 yılındaki buğday ürünleri ihracatı Grafik 2 de verilmektedir. (Hesaplama buğday eşdeğeri olarak yapılmıştır). Türkiye buğday ihracatının %84'ünü un, %8'ini makarna ve %5 ini bisküvi olarak yapmaktadır.

Tablo 5. Türkiye'nin AB ile Arpa Dış Ticareti (M=Kg; D= Dolar)

İHRACAT								
	2002		2003		2004		2005	
ÜLKE ADI	M	D	M	D	M	D	M	D
Fransa	1.620	876	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	810	545
Almanya	100	130	-	-	-	-	1.512	1.028
İspanya	127.926.049	12.137.830	50.776.819	4.733.001	-	-	-	-
Belçika	-	-	5.000	1.524	5.000	2.018	-	-
İTHALAT								
Fransa	16.753.025	2.434.297	55.587.918	9.469.806	5.393.000	907.896	51.521.110	10.566.357
Hollanda	-	-	-	-	8.715.006	1.502.031	-	-
Almanya	5.000	666	-	-	-	-	-	-
İngiltere	-	-	2.352.000	472.955	-	-	-	-
Danimarka	-	-	31.488.260	5.774.947	-	-	--	-
Macaristan	1.200	148	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	53.400	6.371	-	-
Ukrayna	-	-	-	-	120.421.669	19.778.962	660.460	40.949

Kaynak: İGEME (14/12/2006)

Türkiye’de 2001-2004 döneminde ortalama buğday fiyatları 217 dolar/ton civarında gerçekleşmiştir (Polatlı Ticaret Borsası). 2006 Ocak-Temmuz aylarında Anadolu Kırmızı Sert buğdayının fiyatı 310 dolar/ton, Temmuz 2006’da ise günlük ortalama 280 dolar/ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de arpa fiyatları ise 2001-2004 yılları arasında ortalama 154 dolar/ton civarında gerçekleşmiştir. 2005 yılında arpa fiyatları ortalama 180 dolar/ton olmuştur ve 2006 Ocak-Temmuz döneminde fiyat seviyesini korumuştur (Polatlı Ticaret Borsası). Genel fiyat seviyesindeki dalgalanmalar tahıl fiyatlarının da yıllar itibariyle farklı seyretmesinde en önemli etkenlerden bir tanesidir. Arzın bol olduğu yıllarda hububat fiyatları düşüş göstermekte, çiftçinin karı da buna bağlı düşmektedir. Örneğin 2004 yılında dünya genelinde görülen arz fazlası, Türkiye’yi de etkilemiş, 2004 yılında buğday fiyatlarında düşüş görülmüştür. 2006 yılında hububat rekoltesindeki düşüklük ve verim azalışı ise yağışların azalmasından kaynaklanmış ve buğday fiyatları yükselmiştir. Mısırdaki ise borsa fiyatı 2005 yılında 192 dolar/ton, 2006 da 211 dolar/ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Türkiye'nin AB ile Mısır Dış Ticareti (D= Dolar; M=Miktar)

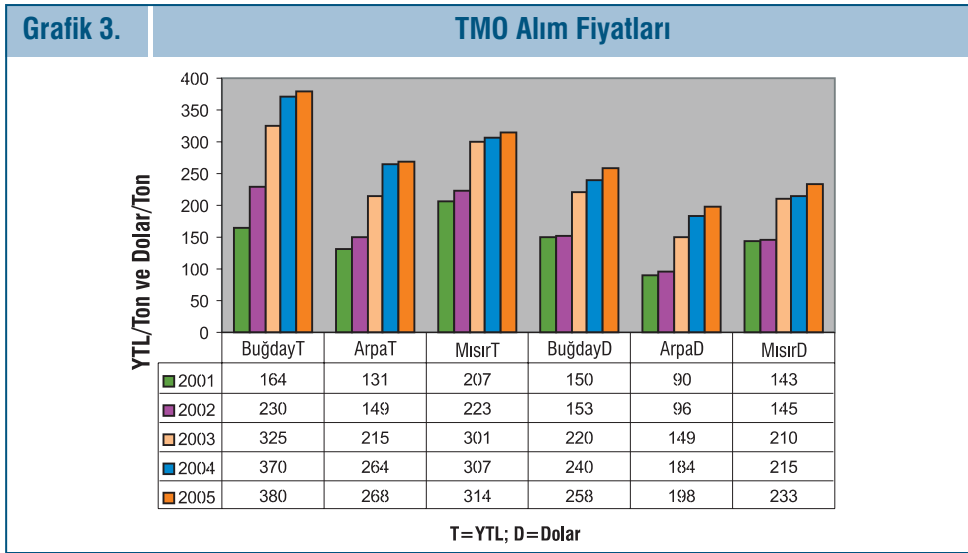
İHRACAT								
ÜLKE ADI	2002		2003		2004		2005	
	M	D	M	D	M	D	M	D
Fransa	1.910.914	3.162.256	829.700	1.060.729	486.326	825.882	924.428	1.438.540
Hollanda	400.600	640.402	282.043	397.823	296.772	478.860	69.836	159.749
Almanya	690.071	946.860	423.881	637.503	1.085.675	1.818.587	239.920	361.112
İtalya	1.426.419	1.792.800	3.367.445	4.759.577	5.338.728	8.254.340	1.735.213	2.837.465
İngiltere	1.507	1.224	152.212	31.274	3.240	2.643	2.880	2.722
İrlanda	-	-	-	-	-	-	120	137
Danimarka	982	630	2.908	1.982	8.128	6.266	756	727
Yunanistan	107.462	239.000	-	-	-	-	109.406	167.649
Portekiz	29.000	40.600	-	-	-	-	-	-
İspanya	1.439.043	1.683.751	2.953.017	3.579.541	676.976	1.074.556	906.645	1.500.854
Belçika	4.180	2.916	5.115	3.857	5.661	5.598	1.254	1.812
Norveç	600	485	3.067	2.217	1.840	2.041	960	1.084
İsveç	3.000	1.485	-	-	443	375	-	-
Avusturya	1.500	1.346	27.899	59.408	4.066	4.521	6.068	6.875
İsviçre	680	649	240	207	504	643	290	537
Malta	9.000	4.755	1.500	749	3.500	2.020	-	-
Macaristan	-	-	48.000	77.091	975	5.682	180	279
Romanya	1.038	5.298	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-	20.040	44.343
Ukrayna	-	-	-	-	-	-	105	7.815
İTHALAT								
Fransa	919.715	521.659	21.432.163	4.295.422	24.105.543	6.756.911	208.916	1.653.965
Hollanda	70.000	157.016	182.851	316.235	163.102	117.854	37.772	190.759
Almanya	411.255	124.116	1.148	6.378	1.372.880	414.040	18.701	239.051
İtalya	116.246	37.445	25.135	324.612	585.614	656.536	311.701	1.038.485
Yunanistan	54	223	47	332	51	1.491	16	488
İspanya	459.771	158.541	213.374	448.366	4.517.177	1.428.766	399.338	1.520.722
Macaristan	315.861.691	35.240.279	163.621.636	21.453.797	45.361.505	11.695.644	32.043.170	6.190.937
Romanya	90.800.285	10.306.826	40.227.519	5.711.832	27.451.496	6.140.266	78.214.137	9.545.510

Kaynak: İGEME (14/12/2006)

2.3. Türkiye’de Hububat Destekleme Politikaları

Türkiye’de hububat alım fiyatları 1980-2001 yılları arasında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenirken, 2002 yılında yapılan bir düzenleme ile hububat alım fiyatlarını belirleme yetkisi TMO’ya verilmiştir. TMO 2005 yılında toplam hububat üretiminin %15’ini satın almıştır. 2004-2005 yılları arasında dolar cinsinden dünya fiyatları düşerken, dolar cinsinden TMO alım fiyatları artış göstermiştir. TMO alım fiyatları buğday, arpa ve mısırdaki YTL ve dolar bazında 2001-2005 yılları arasında yükselmiştir (Grafik 3).

Türkiye’de 2006 yılında hububat sektörüne doğrudan gelir desteğinden başka, yağlı tohumlarda üretim açığını kapatmak amacıyla (mısırdaki prim uygulaması 5 Ykr/Kg), tarımsal üretimde teknik gelişimi sağlamak ve teknoloji kullanımını teşvik etmek amacıyla sertifikalı tohumluk ve fidan kullanımını desteği (buğday (5 YTL/da), Arpa (3 YTL/da)) verilmektedir (12). 2006 yılı dane mısır için prim (6,7 YTL/kg), hububat desteklemeleri kapsamında buğday (3,5 Ykr/kg), arpa (2,5 Ykr/kg) verilmektedir (13).

Not: 2005 yılı için Buğday alım fiyatının 30 YTL/Ton’u primdir ve arpa alım fiyatları için 20 YTL/Ton’u primdir.
Kaynak: TMO

Tablo 7.		AB25'de Tahıl Üretimi ve Ekim Alanları (2005)					
ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)	ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)
AB25	52.034	261.997	50,35	Litvanya	956	2.811	29,4
Belçika	323	2.818	87,2	Lüksemburg	28	161	56,35
Çek Cum.	1.612	7.660	47,53	Macaristan	2.934	16.204	55,24
Danimarka	1.509	9.283	61,54	Malta	:	:	:
Almanya	6.839	45.980	67,23	Hollanda	222	1.857	83,81
Estonya	282	760	26,94	Avusturya	796	4.898	61,53
Yunanistan	1.244	4.411	35,45	Polonya	8.329	26.928	32,33
İspanya	6.574	14.113	21,47	Portekiz	390	790	20,26
Fransa	9.166	64.196	70,04	Slovenya	96	576	60,32
İrlanda	281	1.939	69	Slovakya	800	3.585	44,83
İtalya	3.999	21.505	53,78	Finlanda	1.188	4.058	34,18
Letonya	469	1.314	28,03	İsveç	1.013	5.051	49,84
				İngiltere	2.923	21.037	71,97

Kaynak: Eurostat (08/12/2006)

3 AB'de Durum

3.1. Üretim

Dünyada son yıllarda tahıl verimi sulama, modern girdi kullanımı gibi birçok sebepten dolayı artış göstermiştir. 2005 yılında dünya toplam tahıl üretimi 1598 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Fransa, Almanya, Polonya, İngiltere, İtalya, İspanya ve Macaristan önemli üretici AB ülkeleri olmuşlardır (Tablo 8).

AB25 dünya hububat üretiminin yaklaşık %20'sini gerçekleştirmiştir. 2005 yılında dünya buğday üretimi 618 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 9). Dünya buğday üretimi içerisinde Fransa ve Almanya önemli buğday üreticisi ülkelerdir. 2005 yılında dünya toplam arpa üretimi 139 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 10). AB25 toplam arpa üretiminin % 38'ini gerçekleştirmiştir. Almanya, Fransa, İspanya ve İngiltere dünya genelinde önemli arpa üreticisi ülkeler arasında yer almıştır.

Tablo 8.	Toplam Hububat Üretimi (Milyon Ton)			
	2003	2004	2005	Ortalama
Dünya Toplam	1476,00	1647,00	1598,00	1573,67
ABD	338,90	378,20	356,00	357,70
AB25	229,60	287,00	255,90	257,50
Çin	211,70	230,90	246,40	229,67
Hindistan	102,40	104,10	103,20	103,23
Rusya	65,80	76,50	77,10	73,13
Fransa	54,70	69,90	63,50	62,70
Kanada	49,90	52,40	52,80	51,70
Almanya	39,40	50,70	46,20	45,43
Avusturalya	41,80	34,80	39,50	38,70
Arjantin	33,10	40,90	30,30	34,77
Ukranya	19,80	39,30	37,40	32,17
Meksika	32,80	32,20	28,90	31,30
Polonya	23,20	29,70	26,40	26,43
İngiltere	21,60	22,00	21,10	21,57
İtalya	16,00	21,20	19,10	18,77
İspanya	19,70	22,90	11,90	18,17
Macaristan	8,80	16,80	16,30	13,97

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

Tablo 9.	Buğday Üretimi (Milyon Ton)			
	2003	2004	2005	Ortalama
Dünya Toplam	556,00	628,00	618,00	600,67
AB25	106,20	136,10	122,60	121,63
Çin	86,50	92,00	97,50	92,00
Hindistan	65,10	72,10	68,60	68,60
ABD	63,80	58,70	57,30	59,93
Rusya	34,10	45,40	47,60	42,37
Fransa	30,50	39,70	37,00	35,73
Kanada	23,60	25,90	26,80	25,43
Avusturalya	26,10	22,60	25,10	24,60
Almanya	19,30	25,40	23,60	22,77
Pakistan	19,20	19,50	21,60	20,10
Ukranya	3,60	16,50	18,70	12,93

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

Tablo 10.	Arpa Üretimi (Milyon Ton)			
	2003	2004	2005	Ortalama
Dünya Toplam	142,00	154,00	139,00	145,00
AB25	54,40	61,60	53,10	56,37
Rusya	18,00	17,20	15,80	17,00
Kanada	12,30	13,20	12,50	12,67
Almanya	10,60	13,00	11,60	11,73
Fransa	9,80	11,00	10,40	10,40
Avusturya	10,40	7,70	9,90	9,33
Ukranya	6,80	11,10	9,00	8,97
İspanya	8,70	10,60	4,50	7,93
İngiltere	6,40	5,80	5,50	5,90
ABD	6,10	6,10	4,60	5,60
Çin	2,70	3,20	3,40	3,10

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

2005 yılında dünya genelinde 693 milyon ton mısır üretimi gerçekleştirilmiştir. AB25 dünya mısır üretiminin yaklaşık %7 sini gerçekleştirmiştir (Tablo 10). AB içerisinde Fransa, İtalya, Macaristan, Almanya ve İspanya dünya genelinde önemli mısır üreticisi ülkeler olmuşlardır.

Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı ile AB hububat üretiminin yaklaşık 25 milyon ha artması beklenmektedir. AB25'e Bulgaristan ve Romanya dahil olur ve AB27 ile gösterilirse, AB de toplam hububat üretimi %10, buğday üretimi %8, arpa üretimi %3 ve mısır üretimi %26 artış göstermektedir. Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye katılımı durumunda buğday ve mısır üretiminde kayda değer artış dikkat çekmektedir. Özellikle mısır üretiminde Romanya dünya genelinde 10 milyon tonun üzerinde mısır üretimi ile dikkat çekmektedir.

AB'de üretim seyrini tespit etmek amacıyla verim kavramı kullanılacaktır. Bu çerçevede buğday, arpa ve mısır verim rakamlarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

AB'de de özellikle Ortak Tarım Politikası (1) reformları sonrası uygulamaya konulan düzenlemelerle tarım kesimi modernize seviyesini yükseltmiştir. Ölçümü yapılan tarımsal-iklimsel verim rakamları AB'de potansiyel olarak birçok ülkede verimin daha da artırılabilceğini ortaya koymaktadır (14).

2005 yılında AB25 de tahıl verimi 500 kg/da olmuştur (Tablo 7). Bu dönemde, ortalama tahıl verimliliği en yüksek ülkeler sırasıyla Belçika, Hollanda, İngiltere, Fransa, İrlanda ve Almanya'dır. 2005 yılında AB25 de buğday verimliliği 540 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl ortalama buğday verimliliği en yüksek ülkeler Hollanda, İrlanda, Belçika, İngiltere, Almanya ve Fransa olmuştur (Tablo 12).

Tablo 11.		Mısır Üretimi (Milyon Ton)			
	2003	2004	2005	Ortalama	
Dünya Toplam	625,10	712,60	693,20	676,97	
ABD	256,30	299,90	282,30	279,50	
Çin	115,80	130,30	139,40	128,50	
AB25	40,30	53,70	49,40	47,80	
Brezilya	42,00	35,00	41,00	39,33	
Meksika	21,50	22,00	19,20	20,90	
Arjantin	15,00	20,50	14,50	16,67	
Fransa	12,00	16,40	13,50	13,97	
Romanya	7,00	14,50	10,30	10,60	
İtalya	8,20	10,80	9,80	9,60	
Kanada	9,60	8,80	9,50	9,30	
Ukranya	6,90	8,00	7,20	7,37	
Macaristan	4,60	8,30	9,00	7,30	
Hindistan	6,30	6,50	6,90	6,57	
Almanya	3,40	4,10	4,10	3,87	
İspanya	3,70	4,20	3,30	3,73	

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

Tablo 12.		AB25'de Bazı Buğday Göstergeleri (2005)					
ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)	ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)
AB25	22870	124091	54,26	Litvanya	370	1379	37,33
Belçika	214	1799	84,16	Lüksemburg	12	72	60,15
Çek Cum.	820	4145	50,52	Macaristan	1131	5080	44,93
Danimarka	676	4887	72,34	Malta	Na	na	Na
Almanya	3174	23693	74,65	Hollanda	136	1175	86,56
Estonya	85	263	30,84	Avusturya	289	1453	50,29
Yunanistan	846	1761	20,83	Polonya	2218	8771	39,55
İspanya	2250	3815	16,96	Portekiz	123	81	6,64
Fransa	5272	36841	69,87	Slovenya	30	141	47,01
İrlanda	95	798	84,27	Slovakya	376	1608	42,79
İtalya	2123	7717	36,35	Finlanda	215	801	37,25
Letonya	188	677	36,08	İsveç	354	2247	63,45
				İngiltere	1869	14877	79,6

Kaynak: Eurostat (08/12/2006)

Tablo 13.		AB25’de Bazı Arpa Göstergeleri (2005)					
ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)	ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)
AB25	13076	52.919	40,47	Litvanya	349	948	27,14
Belçika	40	302	75,49	Lüksemburg	10	53	53,18
Çek Cum.	522	2.195	42,09	Macaristan	317	1.190	37,57
Danimarka	705	3.797	53,85	Malta	na	na	Na
Almanya	1947	11.614	59,66	Hollanda	50	307	61,44
Estonya	144	367	25,43	Avusturya	192	880	45,88
Yunanistan	85	204	24	Polonya	1113	3.581	32,17
İspanya	3144	4.457	14,18	Portekiz	34	20	5,96
Fransa	1603	10.317	64,36	Slovenya	15	61	39,63
İrlanda	165	1.025	62,31	Slovakya	206	739	35,88
İtalya	320	1.214	37,95	Finlanda	595	2.103	35,36
Letonya	149	366	24,62	İsveç	372	1.593	42,87
				İngiltere	944	5.533	58,59

Kaynak: Eurostat (08/12/2006)

Tablo 14.		AB25’de Bazı Mısır Göstergeleri (2005)					
ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)	ÜLKELER	EKİM (1000 ha)	ÜRETİM (1000 t)	VERİM (100 kg/ha)
AB25	6059	50986	84,15	Litvanya	2	5	30,63
Belçika	54	634	116,87	Lüksemburg	0	2	95,81
Çek Cum.	98	703	71,69	Macaristan	1198	9050	75,57
Danimarka	na	na	na	Malta	na	Na	na
Almanya	443	4083	92,14	Hollanda	21	253	122
Estonya	na	na	na	Avusturya	167	1725	103,14
Yunanistan	241	2169	90	Polonya	339	1945	57,33
İspanya	417	4120	98,72	Portekiz	110	513	46,59
Fransa	1655	13850	83,71	Slovenya	42	351	82,88
İrlanda	na	na	na	Slovakya	153	1074	70,42

2005 yılında AB25’de arpa verimi 400 kg/da olarak gerçekleşmiştir (Tablo 13). Aynı dönemde, en yüksek arpa verimliliğine sahip AB ülkeleri sırasıyla Belçika, Fransa, İrlanda, Hollanda ve Almanya olmuştur.

2005 yılında AB25 de mısır verimi 840 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl mısır verimliliği en yüksek AB ülkeleri Hollanda, Belçika, İspanya, Avusturya, İspanya, Lüksemburg ve İtalya olmuştur (Tablo 14).

Tablo 15.	Ticaret: 2005 Yılında Dünyada Hububat İthal Eden Önemli Ülkeler (Milyon Ton)		
		İthalat	İhracat
Dünya Toplam	212,00	Dünya Toplam	212,00
Japonya	25,10	ABD	83,50
Meksika	12,80	Avusturalya	20,30
AB25	10,20	Arjantin	20,00
Suudi Arab.	8,00	Kanada	19,60
Brezilya	6,70	AB25	18,00
Endonezya	6,20	Ukranya	13,10
Irak	4,70	Rusya	12,20
Türkiye	0,20	Çin	6,80
		Türkiye	3,50

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

Tablo 16.	Dış Ticaret:Dünya Buğday Dış Ticareti (Milyon Ton)		
		İthalat	İhracat
Dünya Toplam	107,00	Dünya Toplam	107,00
Mısır	7,70	ABD	26,90
AB25	7,10	Kanada	15,50
Japonya	5,50	Avusturalya	15,20
Endonezya	4,90	AB25	14,20
Irak	4,60	Rusya	10,50
Nijerya	3,70	Arjantin	8,00
Meksika	3,50	Ukranya	6,50
Filipinler	2,80	Türkiye	2,80
Bangladeş	2,30		
ABD	1,90		
Tayland	1,20		
Çin	1,00		
Türkiye	0,10		

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

3.2. Dış Ticaret

AB25 2005 yılı dünya hububat ithalatının yaklaşık %5'ini, ihracatının ise yaklaşık %8'ini gerçekleştirmektedir (Tablo 15). Dünya buğday ithalatının yaklaşık %7'sini ve ihracatının yaklaşık %13'ünü AB25 gerçekleştirmektedir (Tablo 16). 2005 yılı dünya arpa ithalatının yaklaşık %2 sini, dünya arpa ihracatının yaklaşık %17 sini AB25 gerçekleştirmiştir (Tablo 17). AB25 dünya mısır ithalatının yaklaşık % 3 ünü, dünya toplam mısır ihracatının yaklaşık % 0,1 ini gerçekleştirmiştir (Tablo 18).

Tablo 17.		Dünya Arpa Dış Ticareti (Milyon Ton)	
	İthalat		İhracat
Dünya Toplam	17,8	Dünya Toplam	17,8
Suudi Arab.	6,5	Avusturalya	4,7
Çin	2,2	Ukranya	4
Japonya	1,4	AB25	3,1
AB25	0,4	Kanada	2,2
Rusya	0,2	Rusya	1,7
Brezilya	0,2	ABD	0,6
ABD	0,1	Türkiye	0,5

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

Tablo 18.		Dünya Mısır Dış Ticareti (Milyon Ton)	
	İthalat		İhracat
Dünya Toplam	78,5	Dünya Toplam	78,5
Japonya	16,5	ABD	51,1
Kore	9,3	Arjantin	11,4
Meksika	6,1	Çin	5,9
Mısır	4,5	Ukranya	2,6
AB25	2,6	Brezilya	1,2
Malezya	2,4	Kanada	0,3
Kanada	1,8	AB25	0,1
Suudi Arab.	1,4		
Brezilya	0,5		
Rusya	0,3		
Türkiye	0,1		
Çin	0,1		

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

Arz ve talep olarak hububat grubu incelenirse; dünyada 2005 yılında 618 milyon ton buğday üretilmiş ve 621 milyon ton gıda ve yem olarak kullanılmıştır (Tablo 19).

Tablo 19.		AB ve Dünyada Buğday Arz ve Kullanımı (2005)								
	Açılış Stoku	Üretim	İthalat	Toplam Arz	Gıda	Yem	T Kullanım	İhracat	Kapnış Stoku	
AB25	23	122,6	7,3	153	48,6	58	119,8	15,7	17,6	
ABD	14,7	57,3	2,2	74,2	24,8	4,2	31,2	27,5	15,5	
Dünya	137,9	618,3	107,7	756,2	440,6	107,8	621,4	107,7	134,8	

Kaynak: International Grain Council Tahminleri

2005 yılında dünyada 139,2 milyon ton arpa üretilmiş, 142,3 milyon ton arpa ise gıda ve yem olarak kullanılmıştır. AB25 de ise 53,1 milyon ton arpa üretilmiş, 47,9 milyon ton arpa gıda ve yem olarak kullanılmıştır (Tablo 20).

Tablo 20.		AB ve Dünyada Arpa Arz ve Kullanımı (2005)								
	Açılış Stoku	Üretim	İthalat	Toplam Arz	Gıda	Yem	T Kullanım	İhracat	Kapnış Stoku	
AB25	8,3	53,1	0,4	61,8	8,9	35,6	47,9	6,3	7,6	
ABD	2,8	4,6	0,3	7,7	3,4	1,1	4,6	0,9	2,3	
Dünya	32,3	139,2	17,8	171,5	34,2	94,6	142,4	17,8	29,1	

Kaynak: International Grain Council Tahminleri

2005 yılında dünyada 693,5 milyon ton mısır üretilmiş, 699,7 milyon ton mısır gıda ve yem olarak kullanılmıştır. AB25 de aynı yıl 49,4 milyon ton mısır üretilmiş, 50,6 milyon ton mısır gıda ve yem olarak kullanılmıştır (Tablo 21).

Tablo 21.		AB ve Dünyada Mısır Arz ve Kullanımı (2005)								
	Açılış Stoku	Üretim	İthalat	Toplam Arz	Gıda	Yem	T Kullanım	İhracat	Kapnış Stoku	
AB25	6,2	49,4	3,3	58,9	9,2	39,4	50,6	0,2	8,1	
ABD	53,7	282,3	0,2	336,2	75,1	156	213,6	54,5	50,1	
Dünya	131,5	693,2	78,5	824,7	199,4	468,9	699,7	78,5	125	

Kaynak: International Grain Council Tahminleri

Tablo 22. Dünya Toplam Hububat İhracatının Ayrıntılı Dökümü (Milyon Ton)		
	İhracat	%
Buğday	107,00	50,47
Mısır	78,00	36,79
Arpa	17,00	8,02
Diğer	10,00	4,72
Toplam	212,00	100,00

Kaynak: International Grain Council (24/11/2006)

2005 yılında ortalama dünya buğday fiyatları (FOB), ABD HRW 167 dolar/ton (Anadolu Kırmızı Sert), Fransız Buğdayı 136 dolar/ton (Kırmızı Yarı Sert) ve Kanada Durum 210 dolar/ton (Anadolu Durum Buğdayı) olarak gerçekleşmiştir. (Parantez içindekiler Türkiye’de eş değer buğday cinsini ifade etmektedir.)

AB’de 2005 yılında ortalama buğday fiyatları 101 Euro/ton, arpa fiyatları ortalama 97 Euro/kg ve mısır fiyatları ortalama 104 Euro/ton seviyesinde gerçekleşmiştir. AB ülkelerinde buğday, arpa ve mısır mutlak satış fiyatları ülkeler itibarıyla çok fazla bir değişiklik göstermemektedir (Tablo 23).

Tablo 23. AB’de Tahıl Ürünleri Satış Fiyatları (2005, 100 kg için, Euro)							
	Buğday	Arpa	Mısır		Buğday	Arpa	Mısır
Almanya	9,11	9,38	10,34	İsveç	9,79	na	na
Avusturya	7,94	8,11	8,73	İtalya	na	na	na
Bulgaristan	7,94	na	na	Letonya	8,85	8,27	Na
Çek Cumhuriyeti	9,23	9,4	9,27	Litvanya	9,48	8,71	12,78
Danimarka	na	na	na	Lüksemburg	11,45	8,25	na
Estonya	na	na	na	Macaristan	8,23	8,57	8,73
Finlanda	10,62	na	na	Polonya	9,12	9,28	8,73
Fransa	na	na	na	Porkekiz	13,73	12,23	14,22
Hollanda	9,68	na	na	Romanya	9,94	11,05	10,22
İngiltere	10,62	na	na	Slovakya	8,32	9,09	8,29
İrlanda	10,9	9,89		Slovenya	10,6	10,02	9,18
İspanya	13,78	13,12	13,5	Yunanistan	14,12	13,75	13,56

Kaynak: Eurostat (05/12/2006), na: bulunamadı

3.3. AB’de Hububat Destekleme Politikaları

AB’de makarnalık buğday, ekmeçlik buğday, arpa, mısır, sorgum ve çeltik müdahale kapsamında yer almaktadır. Bu ürünlerin müdahale kurumlarınca alımlarında, ekmeçlik buğday, arpa, mısır ve sorgum için 80 ton, makarnalık buğday için 10 ton asgari alım sınırı uygulanmaktadır. Müdahale alım fiyatları hububatta 101,-31 Euro/ton dur. Ödemeler hububatta alımı takiben bir ay sonra yapılmaktadır.

Avrupa Birliği’nde ödeme kurumları OTP çerçevesinde müdahale alımlı, depolama, iç ve dış satışlar gibi faaliyetlerin yerine getirmektedir. AB ülkeleri Garanti ve Yönlendirme Fonu ile müdahale alımlarının finansmanını temin etmektedir. Tüzüklerle müdahale kurumlarının işleyişi belirlenmektedir (1). Müdahale kurumları uzun yıllar dünya fiyatlarının üzerinde destekleme alımı yapmış bu ise yüksek stokların oluşumuna neden olmuştur. AB daha sonra sübvansiyon politikası ile stoklarını eritme yoluna gitmiştir. Fakat daha sonra AB’nin DTÖ Tarım Anlaşmasına adaptasyonu sürecinde bir takım reformlar planlanmıştır. AB’de hububatta üreticinin eline geçen fiyatlar 101,31 (müdahale fiyatı) + 63 (telafi edici ödeme) =164 Euro/ton dur.

AB’de 1992 Mc Sharry Reformu’na ürün fazlalarının devam etmesi, kırsal kalkınma tedbirleri ve DTÖ görüşmeleri gibi birçok nedenden dolayı yapılma ihtiyacı hissedilmiştir. Reforma esas ürünlerden bir tanesi de hububat grubudur. Hububat grubunda reform sonrası müdahale fiyatları düşürülmüş ve ekim dışı bırakma uygulaması yapılmıştır. Fiyat düşüşlerini telafi etmek amacıyla da doğrudan gelir desteği uygulamalarına gidilmiştir.

Tablo 24. AB-ABD-Türkiye Buğday Maliyeti (\$/T) (Simülasyon Çalışması)

	Fransa	ABD	Türkiye
Toplam	175 101 €/t= 125 \$/t (Müd. Fiy)	192 129 (Piy. Fiy)	185 227 (Müd. Fiy)
DGD’siz ele geçen	-50	-63	42
Verim	8,9	2,7	2,4
DGD gelir	63 €/t= 77 \$/t 27	19 -44	22 64
Ort işl. büy. (ha)	15,8	120	6,1
Üretim (ton)	141	324	15

Kaynak: TMO

Tablo 25. 1992 AB OTP Reformu Sonrası			
	Müdahale fiyatı	Telafi edici Ödeme	Üretici eline geçen
1993	144,9	30,19	175,09
1994	130,41	42,26	172,67
1995-1999	119,19	54,34	173,53
2000	110,25	58,67	168,92
2001 ve sonrası	101,31	63	164,31

Kaynak: TMO

AB’de 1992 reformu öncesinde müdahale fiyatı 175 Euro/ton iken dünya ile rekabet etmek amacıyla topluluk fiyatları dünya fiyatlarına yaklaştırılmıştır. DGD ise indirimlerden doğan üretici kaybını telafi etmek amacıyla uygulanmıştır. Tablo 26 ve Tablo 27 de AB’de reformun piyasalara etkisi gösterilmektedir. AB’de 1992 sonrası hububatın hayvan yemi olarak kullanımı artmakta ve bunun etkisi tüketim ve üretimde artış olmaktadır (Tablo 26). Tablo 27 den 1992 sonrasında ihracat geri ödemelerinin azaldığı görülmektedir. Sübvansiyon yolu ile ihracat geri ödemeleri AB’de 1992 Mc Sharry reformları sonrası azalmıştır. Böylece FEOGA’ya başvurmadan ihracat yapılabilir hale gelmişlerdir (Tablo 27).

Tablo 26. 1992 Reformunun Piyasalara Etkisi				
	Üretim	Tüketim	İhracat	Müdahale stokları
1990/1991	182.588.000	134.172.000	29.046.000	18.749.000
1991/1992	180.937.000	140.279.000	34.787.000	26.383.000
1992/1993	167.772.000	134.831.000	36.997.000	33.339.000
1993/1994	163.960.000	146.129.000	32.526.000	17.993.000
1994/1995	172.848.000	159.485.000	32.047.000	6.580.000
1995/1996	176.580.000	166.563.000	24.526.000	2.681.000
1996/1997	205.936.000	173.523.000	29.694.000	2.355.000
1997/1998	205.881.000	177.361.000	22.854.000	13.663.000
1998/1999	200.833.000	177.104.000	24.293.000	18.018.000
1999/2000	210.095.000	182.242.000	31.123.000	8.701.000
2000/2001	200.588.000	178.172.000	40.873.000	6.683.000
2001/2002	213.498.000	187.087.000	32.546.000	7.962.000
2002/2003	199.406.000	190.951.000	22.382.000	8.900.000
2003/2004 EU-25	285.100.000	244.600.000	20.200.000	3.637.077
2004/2005 EU-25	286.800.000	245.100.000	22.400.000	15.482.703

Kaynak: TMO

Türkiye ile AB’de ortalama büyüklükteki bir işlemin geliri Tablo 28’de verilmektedir. Türkiye’de ortalama işletme geliri AB’dekine göre az iken, AB’deki bir işletmeden daha fazla destek alması verim, amacına uygun destekleme ve tarım sektörünün yeniden yapılandırılması kavramlarının önemine işaret etmektedir.

	1992 Reformunun Piyasalara Etkisi		
	FEOGA’dan hububata toplam harcanan (milyon €)	İhracat geri ödemeleri (milyon €)	İhracat geri ödemelerinin payı
1989	6.310	2.666	42%
1990	7.869	2.501	32%
1991	9.307	3.733	40%
1992	10.211	3.281	32%
1993	10.610	2.788	26%
1994	12.643	1.513	12%
1995	15.018	1.092	7%
1996	16.372	312	2%
1997	17.414	532	3%
1998	17.945	429	2%
1999	17.865	883	5%
2000	16.663	823	5%
2001	17.466.	260	% 1.5
2002	18.590	99	% 0.5
2003	16.809	104	% 0.6
2004	17.296	72	% 0.4
2005	17.367	288	% 1.6

Kaynak: TMO

Tablo 28. AB-Türkiye Çiftçi Gelir Tablosu 2006 (Simülasyon)		
	TÜRKİYE	AB
Müdahale.Fiyatı	0,375 YTL/kg = 375,0 YTL/t	101,31 €/t
DGD	16 YTL/da = 72,7 YTL/t (*)	63 €/t
Hububat Dest. Primi	0,35 YTL/kg = 35,0 YTL/t	
Sert. Toh. Desteği	5 YTL/da = 22,7 YTL/t (*)	
1 Ton Buğday değeri	505,40 YTL/t = 268,82€/t (**)	164,31 €/t
1 Ha Araziden gelir	2,2 ton buğday üretir (2006 tahmin) 2,2 x 505 = 1.111 Ytl/ha = 590 €/ha(**)	5,4 ton buğday üretir (2005 yılı) 5,4 x 164,31 = 887 €/ha
Ortalama büyüklükteki bir buğday işletmesinin geliri	6,1 ha. 6,1 x 1111 YTL = 6.777 YTL = 3.604 €	15,8 ha 15,8 x 887 = 14.014 (26.347 YTL)

(*) Ürün miktarı ile ilişkilendirilirken verim 220 kg/da alınmıştır.

(**) 1 € = 1,88 YTL (25.12.2006 M.B döviz satış kuru)

Kaynak: TMO, TEAE ve TCMB kaynakları kullanılarak hesaplanmıştır.

3.4. Mevzuatlar

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin olarak 24.07.2003 tarih, 25178 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren güncelleştirilmiş Ulusal Programda uyum çalışmalarının 2 çerçeve içerisinde yürütülmesi planlanmıştır; mevzuat uyumu ve mevzuat uyumunun gerektirdiği kurumsal yapılanma. Bu kapsamda mevzuat uyumuna yönelik olarak OPD Çerçeve Kanunu Hububat ve Çeltik Uygulama Yönetmeliğinin TMO'nun sorumluluğuna girmesi ve kurumsal yapılanmaya dönük olarak da TMO'nun hububat ve çeltik ve/veya tüm ürünlerin müdahalesinden sorumlu müdahale kurumuna dönüştürülmesi öngörülmüştür. TMO Ulusal Programda belirtilen OPD Çerçeve Kanunu Hububat ve Çeltik Uygulama Yönetmelik taslaklarını hazırlamış ve taslak yönetmelikler 21 Haziran 2005 tarihinde TMO tarafından ilgili yerlere gönderilmiştir. Hazırlanan taslak uyum yönetmeliğiyle geçiş dönemleri öngörülerek uyum sağlanmaya çalışılmıştır. TMO'nun hububat müdahale merkezlerinin tespit edilmesine ilişkin mevzuatı, kullanılan ölçütler ve karar verme mekanizması bakımından, 2273/93 nolu AB tüzüğü ile kısmen uyumludur (M0). TMO AB benzeri bir müdahale kurumu yapılanmasına dönüşürken, söz konusu yönetmelik ile teşkilat yapısını gözden geçirecek; kullanılan ölçütler bakımından AB tam üyeliği öncesi, karar verme mekanizması bakımından ise AB'ye tam üye olduğu anda, söz konusu alan ile ilgili uyum tamamlanmış olacaktır (TA, TB, TC). Müdahale kurumlarınca satın alınacak hububatın satın alma usulleri ve kalite tayin yöntemlerini belirleyen 824/2000 sayılı Komisyon Tüzüğü, TMO açısından son derece önemli belirlemelerde bulunmaktadır (M2). Öncelikle AB üyesi güney

ülkelerinde Müdahale alım dönemlerini 1 Ağustos-30 Nisan olarak belirlenmesi ve müdahaleye konu minimum miktarları ekmeklik buğday, arpa, çavdar, mısır ve darıda 80 ton makarnalık buğdayda 10 ton olarak belirlemesi, Türkiye'nin mevcut koşullarına uygun değildir. Bu koşullara uyulabilmesi için, Türkiye'nin tarımsal altyapısının rasyonalize edilmesi ve bu bağlamda üretici birlikleri kooperatifler ve umumi mağazacılık sistemlerinin kurulması/geliştirilmesi gereklidir. Tüzüğün geriye kalan bölümleri ise, ürün standardizasyonuna ilişkindir. Bu hususta halen uygulanan Türk Mevzuatı 824/2000 ile kısmen uyumludur. TMO'nun iç ve dış satış koşullarını açıklayan mevzuat, 2131/93 nolu AB mevzuatı ile kısmen uyumlu olmakla birlikte; uyum gereksinimi gösteren birçok düzenlemeyi de içermektedir (M3). Bu çerçevede TMO, Bu çerçevede TMO, hazırladığı taslak yönetmelikle söz konusu mevzuata uyum sağlamıştır (TJ, TK, TL, TM, TN, TO).

24.07.2003 tarih, 25178 sayılı resmi gazetede yayınlanan "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Program" da yer alan AB Hububat Ortak Piyasa Düzenine ilişkin Mevzuatlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır. (M ile ifade edilenler AB mevzuatlarını, T ile ifade edilen mevzuatlar karşılık gelen Türk mevzuatlarını ifade etmektedir.)

M0-Hububat için müdahale merkezlerinin tespit edilmesine ilişkin 2273/ nolu Komisyon Tüzüğü

M1- 1766/92/EC sayı ve 30 Haziran 1992 tarihli Hububat Ortak Piyasa Düzenine İlişkin Konsey Tüzüğü (1784/2003 sayılı Konsey Tüzüğü ile yenilenmiştir.)

M2- 824/2000 sayı ve 19 Nisan 2000 tarihli hububatın müdahale kuruluşlarınca satın alınmasına dair prosedürü belirleyen ve hububat kalitesini belirleyen analiz metotlarını düzenleyen Konsey Tüzüğü

M3- 2131/93 sayı ve 28 Temmuz 1993 tarihli müdahale kuruluşlarındaki hububatın satılmasına ilişkin koşullar ve prosedürü düzenleyen Komisyon Tüzüğü

M4-1722/93 sayı ve 30 Temmuz 1993 tarihli, 1766/92 ve 1418/76 tarihli sırasıyla hububat ve pirinç sektörlerinde üretim yardımlarına ilişkin Komisyon Tüzüklerinin uygulanmasına ilişkin detaylı kurallar belirleyen Komisyon Tüzüğü

M5-1162/95 sayı ve 23 Mayıs 1995 tarihli hububat ve pirinç için ithalat ve ihracat lisans sisteminin uygulanmasına ilişkin özel detaylı kuralları düzenleyen Komisyon Tüzüğü

M6-1249/96 sayı ve 28 Haziran 1996 tarihli; 1766/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nün (hububat sektörü ithalat vergileri) uygulanma kurallarına ilişkin Konsey Tüzüğü

M7-2145/92 sayı ve 29 Temmuz 1992 tarihli hububat ve pirinçte ihracat sübvansiyonları için varış yerleri, ihracat vergileri ve belirli ihracat lisanslarını yeniden düzenleyen Komisyon Tüzüğü,

M8-1501/95 sayı ve 29 Haziran 1995 tarihli; 1766/92 sayılı hububat ihracat sübvansiyonlarının ödenmesi ve hububat pazarında rahatsızlık oluşması halinde alınacak önlemlere dair Konsey Tüzüğü'nün uygulanmasına ilişkin bazı detaylı kuralları düzenleyen Komisyon Tüzüğü

M9-1517/95 sayılı ve 29 Haziran 1995 tarihli; 1766/92 sayılı Tüzüğün hububat bazlı karma yemlerin ihracat ve ithalat düzenlemeleri açısından uygulanmasına dair detaylı kuralları düzenleyen ve 1162/95 sayılı hububat ve pirinç ithalat ve ihracat lisanslarının uygulanmasına ilişkin özel detaylı kuralları düzenleyen Konsey Tüzüğünü değiştiren Komisyon Tüzüğü

M10-1518/95 sayılı 29 Haziran 1995 tarihli; 1418/76 ve 1766/92 sayılı Tüzüklerin hububat ve pirinçten işlenmiş ürünlerin ihracat ve ithalat sistemleri açısından uygulanmasına dair detaylı kuralları belirleyen ve M11-1162/95 sayılı hububat ve pirinç için ithalat ve ihracat lisans sisteminin uygulanmasına ilişkin özel detaylı kuralları düzenleyen Komisyon Tüzüğünü değiştiren Komisyon Tüzüğü

M12-2825/93 sayılı 15 Ekim 1993 tarihli; 1766/92 sayılı Komisyon Tüzüğünün belirli alkollü içecekler formunda üçüncü ülkelere ihraç edilen hububat için ayarlanmış ihracat sübvansiyonu tespit ve tahsis edilmesi uygulanmasına yönelik olarak belirli detaylı kuralları düzenleyen Komisyon Tüzüğü

TA-11.Aralık 1984 tarih, 18602 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan TMO Ana Statüsü (Madde 11/2)

TB-2004/2005 Dönemi Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Karar (Madde 1(a), 1(f), Madde 7)

TC-TMO Alım ve Muhafaza İşleri İzahnamesi (Madde 5 -İşyeri Açılıp Kapatılması)

TD-11.Aralık 1984 tarih, 18602 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan TMO Ana Statüsü Madde.4 (1), Madde.4 (4)

TE-2004/2005 Dönemi Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Karar (Madde 1- (a), (b), (c), (f), Madde 2)

TF- Alım ve Muhafaza İşleri İzahnamesi

TG-İç Ticaret ve Dış Ticaret İşleri İzahnameleri,

TH-11.06.1993 tarih, 12/268-14 sayılı Yönetim Kurulu Kararı

TI-TMO Hububat Alım Genelgesi

TJ-11.Aralık 1984 tarih, 18602 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan TMO Ana Statüsü Madde.4 (1) Madde 4 (3).

TK- 2004/2005 Dönemi Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Karar (Madde 1 (a), (b), Madde 2, Madde 3)

TL- TMO İç Ticaret İşleri İzahnamesi (Bölüm 1 Madde 11 (3) İhale Yolu İle Satışlar, Madde 20 A (a) İç satış fiyatları)

TM-Dış Ticaret İşleri İzahnamesi Madde 19: Satış Şekillerinin Tespiti. Madde. 21: Hükümetler arası ekonomik anlaşmalar, Madde. 23:ihracatta lisans beyannamesi

TN-Madde 24 Devlet Satışları Dışındaki İhracat

TO- TMO İhale Yönetmeliği

T1-Türk Kanunlarının AB Kanun No: 1784/2003'e Mutabakatı

- T2-Tahıl Ürünlerinin Alım ve Satımı Üzerine 2002/8871 No'lu Kararname
 T3-Kamu İktisadi Teşekkülleri üzerine 233 kanun no'lu kararname
 T4-TMO Ana Kanunu (Yüksek Planlama Kurulunun 90/T-19 No'lu Kararı)
 T5-TMO Yönetim Kurulu'nun Alım ve Depolama Departmanı İçin Kararı (No:13/118-17)
 T6-TMO Yönetim Kurulu'nun Ticaret Departmanı İçin Kararı (No:28/268-12)
 T7-TMO'nun Alım ve Depolama İşlemler Talimatı No: 962051 dd 1.7.1990
 T8-TMO'nun Tahıllar Alım-Depolama Kuralları Genel Sirküleri, dd 01.06.2005 No: 2005-1
 T9-Kanun No:5300 Tarımsal Ürünler Lisanslı Depoculuk Kanunu
 T10-Türk Kanunlarının AB Kanun No: 1784/2003'e Mutabakatı
 T11-İthalat Rejimi Kararname No:95/7606
 T12-O.G. 2004'te yayınlanan Kotalar ve Tarife Kotaları Üzerine Kanun
 T13-474 No'lu Gümrük Tarife Kodları Kanunu
 T14-2976 No'lu Dış Ticaretin Düzenlenmesi Kanunu
 T15-2004/7305 No'lu İthalat için Koruyucu Önlemler Kararnamesi
 T16-95/7623 No'lu İhracat Rejimi Kararnamesi
 T17-2005/8391 No'lu Dahilde İşleme Planı Kararnamesi
 T18-2000/674 No'lu Dışarıda (hariçte) İşleme Planı Kararnamesi

4 Genel Değerlendirme

Türkiye tahıl üretiminde olumlu gelişmeler yaşamıştır. Ancak, verim açısından Avrupa Birliği (AB)'ne üye birçok ülke ile karşılaştırılma yapıldığında ise çeşitli yapısal sorunların devam ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu sorun dış ticaret rakamlarına da yansımakta ve AB'ye yeterli ölçüde hububat ihracatı gerçekleştirilememektedir. Ayrıca üreticilerin yeterince organize olamamaları pazarlama gücünü düşürmektedir. Pazarlık gücü ise kooperatiflerin daha etkin faaliyet göstermesi ile yalakanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise üretici örgütleri piyasa aktörü olarak kendini yoğun biçimde göstermektedir.

Üretimde ve kalitede artışı sağlamak üzere, sertifikalı tohum kullanımının yaygınlaştırılması, bilinçli gübre kullanımının teşviki, özellikle İç Anadolu'da sulu tarıma geçişi sağlayacak sulama yatırımlarının ele alınması ve işletme büyüklüklerinin artırılması için arazi toplulaştırılmasına gidilmesi gibi önlemlere öncelik verilmelidir (8).

Yüksek müdahale alım fiyatları işleyicilerin dünya pazarlarındaki rekabet gücünü önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Bu itibarla Avrupa Birliği Ortak Tarım politikasına uyum sağlanması bakımından müdahale fiyatlarının AB'de gerçekleştirilen fiyat reformunda olduğu gibi aşamalı olarak dünya fiyatları seviyesine çekilmesi

gerekmektedir. Bu bağlamda, AB'ye girişte şok yaşanmaması için 10 yıllık geçiş dönemi öngörülme suretiyle hububat müdahale fiyatları aşamalı olarak topluluk müdahale fiyatı seviyesine indirilmeli, üreticilerin gelir kaybı farklılaştırılmış DGD ile tazmin edilmelidir. Böylelikle; bir yandan AB ortak pazar sistemine şok yaşanmadan uyum sağlanırken diğer yandan Dünya Ticaret Örgütü'nün rekabet kurallarına ters düşmeden ihracatçılarımızın iç piyasadan uygun fiyatla hammadde teminine imkan sağlanmış olacaktır (8).

Türk tarımı mevcut ekolojisiyle, zengin biyolojik ve genetik çeşitliliğiyle önemli bir avantaja sahiptir. Tarımsal kaynakların ortaya koyduğu güçlü yapı sonucu bir çok üründe de dünya lideridir. Coğrafi konum itibarıyla ise uluslar arası pazar potansiyeli yüksektir. Gelişen ve dinamik bir tarıma dayalı sanayi ve kuvvetli bir AR-GE yapısının varlığı da bitkisel üretim açısından güçlü yanlar olarak dikkati çekmektedir.

Tarımsal işletmelerin küçük, arazilerin parçalı ve dağınık olması ve bunların oluşumunu engelleyecek hukuki ve idari düzenlemelerin bulunmaması, yani mevcut tarımsal yapı bitkisel üretimin en dikkat çeken zayıf yönünü oluşturmaktadır. Ürün bazında orta-uzun vadeli tarım politikalarının eksikliği, girdi üretiminde ve kullanımında yetersizlik, pazarlama ağı ve altyapısının (taşıma, soğuk ve kontrollü depolama vb.) yetersiz olması, çiftçilerin mali gücünün zayıf, eğitim düzeylerinin düşük oluşu da önemli zayıf yönlerdir (9).

Bitkisel üretimin son yıllarda GSYİH'ya katkısını daha da artıracak önemli fırsatlar da mevcuttur. Organik tarım, Türk çiftçisinin katma değeri yüksek üretim ve dış pazara sunum avantajları nedeniyle önemli bir fırsattır. Teknoloji yoğun tohum üretimi de rekabeti destekleyebilecek önemli bir diğer fırsattır. Sektörün güçlü yanlarına ve önündeki açılım sağlayacak önemli fırsatlara rağmen uzun ve kısa dönemde bir takım tehditlerden de soyutlanmış değildir. Özellikle mazot, gübre, ekim ve biçimde kullanılan ekipman ve teçhizat, işgücü girdilerin maliyetlerinin son yıllarda artması üretimde fiyat avantajının yakalanmasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Akaryakıt ve gübre gibi ithalata bağımlı girdilerdeki fiyat dalgalanmaları ve yukarı yönlü artış eğilimi çiftçinin maliyetlerini artırmakta, kar oranlarını düşürmektedir. Son yıllarda artan verim rakamlarını gölgeleyen bu duruma ek olarak iklim değişiklikleri, su kaynaklarının azalması ve bazı yörelerdeki kuraklık ürün kalitesini ciddi biçimde etkileyebilmektedir.

Türkiye'nin tarım politikalarının etkileşim halinde olduğu AB'den başka diğer organizasyon Dünya Ticaret Örgütü'dür (DTÖ). İleriki yıllarda DTÖ amacında başarılı olursa, Türkiye koruma yoluyla sağladıkları desteği düşürmek zorunda kalacaktır. Korumadaki düşüşü fiyat düşüşleri izleyecektir (15). Bu etkileşim içerisinde, üreticinin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak yapısal önlemlerin önemi artacaktır. Nitekim AB kurumları kırsal kalkınma gibi yapısal politikalara ağırlık vererek, gerek DTÖ, gerekse içsel dinamiklerinin gelişimi açısından değişikliğe gidebilmişlerdir.

AB ile müzakerelerde ön plana çıkan önemli bir diğer konu geçiş düzenlemeleri ile ilgilidir. Bu süreçte düzenleyici etki değerlendirmesi ve ekonomik etki analizleri (16; 17; 18; 19) çalışmaları yapılarak, politika değişikliğinden çözmesi beklenen sorunlar, mevcut riskler, değişiklikten beklenen amaç, uygulamanın değişik kesimlere olası etkileri belirlenebilmektedir. Analizlerin somutlaştığı ve sistematik hale getirildiği bu zorunlu uygulamalar neticesinde birçok aday ülke geçiş süresi, istisna talep edebilmişler ve başarı yakalayabilmişlerdir. Örneğin Malta katılımı takip eden 7 yıl boyunca işleticiler ve ithalatçılara geçici devlet yardımıyla bulunulmasına imkan sağlayan geçiş düzenlemesi talep etmiştir. Bu kapsamda hububat ithalatçılarında ilgili Tüzüğün 19. maddesinden (20) muafiyet talep etmişlerdir. Benzer geçiş düzenlemesi taleplerinde etki değerlendirilmesi ve ekonomik etki analizleri çalışmalarının önemi kendini göstermektedir.

Kaynaklar

1. TMO, 2005. 2005 Yılı Hububat Raporu”, s.13.
2. Anaç, H., D. Dönmez ve H. Ege., 2006. Buğday Durum ve Tahmin: 2006/2007, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No.45.
3. Saraçoğlu, M. ve A. Şahin 2006. Tarımsal Yapının AB Üyeliği Açısından Değerlendirilmesi, Kamu-İş, Sayı:4, Cilt:8: 171-197.
4. Saraçoğlu, M., H. Duman ve A. Şahin, 2006a. Türkiye’de Kırdan Kente Göç Olgusu Üzerinde Kırsal Kalkınma Politikalarının İşlevselliği”, Ekev-Academic Review, (forthcoming).
5. Candemir; M., Deliktaş, E., 2006. TİGEM İşletmelerinde Teknik Etkinlik, Ölçek Etkinliği, Teknik İlerleme, Etkinlikteki Değişme ve Verimlilik Analizi: 1999-2003, Yayın No. 141, Ocak, Ankara.
6. Furtan, W.H., Güzel, A., Karagiannis, G., Bayaner, A., 1999. Türkiye’de Tarımsal Araştırmaların Getirisi ve Tarımsal verimlilik (İngilizce), Proje Raporu 1999-5, Yayın No:21, Mayıs, Ankara.
7. İçöz; Y. , 2004. Verimlilik , Bakış, T.E.A.E, Sayı:5, Nüsha:5, s.3.
8. SGB, 2006. Ortak Piyasa Düzeni Alt Çalışma Grubu Raporları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
9. DPT, 2006. 2007-2013 Kalkınma Planı.
10. Ateş, Ö. ve S. Gökmen, 2005. AB Sürecinde Türkiye’de Tahıl Üretimi ve Politikaları, Demokrasi Platformu, Yıl:!, Sayı:3:, s.183.
11. International Grain Council, 2006, November, s.18.
12. TÜGEM, 2006. 2005 Yılı Ürünü Prim Uygulamaları ile 2006 Yılı Sertifikalı Tohumluk Destekleri, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
13. <http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/destekler.html-11/12-2006>
14. FAO, 2003. World Agriculture: Towards 2015/2030, London: 297-327, s.301.
15. Akder, H., 2006. Doha Gelişme Gündemi ve Türkiye , İktisat Dergisi, Sayı: 477, Eylül, s. 19.
16. Kaymak, H., 2005. Düzenleyici Etki Analizi, Maliye Dergisi.
17. Karaosmanoğlu, H., 2006. Düzenleyici Etki Analizi ve Türkiye Uygulaması, DPT, Yayın No. 2691, Temmuz..
18. Bıçkıcı, M., 2006. Düzenleyici Etki Analizi, DPT.
19. DTM, 2006. Düzenleyici Etki Analizleri ve AB Müzakere Süreci, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Mart.
20. Hububat ortak piyasa düzenine ilişkin 30.6.1992 tarih ve 1766/92/EEC sayılı Konsey Tüzüğü (01/07/1992 tarih ve L 181 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi, s. 0021-0039)

